

“ ΝΕΟΣ ΠΟΙΜΗΝ ,,

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΘΕΟΛΟΓΩΝ

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑ ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΚΟΣΜΟΣ. ΑΙΩΝ

1. Ριζικῶς σχετιζόμενον πρὸς τὴν κομ-εῖν, κομιζειν, κομῆδος, κατὰ τινὰς δὲ κάλλιον πρὸς τὸ κένασμαι (= κέναδ-μαι, παρὰ τὸ κἀδνυμαι = καλ-δνυμαι = καίνυμαι), τὸ ὄνομα κόσμος ἀντιστοιχεῖ παρὰ τοῖς Ὁσπανίως μὲν πρὸς τὸ τιφφέρεθ, συνήθως δὲ πρὸς τὸ ἀδει καὶ σεβᾶ, οὐχὶ δὲ πρὸς τὸ σεβει. Ἀρχικῶς εἰρησποῦσα ἐπὶ παντός τοῦ στολιζοντος καὶ εὐτρεπιζοντος, κυρίως τε καὶ μεταφορικῶς, ἔπαιτα ἐσήμαινε καὶ αὐτὴν τὴν εὐπρέπειαν καὶ εὐταξίαν, ἐν αἷς ἐκδοχαῖς ἀπινυῖ ἤδη παρ' Ὀμήρω (Ἰλιάδ. 4, 145. 10, 472. 12, 225. 14, 187. Ὀδυσ. 8, 492, 17, 77.). Ἐπὶ τῆς ἐκδοχῆς τοῦ περὶ τὴν ἐνδυμασίαν στολισμοῦ εἴρηται μὲν ἡ λέξις καὶ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ (1 Περ. 3, 3.), ὡς καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ (Σοφ. Σειρ. 6, 30. 21, 21. 2 Μικ. 2, 2.), οὐδέποτε ὅμως καὶ ἐπὶ τοῦ στολισμοῦ τοῦ σῶσανοῦ, ἐπὶ τῶν ἀστέρων, ὅπως ἐν τῇ τελευταίᾳ (Γεν. 2, 1. Λευτ. 4, 19. 17, 3. Ήσ. 24, 21. 40, 26). Πολλῶ συνηθέστερος εἶναι ὁ ἀπὸ τῶν Πυθαγορείων, ὡς λέγεται, χρονολογού-

*) Τὰ διὰ * σημειώματα εἶναι τῆς Συντάξεως.

μενος και δια την εν τῷ παντί κρατοῦσαν τάξιν και ἁρμονίαν καθιερωθείς χαρακτηρισμός τοῦ *σύμπαντος* ὡς *κόσμου* (1). Οὕτω Παρᾶ 17, 24. 1 Κορ. 8, 4. Φιλ. 2, 15. ὡς και ἐν ταῖς φράσεσι «πρὸ ἢ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου» ἢ «πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι», «ἀπὸ κτίσεως κόσμου», «ἀπ' ἀρχῆς κόσμου», (Ματ. 13, 15. 24, 21. 25, 24. Λουκ. 11, 50. Ἰωάν. 17, 3. 24. Ρωμ. 1, 20. Ἐφ. 1, 4. Ἐβρ. 4, 3. 9, 26. 1 Περ. 1, 20. Ἀποκ. 13, 8. 17, 8.). Ομοίως δὲ και Ρωμ. 4, 13., και την αὐτήν δὲ ἔννοιαν και 1 Κορ. 3, 22., ἐν δὲ Ἰωάν. 21, 26 μετ' ὑπερβολῆς τινος. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν δημιουργίαν τῶν πάντων και ἐν Σοφ. Σολ. 7, 18. 9, 3. 11, 18. 2 Μακ. 7, 23. 8, 18 κ. ἄλλ.

Ἐν εὐρείᾳ μὲν, ὅπως ὅμως ἀσυνήθει παρὰ τοῖς θύραθεν ἐκδοχῇ καίται ἡ λέξις ἐν 1 Κορ. 4, 9 ἐπὶ τῆς ἐν οὐρανῷ και ἐπὶ γῆς λογικῆς κτίσεως, ἐν δὲ Ἰακὼβ 3, 6 «ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας» = τὸ πᾶν, τὸ πλῆρωμα ἢ κεφάλαιον τῆς ἀνομίας και ἀδικίας, και ὁμοιότητα ἀναλόγου φράσεως, ἐν Παροιμ. 17, 6 ἀπαντώσης και ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ λειπούσης, «τοῦ πιστοῦ (= τοῦ ἀπολαύοντος πίστεως, ἐμπιστοσύνης) ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὄβολός».

2. Ἀσυνήθης μὲν ἢ σπανιστάτη παρὰ τοῖς θύραθεν, συνηθεσιᾶ ὅμως ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, και μάλιστα ἐν τῷ τεταρτῷ Ἑβραϊκῷ και ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς εἶναι ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ἐν στενωτέρῃ ἐκδοχῇ, ἐπὶ μόνῃς τῆς *ὄφθελου* (Ἰωάν. 11, 9), και οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς οἰκονόμων, ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀπολύτως ἢ σχετικῶς νοουμένου, μετὰ ἢ ἀνευ τινὸς προσδιορισμοῦ (2), ἀλλὰ και ἐπὶ τῆς διαφόρου ποιότητος ἢ καταστάσεως ἢ ζωῆς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, και διὴ και ἐπὶ τῆς ἀξίας ἢ ἀπαξίας τῶν ἐπ' αὐτῆς πραγμάτων.

1) Ἐπιθε τοῦ συγγραφῆως Ἑβραϊκῶν Ἰστορίας τῆς Φιλοσοφίας Τόμ. Α' § 23. 87. 102. Περὶ καὶ Πιλινίου Hist. Nat. «cum totum orbem Graeci nomine spatimenti appellarent, eum nos a perfecta absoluteque elegantia mundum».

2) Ματ. 4, 8. 5, 14. 13, 38. 18, 7. 26, 13. Μακ. 14, 9. 16, 15. Λουκ. 12, 30. Ρωμ. 1, 8. 3, 6. 19, 5. 12-13. 11, 12. 15. 1 Κορ. 1, 27-28. 4, 13. 5, 10. 14, 10. 2 Κορ. 1, 12. 5, 19. Ἐφ. 2, 12. Κολ. 1, 6. 1 Τιμ. 3, 10. 6, 7. Ἐβρ. 10, 5. Ἰακ. 2, 5. 1 Περ. 3, 6. 2 Περ. 2, 5. και πολλῶν συγχρότερον παρ' Ἰωάννη. Ἐδωγ. 1, 10. 29. 3, 16. 19. 4, 42. 6, 14. 33. 51. 7, 4. 8, 12. 26. 9, 5. 39. 10, 36. 11, 27. 12. 19. 22. 46-47. 13, 1. 14, 31. 16, 28. 17, 6. 11-13. 18. 21. 23. 18, 21. 43 και Ἐπιστολ. 2, 2. 4, 1. 14. 2 Ἰωάν. συγ. 7. Ἀξία σημειώσεως εἶναι ἡ σπάνις τῆς λέξεως ἐν τῇ Ἀποκαλύψει 11, 15.

Ὡς ἰδιαζόντως γραφικῇ και δια τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν ὀρθροπολογικῶν ζητημάτων μάλιστα δεξιοσημειώτος εἶναι ἐκεῖνη ἢ χρῆσις αὐτῆς, καθ' ἣν, μετὰ ἢ ἀνευ τῆς ἀντανυμίας οὕτως, ἀπαντᾷ ὡς τις τεχνικὸς ὄρος, *μάλιστα μὲν* πρὸς χαρακτηρισμὸν ἐκείνων, ὅσοι εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε ἔθνηκοί, και εἴτε πρὸ Χριστοῦ, εἴτε ἐπ' αὐτοῦ εἴτε και ὑστερον, δι' ἀπειθειαν και ἀσέβειαν ἀπηλλοτριωμένοι ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ και τῆς κατ' αὐτὸν ζωῆς, ἀντίκεινται τῷ Χριστῷ και τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ και διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ *ἀρχαῆκου*, τοῦ *κοσμοκράτορος* ἢ ἀρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου (Ἐφεσ. 6, 11-12. 2 Κορ. 4, 4. Ἰωάν. 12, 31. 16, 11. 1 Ἰωάν. 5, 19) (3), *ἔπειτα* δὲ πρὸς δῆλωσιν τοῦ συστήματος ἢ συμπλέγματος τῶν προσκαίρων και φθαρτῶν ἐκείνων τοῦ παρόντος βίου ἀγαθῶν και σπουδασμάτων (πλοῦτου, ἡδονῶν, ἀπολαύσεων, δόξης, τιμῶν και ἀξιοματίων), ὅσα, καινερ καθ' ἑαυτὰ μηδὲν ἔχοντα τὸ ἀνόσιον και ἀθέμιτον, ὅμως κατὰ συμβεβηκὸς ἀποβαίνουσι ὡς τόσα κωλύματα εἰς τὴν κατὰ Θεὸν ζωὴν και πολιτείαν, ἔνεκα τῆς ἡθικῆς ἀσθενείας και ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ὡς τοιαῦτα δὲ οὐ μόνον εἶναι *ἀδιάφορα* καθ' ἑαυτὰ, ἀλλὰ και πάσης σπουδῆς ἀνάξια τοῖς κεκλημένοις και ἀφορῶσιν εἰς πολλῶν κρείττονα και θειότερα ἀγαθὰ (4).

ΑἶΩΝ

1. Παρὰ τὴν διαίφορον αὐτοῦ ἀρχὴν και ρίζαν εἰληρησεῖ και τὸ ὄνομα *αἰῶν* ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ μᾶλλον ἢ ἦντον ἰσοδυναμῶς ταῖς προδηλωθεῖσαις ἐκδοχαῖς τοῦ ὀνόματος *κόσμος*, και ἀντιστοιχίαν τῆς παρ'

3) Οὕτω μάλιστα παρ' Ἰωάννη (7, 7. 8, 23. 12, 31. 14, 17. 27. 30-31. 15, 18-19. 16, 8. 11. 20. 33. 17, 9. 14-16. 25. 1 Ἰωάν. 3, 1. 13, 4. 4-5. 5, 4-5. 19.), ἔπειτα δὲ και παρ' ἄλλοις, 1 Κορ. 1, 20. 2, 12 (ἐνθα «τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου = τὸ πνεῦμα τὸ ἰδιόζον τοῖς ἀνθρώποις τοῦ εἴδους τούτου»), 5, 10. 6, 2. Ἐφ. 2, 2. Κολ. 2, 20. Ἐβρ. 11, 7. 38. Ἰακ. 1, 27. 1 Περ. 5, 9. — Ἐνταῦθα ἀνάγεται και ἡ φράσις «τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου» (Γαλ. 4, 3. Κολ. 2, 8. 20), λεγομένη ἐπὶ τῶν στοιχειωδῶν διατάξεων και διδαγμάτων, τῶν προουρισμένων πρὸς διαπαιδαγωγίην τῶν ἐν νηπιόδει καταστάσει τοῦ θρησκευτικοῦ και ἠθικοῦ βίου διατελούντων πρὸς τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιφανείας.

4) Οὕτως ἐν Ματ. 16, 26. Μακ. 8, 36. Λουκ. 9, 25. Ἰωάν. 12, 25. 13, 36. 1 Ἰωάν. 2, 15-17. 3, 17. 1 Κορ. 7, 31-34. 2 Κορ. 7, 10. Γαλ. 6, 14. Ἰακ. 4, 4. 2 Περ. 1, 4. 2, 20. Οὕτω και τὸ ἐπίθετον *κοσμικός* Τίτ. 2, 12.

Ἑβραίους καὶ ἄλλοις Σημιτικοῖς λαοῖς χρήσεως τοῦ *ὥλām*. Κατὰ τὴν πιθανὴν αὐτοῦ ῥίζαν (παρὰ τὸ ἄλη-μ = λατ. = aen-um af-ημ = *φυσῶ, πνέω*) σημαίνουν πρώτως *προήγν*, ὡς τινα πηγὴν καὶ ἐνδειξὴν τῆς *ζωῆς*, καὶ ἔπειτα *αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ τὴν διάρκειαν* τῆς ζωῆς ἐμιάστου, εἰρηχοῦται μὲν ἐν ταῖς ἐκδοχαῖς ταύταις ἀπὸ Ὀμήρου καὶ ἔξῃ παρὰ τε ποιηταῖς καὶ ποιητοῖς, ἀπὸ τῆς *διαρκειας* ὅμοιος τοῦ *βίου*, καθ' ὁμοιότητα τῶν λέξεων *ἡλικία, γενεά*, aetas, μετέπεσε καθ' ἑξῆς εἰς δῆλωσιν ὀφισμίου τινὸς *χρονικοῦ διαστήματος μάλλον ἢ ἦτον μακροῦ*, καὶ ἔπειτα ὀφισμίου *μακρῆς χρονικῆς διαρκειας*, καὶ τελευταῖον *ἀνάρχου καὶ ἀτελευτήτου* χρόνου. Καὶ ἐν ταύταις ταῖς ἐκδοχαῖς εὐχρηστοῦν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἤδη ἀπὸ τῶν μηδικῶν χρόνων, ἔχει συνητοτάτην τὴν χρῆσιν ἐν ταῖς Γραφαῖς, ταῖς τε κατὰ μεταφρασιν καὶ ταῖς πρωτοτύποις ἡμῶν περιελθούσαις, μετὰ παντοίων προσηγορικῶν τε καὶ ἄλλων προσδιορισμῶν, δηλωτικῶν τοῦ ἐτέρωθεν ἢ ἐκατέρωθεν ἀπροσδιορίστου μακροῦ χρόνου, ὅτω καὶ ὄχι ὅλω ἀνάρχου καὶ ἀτελευτήτου, ὡς ἐν τῇ φράσει, «ἀπ' αἰῶνος» ἢ «ἐξ αἰῶνος» (Λουκ. 1, 70. Ἰωάν. 8, 32. Πραξ. 3, 21. 15, 18. πρβλ. Γεν. 6, 4. Τωβ. 4, 12. 3 Ἔσθρ. 2, 23. 26). Ἐκ τῆς χρονικῆς ταύτης ἐκδοχῆς προήλθεν ἢ καθ' ἑβραϊσμόν ἢ ἀραμαϊσμόν ἔστω καὶ σπανίᾳ μετανοηματικῆς χρῆσις τῆς λέξεως *αἰῶν* ἐν τῷ πληθυντικῷ πρὸς δῆλωσιν τοῦ *κόσμου*, ὡς τινος συστήματος τῶν κτισμάτων, ἐν χρόνῳ λαβόντος ἀρχὴν καὶ ἐν χρόνῳ ὀφισταμένου (Ἐβρ. 1, 2. 11, 3. 1 Τιμ. 1, 17 (—Σοφ. Σοφ. 13, 9. 14, 6. 18, 4).

2. Ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ χρόνου χρήσεως ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ προσοχῆς ἰδίως ἀξία εἶναι ἢ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις Παββίνοις οἰκεία διάφοροις τοῦ ἀπὸ τῆς δημιουργίας ἀρχομένου καὶ ἐπεξῆς ἐπ' ἄπειρον παρατεινομένου χρόνου εἰς δύο μεγάλας περιόδους, τὴν περίοδον τὴν ἀπὸ τῆς δημιουργίας ἀρχομένην καὶ μέχρι τέλους τοῦ φθιαρτοῦ τούτου κόσμου (κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν) διήκουσαν, καὶ τὴν περίοδον τὴν ἐντέθεν ἐπ' ἄπειρον παρατεινομένην. Ἡ τελευταία αὕτη, ὡς ἐποχὴ παντὸς καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἀντιτιθεμένη πρὸς τὴν πρώτην, ὡς ἐποχὴν ματαιότητος, πάλαι πορίας, ἀσεβείας καὶ ἀνομίας, χαρακτηρίζεται ὡς *ὁ μέλλων αἰὼν, ὁ αἰὼν ἐκείνος, ὁ αἰὼν ὁ ἐρχόμενος* ἢ καὶ ἀπλῶς *ὁ αἰὼν*, Ματ. 12, 32. Λουκ. 18, 30. 20, 35. Ματ. 10, 30. 2 Περ. 3, 18. Ἐφ. 1, 21. Ἐβρ. 6, 5. Τοῦναντίον δὲ ἡ πρώτη περίοδος καλεῖται *ὁ αἰὼν οὗτος, ὁ νῦν αἰὼν*, καὶ ἀπλῶς *αἰὼν*, (ἢ καὶ «αἱ ἡμέραι αὐταί» Ἐβρ. 1, 2. Ματ. 12, 32. Ρωμ. 12, 2. Ἐφ. 1, 21. 2, 2 (ἐνθα «ὁ αἰὼν τοῦ κόσμου τούτου» εἶναι ἐκφραστικωτέρα πηρόστασις τῆς αὐτῆς

ἐνοίας, «τοῦ αἰῶνος τούτου»). Τιτ. 2, 12. Οὕτω καὶ ἐν διαφόροις συνδυασμοῖς ὅλω συνωνύμως τῷ *κόσμῳ* (§ 2), οἷοι «αἱ μέριμναι τοῦ αἰῶνος» ἢ «τοῦ αἰῶνος τούτου» (Ματ. 4, 19. Ματ. 13, 22), «οἱ τοῦ αἰῶνος τούτου» (Λουκ. 16, 8, 20, 34), «πλούσιος ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ» (1 Τιμ. 6, 17), «ἀγαπᾶν τὸν αἰῶνα τούτου» (2 Τιμ. 4, 10.), «συζητητῆς τοῦ αἰῶνος τούτου», «σοφία τοῦ αἰῶνος τούτου» (1 Κορ. 1, 20. 2, 6), «ἀρχόντες τοῦ αἰῶνος τούτου» (αὐτίθι *ισχυροὶ τῆς γῆς*, ἢ καὶ *οἱ ἐπὶ παιδεία, καὶ σοφία προέχοντες*), «ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου» (2 Κορ. 4, 4 = *ὁ κοσμοκράτωρ, ὁ σατανᾶς*).

Καὶ ἐμάστι δὲ τῶν εἰρημένων δύο περιόδων παρίσταται πάλιν ὡς συγκεκριμένη τρόπον τινὰ ἐκ μικροτέρων τμημάτων· διὸ καὶ καλοῦνται καὶ *αἰῶνες* πληθυντικῶς. Οὕτως ἡ *πρώτη περίοδος* ἐν 1 Κορ. 2, 7. Κολ. 1, 26. Ἐφεσ. 3, 9. 11 (ἐνθα «κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰῶνων» = *συμφώνως πρὸς τὴν διὰ τῶν αἰῶνων μέχρι τῆς ἐν Χριστῷ πραγματοποίησεως διήκουσαν πρόθεσιν τοῦ Θεοῦ*), ταύτης δὲ τῆς περιόδου τὸ τελευταῖον τμήμα λέγεται «ἐνεστὸς αἰὼν ποιητός» (Γαλ. 1, 4), «τὰ τέλη τῶν αἰῶνων» (1 Κορ. 10, 11), «συντέλεια τῶν αἰῶνων» ἢ «τοῦ αἰῶνος» (Ἐβρ. 9, 26. Ματ. 13, 39—40. 49. 24, 3. 28, 20), τὸ αὐτὸ κατὰ πάντα καὶ «αἱ ἔσχαται ἡμέραι αὐταί» ἢ «τὸ ἔσχατον τῶν ἡμερῶν τούτων» (Ἐβρ. 1, 1. 2 Τιμ. 3, 1. πρβλ. καὶ 1 Τιμ. 4, 10 «ἐν ὑστέροις καιροῖς»). Ἐπὶ τῆς δευτέρας περιόδου τὸ Ἐφ. 2, 7 («αἰῶνες οἱ ἐπερχόμενοι»).

ΒΑΣΙΛΕΥΣ, ΒΑΣΙΛΕΥΩ, ΒΑΣΙΛΕΙΑ

Τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως *βασιλεύς* καὶ τῶν παραγῶγων αὐτῆς, μίτην ζητούμενον ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, φαίνεται τὸ αὐτὸ καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ ἑβραϊκὸν *mashal* (=κυριεύειν, ἐξουσιάζειν), τῆς διαφορᾶς τῶν γραμμάτων β καὶ μ μὴ ἀποκλειούσης τὴν ταυτότητα, διὰ τὴν συνηθῆ ταῖς σημιτικαῖς γλώσσαις ἀνταλλαγὴν ἄλλων τε γραμμάτων καὶ τῶν φωνημάτων ταύτων, οὐχὶ σπανίαν καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ταῖς διαλέκτοις αὐτῆς (μύρμηξ, αἰολ. βύρμηξ, λατιν. formica).

1. Ἐκ τῆς ἐν τῇ κ. Διαθήκῃ χρήσεως τοῦ οὐσιαστικοῦ *βασιλεύς* ἀξιοσημειώτως ἐνταῦθα εἶναι ἢ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν μὲν τὸν Χριστὸν ἢ Μεσσίαν, ὡς τὸν ἑκπαλαι προσδοκώμενον αἰώνιον βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ (Ματ. 2, 2. Ματ. 16, 32. Ἰωάν. 1, 50. 12, 13 κ. ἄλλ.), μάλιστα δὲ εἰς τοὺς Χριστιανούς ὡς ἐπίδοξα μέλη τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ

υἱοῦ αὐτοῦ αἰωνίου πνευματικῆς βασιλείας (ἴδε τὴν λέξ. κατωτέρω) καὶ κοινωνοὺς τῆς ἐν αὐτῇ δόξης τοῦ Κυρίου αὐτῶν, Ἄποκ. 1,6.5.10. (κατὰ τὴν κοινὴν ἀνάγνωσιν, ἀντὶ τῆς ἄλλης, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ κατ' οὐσίαν σημαίνουσης γραφῆς «ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν» τὸ ἀρρηρημένον δηλ. κεῖται ἀντὶ τοῦ συγκεκριμένου. πρβλ. καὶ τὸ 1 Περ. 2, 9. «**βασιλείον** ἱερόταγμα» (5) — Ἀξιοσημείωτος ἡ ὁμοία χρῆσις καὶ τοῦ ῥήματος **βασιλεύω** ἐπὶ τῆς αὐτῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (Ἄποκ. 11, 15. 17. 19, 6. Λουκ. 1, 33. 1 Κορ. 15, 15), καὶ ἐπὶ τῆς εἰς αὐτὴν συμμετοχῆς τῶν Χριστιανῶν, Ἄποκ. 5,10. 20,4. 6. Ρωμ. 5, 17β, 1 Κορ. 4, 8. (ἐνθα εἰρωνικῶς λέγεται ὅτι ἀπὸ τοῦδε, πρὶν ἢ ἔλθῃ ὁ Κύριος ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ βασιλείᾳ, ἐγένοντο οἱ ἐν Κορίνθῳ πεφουσιωμένοι ὡς ἄλλοι βασιλεῖς, κοινωνοὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας, ὅπερ ἄλλοι μόνις μετὰ καιρὸν προσδοκῶσιν).

2. Πολλῶ συχνότερον καὶ κοινότερον εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ οὐσιαστικοῦ **βασιλεία** (ἔβρ. memshalah, mamleyah, mamleyouch), καὶ ἐπὶ τῆς **ιδιότητος** μὲν καὶ τοῦ **ἀξιώματος** τοῦ βασιλέως, ἐπὶ **ἐξουσίας** καὶ **δόξης** βασιλικῆς, εἴτε **καθόλου** (Λουκ. 19,12.15. Ἄποκ. 17, 12. 17-18), εἴτε τοῦ **Θεοῦ** (Ματ. 6,13. Ἄποκ. 11,15. 12,10.) εἴτε τοῦ **Χριστοῦ** καὶ τῶν κοινωνῶν τῆς αὐτοῦ δόξης (Ματ. 16, 28. Λουκ. 1, 33. 22, 29. 30. 23, 42. Ἄποκ. 11, 15. Ἰωάν. 18, 36. Ἐβρ. 1, 8. 1 Κορ. 15, 24.), μάλιστα δὲ ἐπὶ τοῦ **ἐξουσιαζομένου**, ἐπὶ βασιλείου καὶ **ἐπικρατείας** (Ματ. 4,8. 12,25-26. 24,7. Ἐβρ. 11,33. Ἄποκ. 16,10. κ. ἄλλ.). Ὑπὸ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν ὑπάγονται αἱ συνήθεις ρήσεις «**βασιλεία τοῦ Θεοῦ**» ὅσκις, «**βασιλεία τῶν οὐρανῶν**» ὅσκις παρὰ μόνον τῷ Ματθαίῳ, ἀντὶ τῆς πρώτης, σπανίως ἀπαντήσεως παρ' αὐτοῦ «**βασιλεία τοῦ Χριστοῦ**», παρ' αὐτῶς δὲ ἄπαξ ἡ «**βασιλεία τοῦ Δαυὶδ**» (Μαρ. 11, 10 = βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὴν κοινὴν τῶν Ἰουδαίων δόξαν, ὅτι ὁ Χριστός, ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Δαυὶδ καταγόμενος, ἐμελλε νὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ), ἄπαξ «**βασιλεία ἐπουράνιος**» (2 Τιμ. 4, 18), ἐπὶ ἄπαξ **βασιλεία τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ** (Ἐφεσ. 5, 5), καὶ ἔστιν ὅτι ἀπλῶς ἡ **βασιλεία** (Ματ. 4, 24. 8, 12. 9, 35. 13, 19. 24, 14. Ἰακ. 2, 5. Ἐβρ. 12, 38), ἀντὶ τῶν συνήθων ἐκείνων «**ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἢ τοῦ Θεοῦ**».

5) Ἐκ τῆς κοινῆς χρήσεως ἐπὶ τῶν ἐπιγεῖων ἡγεμονίῶν σημειωτέα ἐνεσθῆ 1 Περ. 2, 17. ἐνθα ὁ λόγος περὶ **θωμάειον αυτοκράτορος**. Ἀμυρίβωλον ἂν ὁ λόγος περὶ τοιοῦτων ἐν Ἄποκ. 17, 9.

σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῇ ἐξηγήσει τῶν ρήσεων τούτων διακριτέα δύο ἐκδοχαὶ διάφοροι, ἡ **Ιουδαϊκὴ ἐκδοχὴ**, ἐκδοχὴν ἐπὶ προχείρου καὶ δημώδους ἐξηγήσεως προφητειῶν τινῶν τοῦ Δανιὴλ (2, 44. 7, 14. 18. 27), οἰκείαν δὲ καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦ Χριστοῦ πρὸ τῆς διαφωτίσεως αὐτῶν, ὑπὸ **βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ ἢ τῶν οὐρανῶν**, νοεῖται ὁ χροσσοὺς ἐκεῖνος καὶ διαρκῆς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους αἰῶν, ὅτε ὁ Ἰσραὴλ διὰ τοῦ Μεσσίου, τοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένοντος (Ἰωάν. 12,34) καὶ ἐπιγείου ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ, ἀπαλλισσόμενος ἐκράτης πασῶν τῶν συμφορῶν καὶ ταλαιπωριῶν καὶ παντὸς ἔξωθεν πολέμου καὶ ἐπιρραστοῦ, θὰ κυριαρχῇ τῶν ἄλλων τῆς ὑψηλοῦ λαῶν εἰς τὸ διηνεκές ἐν δόξῃ καὶ εὐδαιμονίᾳ πάση (Ματ. 18,1. 20,21. Μαρ. 11,10. Λουκ. 14,15. 17,20. 19,11. Πραξ. 1,6). Ἰουδαϊκὴν δὲ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν πεφωτισμένην τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐκδοχὴν καὶ ἀντίληψιν δηλοῦται διὰ τῶν ρήσεων ἐκεῖνων τοιαύτη τις πολιτεία πνευματικὴ ἢ κατάστασις πραγμάτων οὐρανία καὶ ἰδεώδης, ἐν ἣ ἐπιζητεῖται τοῦτο μὲν ἑξάλειψις καὶ ἑξαφάνισις παντὸς ἀντιθέου, πονηροῦ καὶ ἀνηθικοῦ, τοῦτο δὲ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ θελήματος, ἡ ἐπικρατεῖσις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δικαίου καὶ ἀληθοῦς μετὰ τῶν ἀναλόγων ἐπακολουθημάτων αὐτῶν ἐν τε τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, κατὰ τὴν γνωστὴν αἴτησιν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθῆτω τὸ θέλημά σου» (Ματ. 6,10. πρβλ. καὶ σγ. 33) καὶ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι βρωτοῖς καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εὐεθμία καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ» (Ρωμ. 14,17). «Ὅπως ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις, οὕτω καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς νοεῖται ἐνόχως ὅτι ὁ λόγος δὲν εἶναι περὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐπὶ γῆς, ἀποτελούσης τὸ **προοίμιον** ἢ τὸ **πρῶτον** αὐτῆς **στάδιον**, τὸ **στάδιον τῆς ἀναπτύξεως** αὐτῆς, τὸ ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς ἐν σαρκὶ ἐπιρρατείας καὶ ἐνεργείας τοῦ Κυρίου καὶ διῆμον μέχρι τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου αὐτοῦ παρουσίας καὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, ὅς τοιοῦτον δὲ συμπύπτει κατ' οὐσίαν πρὸς ὅ,τι ἄλλως λέγεται **ἡ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ**, νοουμένη καὶ αὕτη ὡς ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτῆς διατελοῦσα καὶ πρὸς τοῖς καλοῖς στοιχείοις περιλαμβάνουσα καὶ τὰ ἐναντία, καὶ ἐτοὺς ποιούντας τὰ σκάνδαλα καὶ τὴν ἀνομίαν» (Λουκ. 17,20-21. Ματ. 11, 12. 12, 28. 13, 24-52. 18, 23. Μαρ. 4, 11. 9,26-32. 1 Κορ. 4, 20. Κολ. 1, 13 καὶ ἄλλα).

Ἄλλὰ συχνότερον ὁ λόγος περὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ,

περὶ τοῦ δευτέρου σταδίου τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς. τοῦ σταδίου τῆς τελειώσεως, τοῦ ἀρχομένου μὲν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, διαρκούντος δὲ αἰωνίως, καὶ κατ' οὐσίαν συμπέτονος πρὸς ὅ,τι ἄλλως λέγεται **αἰώνιος ζωὴ ἢ ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησία** (2 Περ. 1, 11. Φιλ. 1, 23. Ἐβρ. 12, 22-23). Διὸ καὶ περισταταίως ὡς τι μέλλον, ὡς τις κληρονομία ἢ θησαυρὸς ἀποκαίμενος τοῖς ἀξίοις, τοῖς πιστοῖς καὶ ἐναρέτοις, καὶ περιερχόμενος εἰς κατοχὴν αὐτῶν ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ, 1 Κορ. 6, 9-10, 15, 50. Γαλ. 5, 21. 2 Τιμ. 4, 18. Ἐβρ. 12, 28. Πραξ. 14, 22. Ἰωάν. 3, 5. καὶ συχνότερον ἐν τοῖς ἄλλοις Εὐαγγελίοις (Ματ. 5, 3. 10, 19-20, 6, 20-21. 7, 21. 16, 19, 19, 12. 14, 16. 23-24. 23, 7. Μαρ. 10, 14, 15. Λουκ. 6, 20, 12, 32. 18, 16-17. 29. καὶ ἄλλα). — Σημειωτέον καὶ ἐνταῦθα ὅτι εἰς πολλὰ χωρία εἶναι δυνατόν ἐκ τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας νὰ διορθῆ εὐκόλως περὶ τίνος τῶν δύο σταδίων εἶναι ὁ λόγος. Εἰς ἄλλα ὅμως μέρη ἀποβαίνει τὸ πρῶτον δυσπροσδιόριστον, καὶ τοῦτο, διότι, ἕνεκα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ στενῆς συναρμείας τῶν δύο σταδίων δύναται ἢ καὶ πρέπει νὰ νοηθῆ καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἕτερον, ἐν οἷς μάλιστα χωρίοις ὁ λόγος περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὡς κηρύγματος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καθόλου (Ματ. 3, 2. 4, 17. 23. 9, 35. 10, 7, 24, 14. Μαρ. 1, 14-15. Λουκ. 4, 43. 8, 12. 9, 2. 60. 16, 16. Πρ. 8, 12. 20, 25. 28, 31). Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ ἡ ἑβραϊζουσα περίφρασις «ὡς τῆς βασιλείας», ἐν Ματ. 12, 8, σημαίνουσα τοὺς **Ἰουδαίους**, οἵτινες ἦσαν μὲν ὡς τοιοῦτοι ἀνέκαθεν προορισμένοι νὰ γίνωνται μέλη τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τύχωσιν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐν αὐτῇ, ἀπέκλεισαν ὅμως αὐτοὶ ἑαυτοῦς, μὴ πιστεύσαντες, ἐν φ' ἢ αὐτῇ φράσει αὐτοῦ 13, 38, ἀναφέρεται εἰς τὰ μέλη τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας τοῦ πρώτου τούτου σταδίου τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας, καὶ ὡς ἀξίως φέροντα ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, προορισμένα, ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτῆς σταδίῳ νὰ κληρονομήσωσιν τὴν ἀποκαίμενην αὐτοῖς αἰώνιον ζωὴν ἐν αὐτῇ ὡς ἐπουρανίῳ Ἐκκλησίᾳ (Ἐβρ. 12, 22).

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἐύχρηστος εἶναι καὶ ἡ λέξις αὕτη παρὰ τοὺς Ο' καὶ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, καὶ ὡς τὰ πολλὰ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ ἑβραϊκὸν qahal(ח), πλὴν

6) Παρὰ τὸ ἰσόσημον καὶ ὁμόσημον τῶν δύο θεμάτων καὶ καὶ qahal (συνάγειν) δυσκόλως δύναται νὰ διαχωρισθῆ τις περὶ τῆς ἀρχικῆς συγγενείας αὐ-

τῶν συνήθων αὐτῆς σημασιῶν παρὰ τοῖς θύραθεν ἔχει καὶ εἰδικὴν τινα ἐκδοχὴν ἐν τῇ τελευταίᾳ, συνουσίᾳ πρὸς ὅ,τι καὶ ἡμεῖς ἐννοοῦμεν σήμερον ὑπ' αὐτῆν, ὁμιλοῦντες περὶ **κοινοῦτος** ἢ **κοινωνίας** **χριστιανικῆς**, περὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐν τόπῳ τινὶ ἢ καὶ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς εἰς Χριστὸν πιστευόντων.

1. Ὡς ἀφηρημένον τοῦ ρηματικοῦ ἐπιθέτου **ἐκκλητος**, μετὰ δυνάμεως ὅμως **περιληπτικῆς**, ἦτο τὸ ὄνομα ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἐπὶ πάσης μὲν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναθροίσεως καὶ συναγωγῆς ἀνθρώπων, ἐπὶ παντὸς συλλόγου τῶν συνερχομένων ἐπὶ τὸ αὐτὸ πρὸς ἓνα τινα σκοπὸν, πρὸς κοινὴν τινα σκέψιν καὶ ἐνέργειαν, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν τακτικῶν ἢ ἐκτάκτων τῶν πολιτῶν συνελεύσεων ἐν ταῖς δημοκρατουμέναις πόλεσι πρὸς σύσκεψιν περὶ τῶν κοινῶν. Οὕτω καὶ ἐν Πραξ. 19, 32. 29. 41. Ἡ αὐτὴ λέξις ἀντιστοιχοῦς πρὸς τὸ σημειωθὲν ἑβραϊκὸν qahal καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ συνώνυμον **συναγωγὴ** χρησιμοποιημένη παρὰ τοῖς Ο' πρὸς δήλωσιν πάσης τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελεύσεως πρὸς τε ἄλλους σκοποὺς καὶ πρὸς ἐπιτελεσιν τῶν τῆς θείας λατρείας (Κριτ. 21, 8. 1 Παρ. 29, 1. Δευτ. 31, 30. Ἰησ. Ν. 8, 35 κ. ἄλλ.), εἴρηται ὁμοίως ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἐπὶ τῆς αὐτῆς χρήσεως ἐν Πραξ. 7, 38. Ἐβρ. 2, 11. Ἐν τῇ αὐτῇ μὲν ἐκδοχῇ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν **συνάξεων τῶν Χριστιανῶν** πρὸς τέλει τοῦ κυριακοῦ δείπνου καὶ τῆς συνημμένης αὐτῷ θείας λατρείας κεῖται ἐν 1 Κορ. 11, 17. («συνέρχασθαι ἐν ἐκκλησίᾳ»), 14, 19. 34-35. («ἐν ἐκκλησίᾳ» ἢ «ἐν ταῖς ἐκκλησίαις» = ἐν ταῖς **συνάξεσιν**).

2. Ἄλλ' ἐπικρατεστέραν ἔχει τὴν χρῆσιν ἐπὶ τῆς **κοινωνίας τῶν πιστῶν**, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ **συστήματος** καὶ **συλλόγου** τῶν διὰ τῆς αὐτῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τοῦ αὐτοῦ κοινοῦ σκοποῦ πρὸς ἀλλήλους συνδεμένων καὶ ἀποτελούντων ἴδιον τι κοινωνικὸν καθίδρυμα ἢ ὄργανον ὄλον, εἴτε καθ' ὄλου εἴτε κατὰ τὰ ἐκάστοτε καὶ ἐκασταχοῦ μέρη αὐτοῦ, μετὰ ἢ ἄνευ προσδιορισμοῦ **κατὰ γενικὴν (τοῦ Θεοῦ, τοῦ Κυρίου, τοῦ Χριστοῦ)**, δηλωτικὴν τοῦ πρὸς ἕν ἀνήκει ὡς ἴδιον κτήμα, ὡς **ἴδια περιουσία**, συμφώνως ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ χαρακτηρησθῆ τῷ τοῦ Ἰσραὴλ ὡς **περιουσίᾳ λαοῦ τοῦ Θεοῦ** (Πραξ. 20, 38. 1

τῶν. Μᾶλλον θὰ ἐφαίνετο συγγενεῖον πρὸς τὸ ἐλληνικὸν τὸ ἑβραϊκὸν qahal (=καλῶ, φωνάζω), ἐὰν μὴ ἀντεκλειετο τῆς συγγενείας τὸ γρηῶν, γαρωῶ, λατ. garrus. Ἄλλ' ὡς γνωστὸν, τὰ γράμματα λ καὶ ρ ἀνήκουσιν εἰς τὰ ἐναλλάσσόμενα.

Πετ. 2, 9.) Οὕτω γενικῶς Ματ. 16, 18. «οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν» (περὶ τῆς εἰκόνας πρβλ. καὶ 1 Κορ. 3, 10 κ. ἔξ. Ἐφ. 2, 19. Πραξ. 2, 47. 1 Κορ. 12, 28. 15, 9. Γαλ. 1, 13. Ἐφ. 1, 2. 12, 10. 21. 5, 23. 25. 27. 29. 31. Φιλ. 3, 6. Κολ. 1, 18. 24. 1 Τιμ. 3, 15 κ. ἄλλ. **Μεριστώτερον**, ὡς τὸ σύνολον τῶν ἐν τινι ὀρισμένῳ τόπῳ (πόλις ἢ ἐπαρχία) εὐρισκομένων πιστῶν εἴτε *ἐνικῶς* εἴτε *πληθυντικῶς* Ματ. 18, 18. Πραξ. 5, 11. 8, 3. 15, 41. 1 Κορ. 4, 17. 6, 4. 7, 17. 11, 22. 14, 33. 2 Κορ. 8, 19. Ρωμ. 16, 16. Γαλ. 1, 22. (ἐνθα «ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας ταῖς ἐν Χριστῷ», εἶναι χαρακτηρισμὸς τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ χριστιανικῶν κοινοτήτων, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὰς αὐτόθι Ἰουδαϊκῶς κοινότητας), 1 Θεσ. 2, 14. 2 Θεσ. 1, 4. Φιλ. 4, 15. 3 Ἰωαν. σχ. 6. Ἀποκ. 1, 4. 2, 1. 8. κ. ἄλλ. — **Ἐπι μεριστώτερον**, τὸ σύνολον τῶν ἐν τινι οἰκίᾳ εὐρισκομένων πιστῶν, ἢ οἰκογένεια ἢ χριστιανική μεθ' ἧν ἔχει τυχὸν προσαρτημάτων (δούλων, συγγενῶν) ἐνεῦθεν καὶ ἢ φράσις «ἡ κατ' οἶκον ἐκκλησία», τῆς γενικῆς δηλοῦσις τὸν κύριον τῆς οἰκίας, Ρωμ. 16, 5. 1 Κορ. 16, 19. Κολ. 4, 15. Φιλιμ. σχ. 1. — Ἐν Ἐβρ. 12, 22 κεῖται ἡ λέξις ἐπὶ τῶν πολιτῶν τῆς ἐν σόφρωνος βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐλέγθη ἔμπροσθεν (Ἰδε τὴν λέξιν *βασιλεία* § 2).

ΕΙΣ ΜΕΣΣΙΑΝΙΚΟΣ ΨΑΛΜΟΣ*

Ὁ ἐκπιλαὶ ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ Ἰσραὴλ προσδοκώμενος καὶ ἐν ταῖς ἱεραῖς αὐτοῦ βίβλοις μᾶλλον ἢ ἦτον σαφῶς ἀναφερόμενος Μεσσίας δηλοῦται καὶ ἐν ψαλμοῖς τισι, ἀποτελεῖ μάλιστα ἐνίοτε τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν ὅλου τινὸς ψαλμοῦ. Εἰδίσται οἱ τοιοῦτοι ψαλμοὶ γὰρ ὀνομαζόμενοι Μεσσιανικοί, καὶ διὸ οἱ μὲν *ἀμέσως Μεσσιανικοί*. οἱ δὲ *ἐμμέσως Μεσσιανικοί*. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι χαρακτηρίζονται οὕτως, διότι τὰ πρόσωπα, τὰ ὄντα ἢ ἐν μέρει κατὰ ταύτην ἢ κατ' ἐκείνην τὴν ὄψιν τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν ἀποτελοῦντα, εἶναι μὲν πρόσωπα ἱστορικὰ τῆς Π. Διαθήκης, ἐκ τῶν οὕτως ἢ ἄλλως δρασάντων ἐν τῇ ἱερᾷ τοῦ Ἰσραηλικοῦ λαοῦ ἱστορίᾳ, πλὴν ὑπὸ τινα ἔννοιαν λογίζονται καὶ εἶναι *ὡς τινες τύποι καὶ προεξεκινήσεις* τοῦ προσδοκώμενου Μεσσοῦ, ἐν ᾗ ἐν τοῖς ἀμέσως Μεσσιανικοῖς οὐδένα ἔχει ἄλλον ὃ ψαλμῶδὸς ἐν νῶ, εἰμὴ αὐτὸν τοῦτον τὸν Μεσσίαν (1). Παρὰ πάσας τὰς ἀμφιβολίας ἢ ἀντιρρήσεις τινῶν, εἰς τοὺς ἀμέσως Μεσσιανικοὺς καταλέγεται προφανῶς καὶ ὁ 109 (καθ' Ἑβραίους 110), ὅπως ἀνέκλιθεν παρεδέχοντο καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἶπεν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων (2), μόνον δὲ ἕστερον κατὰ τοὺς Μέσους χρόνους, ἀπέκλιναν τῆς ἀρχαίας αὐτῶν γνώμης καὶ παραδόσεως. Μόνον ἔχει δυσκολίας τινὰς, καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ μὲν ἔδαφιῳ, τῷ 7, μάλιστα δὲ τῷ 3, καὶ ἄλλως καὶ διὰ τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τοῦ νῦν ἑβραϊκοῦ κειμένου καὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ὁ διάφορον ἀνάγνωσιν, συνευδοκούσης εἰς τὴν τελευταίαν καὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Θεοδοτίωνος.

Κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπιγραφὴν (τῷ *Δαυὶδ ψαλμὸς*) ἔχει ὁ ψαλμὸς ποιητὴν τὸν Δαυὶδ. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν οἱ ἐκλαμβάνοντες ἐνταῦθα τὴν δοτικὴν τῷ Δαυὶδ (ἑβρ. = *εἰς Δαυὶδ*) ἢ ὡς *δοτικὴν κητικὴν* ἢ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου, καθὰ ἄλλως εἰθίσται, ἀλλ' ὡς δοτικὴν τῆς ἀνα-

*) Τῆς Συντάξεως.

1) Πρβλ. «Ν. Ποιμένας» Ἔτος Α' σελ. 678—681 τοῦ 11 τεύχους.

2) Ματ. 22, 41. κ. ἔξ. Μαρκ. 12, 35-37. Λουκ. 20, 41-44. 22, 69. Πραξ. 2, 32-35. 7, 55-56. 1 Κορ. 15, 24-25. Ἐφ. 1, 20. Ἐβρ. 1, 13. 6, 16. κ. ἔξ. 7, 17. 21. 8, 1. 10, 12-13. 1 Πετ. 3, 22. Ἀποκ. 3, 21.

φορᾶς ἢ ἀφιερώσεως, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἐνταῦθα προτάσσεται τοῦ οὐσιαστικοῦ, ἐν ᾧ συνήθως ἐπιτάσσεται αὐτοῦ («ψαλμὸς τῷ Δαυΐδ»)· ἐπειδὴ ὅμως κατ' αὐτὸ τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον, καὶ κατὰ ρητὴν δήλωσιν τῶν λεγομένων Μασοριτῶν, τῶν διαταξάντων τὰ τοῦ νῦν ἑβραϊκοῦ κειμένου, εὔρηται ἡ αὐτὴ δοτικὴ προτασσομένη καὶ ἐπὶ ἄλλων ψαλμῶν καὶ δι' ἐπὶ τῶν 24, 1. 40, 1. 68, 1. 101, 1. 109, 1. 139, 1. (πρβλ. καὶ 88, 1 πρὸς 84, 1. 85, 1. 87, 1.) οὐδεμίαν δὲ ὑπεμφαίνεται διαφορὰ μεταξὺ τῆς κατὰ πρότασιν καὶ κατ' ἐπίτασιν φορᾶς τοῦ οὐσιαστικοῦ, διὰ τοῦτο τηρητέα καὶ ἐνταῦθα ἦν ἔχει συνήθη σημασίαν ἢ δοτικῆ, ὡς διηλωτικῆ τοῦ κητόρος ἢ ποιητοῦ, *dativus auctoris*. Οὕτω δὲ ὁ Προφητᾶναξ ἄρχει τοῦ ψαλμοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τινος **ρήτρας** τοῦ **Ἰεχωβά**, (=δ Κύριος), ἀποτεινομένης ὑπὸ τούτου πρὸς τὸν αὐτοῦ τοῦ Δαυΐδ Κύριον ἢ δεσπότην (**ἀδωνάϊ**), ρήτρας ἐν μὲν τῷ ἑβραϊκῷ, φερομένης ὡς, **ρήμα τοῦ Ἰεχωβά πρὸς τὸν δεσπότην μου**, ἐν δὲ τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει ἀποδιδομένης ὧδε «ἔλεπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου». Τὰ ἐπιπερόμενα εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἢ Ἰεχωβά ρήσεως πρὸς τὸν δεσπότην τοῦ ψαλμοῦ, τὸν Μεσσίαν· «κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». Ἀποτείνεται δὲ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Μεσσίαν προσκαλῶν αὐτὸν νὰ καθίσῃ ἐκ δεξιῶν ἑαυτοῦ ὡς σύνθερονος, ὡς σύνεδρος ἢ πάρεδρος, ὡς μέτοχος τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας, ἕως οὗ ὑποτάξῃ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ, τοὺς αὐτοὺς ὄντας καὶ ἰδίους ἑαυτοῦ ἐχθρούς. Τὸ μόριον **ἕως** (ἑβρ. **עד**) οὐδὲ ἐνταῦθα βεβαίως δορίζει **προθεσμίαν** τινά, μεθ' ἣν θὰ πύσῃ ἢ συνεδρία ἢ παρεδρία ἐκεῖνη, ἀλλὰ κατὰ τινα τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης ἰδιωτισμῶν χρησιμοποιεῖται πρὸς **ἐπιφορὰν** τοῦ ἐπιδικωμένου ἀποτελέσματος τῆς προδηλωθείας ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ (β). Εὐνόητον ἐπίσης ἐστὶ ὁ Ὑψιστος, ὁ θρόνον ἔχων τὸν οὐρανὸν ὡς πάντων Κύριος καὶ δεσπότης, ὁ αὐτός, ὡς Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ βασιλεὺς αὐτοῦ ἀόρατος, βασιλεύει ἐν Σιών ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἐν Σιών δὲ ὡς ὄρατος καὶ αἰώνιος τοῦ αὐτοῦ λαοῦ βασιλεὺς καὶ τῷ ἀοράτῳ αὐτοῦ

β) Ὁμοίαι χρήσις τοῦ αὐτοῦ μορίου ἐπὶ ὁμοίας ἐννοίας ἐν ψαλ. 71 ἑβρ. 72, 7. «ἕως οὗ ἀναναραϊθῆ ἢ σελήνη» = *εἰς αἰῶνα τὸν ἄπαυτα*. Πρβλ. αὐτόθι 111 (ἑβρ. 112), 8. Γεν. 28, 16. Δευτ. 7 24. Τὸ συνήθως καὶ ἐκ Γεν. 8, 7 λαμβανόμενον παράδειγμα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἐν Ματ. 1, 26. δὲν ἔχει τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, ἔχοντος πηγαινοήρητο, ἕως οὗ ἐξηράνθῃ ἢ γῆ.

βασιλεῖ σύνθερονος, θὰ λαμβάνῃ παρ' ἐκεῖνου τὴν κραταίαν αὐτοῦ δύμιν καὶ ἰσχύν, καὶ ἄριστος θὰ ἀρχῆ ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Τὸ ἴδιον αὐτοῦ, κατ' οὐσίαν ἐκπερόμενον καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δευτέρου ψαλμοῦ, ἐν τοῖς 5 πρώτοις αὐτοῦ στίχοις, φαίνεται συντομιότερον καὶ περικτικότερον ἐκφραζόμενον ἐν τῷ ἀμέσῳ ἐπιπερομένῳ στίχῳ, ἐν τοῖς λόγοις οὗτοι· ὁ ψαλμοδὸς ἀπευθύνει πρὸς αὐτὸν «ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος; (= ὁ Jehovah) ἐκ Σιών, (καὶ) κατακυριεύει ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου», ἢ ὕπερ κατ' οὐσίαν τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν «ῥάβδον ἢ σκήπτρον δυνάμειός σου (τ. ἔ. τὴν ἰσχύν σου τὴν κραταίαν) ἀποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών ἐξουσίαζε (τ. ἔ. δὲν ἔχεις ἢ ἀπαρκῶς νὰ ἐξουσιάζῃς) ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. Δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς σχόλιον πρὸς ταῦτα τὸ τοῦ δευτέρου ψαλμοῦ (στχ 9) «ποιμανεῖς αὐτούς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, ὡς σκατὴ κεραμῆος συντρίψεις αὐτούς».

Ἀκάνθιας τοῦ αὐταῖον ἔχει ὁ 3 στίχος, καὶ διὰ κατ' ἀμφοτέρω τὰ κείμενα, τὸ τε ἑβραϊκὸν καὶ τὸ ἑλληνικόν, ἴσως μὲν καὶ διὰ ἀρχικῆν τινα τοῦ κειμένου παραφθοράν, πάντως ὅμως διὰ τοῦτο, ὅτι λέξεις τινὲς τοῦ ὑπάρχοντος κειμένου ἀνεγνώσθησαν διαφόρως ἢ ἀμφοτέρω, καὶ ἔδωκαν λαβὴν εἰς διαφόρους ἐκδοχὰς καὶ ἐρμηνείας τοῦ ὅλου χωρίου. Ὅ,τι οἱ Ἑβραϊκοὶ ἀνεγνώσαν ὡς γίμ (= **μετὰ** ἢ **παρὰ**). τοῦτο οἱ σοφοὶ τῶν Ἑβραίων ἐφανήνευσαν ὡς γίμ (= **λαός**), καὶ προέκυψεν ἢ ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ πρώτη διαφορὰ μεταξὺ τῶν Ο' (= **μετὰ σοῦ** = **παρὰ σοῦ**), καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, **ὁ λαός σου**. Ὁμοίως ἀνεγνώσθη διαφόρως ἢ ἀμφοτέρω καὶ ἡ ἀμέσως ἀκολουθοῦσα λέξις, ὑπὸ μὲν τῶν Ο' ὡς *nedibah* (= **ἐλευθερία, εὐγένεια, ἀρχοντία**), ὑπὸ δὲ τῶν Ἑβραίων *nedaboth* (**ἐκουσιασμοί, ἀυτοπραϊρέσεις, προθυμίαι, φιλοτιμίαι**), καὶ προέκυψεν ἢ διάφορος ἐκδοχὴ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ στίχου, κατὰ μὲν τοὺς Ἑβραίους· **ὁ λαός σου ἔσται ἐθελούσιος ἢ δλοπερόθυμος ἐν ἡμέραις τῆς χρήσεως τῆς δυνάμεώς σου** (τ. ἔ. εἰς τὰς στρατιωτικὰς σου ἐπιχειρήσεις), κατὰ δὲ τοὺς Ο' «**μετὰ σοῦ ἢ ἀρχῇ ἐν ἡμέραις τῆς δυνάμεώς σου**», τοῦθ' ὕπερ, ἀλλ' ἡ γὰρ τῶν συμπραζομένων, δυσκόλως δύναται νὰ σημαίῃ τι ἄλλο ἢ τοῦτο· **παρὰ σοῦ ἢ ἀρχηγία κατὰ τὰς στρατείας σου**, τ. ἔ. **σὺ κάτοχος τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας**. Διαφορὰν ἀνεγνώσεως δὲν προῦποποτίθησιν εἰς ἀνάγκης ἢ ἐπιμένῃ τῶν Ο' φράσις· «**ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἀγίων σου**», αὐδὲ ὡς πρὸς τὴν ἀντωνυμίαν ταύτην σοῦ, ἀλλὰ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐλευθέρως ἀπόδοσις τοῦ ἑβραϊκοῦ *be hadrej-qodesh* = **ἐν κάσμοις ἱεροῦς ἢ ἀγίοις** (κατὰ τὸ *highdej-qodesh*).

τ. ξ. *ἐν λαμπρῷ στολῇ Ιερατικῇ*. Ἡ ἔννοια αὕτη, σινήθως συνδραμμένη μετὰ τῶν ἐπομένων ὑπὸ τῶν ἀκολουθούντων τῷ ἔβραϊκῷ κειμένῳ, κίλισσα συνδέεται μετὰ τῶν ἡγουμένων κατὰ τὴν ἐκδοχὴν τῶν Ο' ὡς *δεύτερον μέλος* τοῦ ἐν τῇ ἔβραϊκῇ ποιήσει συνήθους *παραλληλισμοῦ τῶν μελῶν*, καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου μέλους *συνυπονοουμένης* τῆς φράσεως «*μετὰ σοῦ ἡ ἀρχή*», ἐξηγεῖται τὸ ὅλον ὡς ἑξῆς. *Παρὰ σοὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῇ στρατείᾳ, παρὰ σοὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῇ Ιερῶ περιβολῇ*, τ. ξ. *ἐν τῷ Ιερατικῷ ὑπουργήματι*, τοῦθ' ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ ἀμέσως ἐπιφερόμενον «*σὺ Ιεραὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ*» δηλ., *βασιλεὺς ἅμα καὶ ἀρχιερεὺς*.

Ἐκινηθεότερα εἶναι τὰ ὑπόλοιπα τοῦ Β στίχου, τὸ «*ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐσποφύρου ἐγέννησά σε*», τῶν Ο', ὡς προϋποθέταν οὐ μόνον διαφορὴν ἐκδοχῆν τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ διάφορον *γραφὴν ἢ ἀνάγνωσιν* ἐν τῷ ἀρχετύπῳ, διάφορον ἐν μέρει καὶ αὐτοῦ τοῦ νῦν ἔβραϊκοῦ κειμένου merechem mishshachar lecha tal yalduthcha. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι οὐδὲ τὸ νῦν ἔβραϊκὸν ἐκπροσωπεῖ κατὰ πάντα τὴν ἀρχικὴν γραφὴν, καὶ ὅτι τὸ merechem (= *ἐκ μητέρας*), τὸ Ισοδυναμοῦν πρὸς τὸ mibbeten (= *ἐκ κοιτίας*, παρβ. ψαλ. 22, 11) δὲν δύναται νὰ Ισοδυναμῇ κατὰ πάντα πρὸς τὸ mitterem (= *πρὸ τοῦ, πρὶν ἢ...*), θὰ προέτεινον ἐγὼ δύο τινὰ: πρῶτον γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν mitterem ἀντὶ merechem, καὶ δεύτερον ἢ ἀντικατάστασιν τοῦ lecha (= *σοὶ, εἰς σέ*) διὰ τοῦ yelech (= *πορευθῆ, προέλθῃ*) ἢ κάλλιον τὴν ἐκδοχὴν τοῦ lecha ὅχι ὡς δοτικῆς τῆς ἀντωνυμίας, ἀλλ' ὡς σπανίου ἀπαρεμρῆτικοῦ ἢ οὐσιαστικοῦ τύπου τοῦ αὐτοῦ ῥήματος yalach ἢ halach ὡς παραδέχονται οἱ γραμματικοὶ τὴν ἵπταρξιν, εἰ καὶ σπανιωτέτην, τοιοῦτου τύπου. Ὡς πρὸς τὸ yalduthcha (= *ἡ νεότης σου*) (= *ἐγέννησά σε*). Οὕτω δὲ θὰ προέκυπτεν ἡ ῥησις, *πρὸ τῆς ἀπὸ τῆς ἀγῆς προσελύσεως τῆς δρόσου ἐγέννησά σε*, ὡς τις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δήλωσις παρεμφερῆς τῇ τοῦ 2 ψαλμοῦ: «*εὐλὸς μου εἰ σὺ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε*». Ἡ ῥησις δηλ. τῆς λαμπρῆς εἰκόνης δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν εἰ μὴ τὴν παράστασιν τῆς πρὸ αἰώνων, πρὸ πίσεως δημιουργίας, *πρὸ πάσης ἀπὸ τῆς ἀγῆς ἀποστάξεως τῆς δρόσου*, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ προσελύσεως καὶ καταγωγῆς τοῦ προσδοκωμένου, ὅπως τοιαῦται παραστάσεις τῆς ἀπ' αἰώνων ὑπάρξεως καὶ ἐνεργείας ἀπαντῶσι καὶ ἄλλοι (παρβ. ψαλ. 89 ἢ τοῦ ἔβρ. 90, 2 καὶ μάλιστα Παροιμ. 8, 22—31), ἐξέφρασαν δὲ καὶ οἱ Ο' διὰ τῆς φράσεως «*πρὸ ἐσποφύρου*», ἔννοουντες προφανῶς ὅτι αὐτῶν τὸν λαμπρὸν *ἐσθινὸν ἀστέρα*. Καὶ ἐπέτυ-

χον μὲν κατὰ τοῦτο τοῦ ὁμοῦ, πλὴν ὁ χωρισμὸς τῆς φράσεως «*ἐκ γαστρὸς*» (méréchem) ἀπὸ τοῦ ὀρίζοντος αὐτοῦ οὐσιαστικοῦ (mishachar = *ἀγῆ* = *ἐκ μητέρας ἢ κοιτίας τῆς ἀγῆς*), καὶ εἶτι μᾶλλον ἢ καὶ παρὰ τῷ Θεοδοσίῳ παρατηρουμένη ἀπουσία δύο λέξεων τοῦ νῦν ἔβραϊκοῦ, lecha tal (= *σοὶ δρόσος*), καὶ ἰδίῃ τῆς τελευταίας, ἔδωκαν ἐκπαλαί ἀφορμὴν εἰς παντοίας μεταφυσικὰς τῆς φράσεως ἐκείνης ἐκδοχάς, ἀναντιρρήτως ἕνας τῇ γνώμῃ καὶ προθέσει τοῦ ψαλμοῦ εἶτε κατὰ τὴν μίαν εἴτε κατὰ τὴν ἄλλην ἐκδοχὴν τῶν δύο κειμένων, ἑλληνικοῦ τε καὶ ἔβραϊκοῦ.

Κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο, καθ' ἣν ἔχει νῦν γραφὴν περιδεδεγμένην, ὁλόκληρος ὁ στίχος κοινῶς ἐρηγηθέντα οὕτως: *Ὁ λαὸς σου θὰ εἶναι αὐτοπροθυμία εἰς τὰς στρατείας σου, καὶ ἐθελούσιος θὰ προστρέξῃ ἐν λαμπρῷ ἱερατικῇ περιβολῇ, ἡ δὲ νεότης σου, ἡ νεολαία σου, θὰ σοὶ εἶναι ὡς τις δρόσος, ὡς μυριάριθμοὶ σταγόνες δρόσου, προσερχομένης ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς ἀγῆς*.

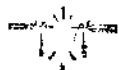
Ἄλλ' ἡ ἔννοια αὕτη ἤτοιο συνίδει πρὸς τὴν ἀμέσως, ἐν τῷ 4 ἑδαίριῳ, ἐπιφερομένην καὶ ὡς δι' ἐπισήμιον καὶ πανηγυρικοῦ θείου ὄρκου κρατυνομένην δήλωσιν τοῦ Ὑψίστου περὶ τῆς ἀμετατρέπτου αὐτοῦ βουλής καὶ γνώμης, ὅτι ἐκείνος, ὃν κατέστησε κοινωτὸν τῆς ἐαυτοῦ ἀρχῆς καὶ ἔξουσίας ἐν Σιών, ἵπταρχει ὁ αὐτὸς αἰώνιος ἅμα βασιλεὺς καὶ αἰώνιος ἀρχιερεὺς κατὰ τὸν τύπον τοῦ καλαίου Μελχισεδέκ (παρβ. Γ' εν. 14, 18). Τοῦναντίον δὲ εὐρίσκειται ἐν πλήρῃ ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν προϋποδειχθεῖσαν κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα ἐρηγηθεῖσαν τοῦ εἰρημένου τρίτου ἑδαίριου. Μετὰ τὴν παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διαβεβαίωσιν στρέφει πάλιν τὸν λόγον ὁ ψαλμοδὸς πρὸς τὸν ἐξυμνούμενον, καὶ διαβεβαίωσι αὐτὸν ὅτι ἔχει καὶ ἔξει πάντοτε τὸν Κύριον (= Yehovah) ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ (4) ἑτοιμον βοηθὸν καὶ ἀντιλήπτορα, καὶ κατὰ τὸ παρατηρούμενον καὶ ἐν τῷ 2 ψαλμῷ (στῆχ. 4—5. 12—13), εἰς αὐτὸν τὸν παραστάτην καὶ ἀντιλήπτορα ἀναφέρων ἀδικαίρως ὅσα ἐκείνος, ὁ υἱός, ὡς συνάρον καὶ συμβασιλεὺς ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπαιθμῆ ὡς ἔργα αὐτοῦ, ὅτι *συντρέψῃ* (5) τοὺς ἀνθίσταμένους αὐτῷ Ισχυροὺς τῆς γῆς *ἐν ἡμέρᾳ ὄρ-*

4) Ἐνταῦθα ἔχει ἄλλην σημασίαν ἡ φράσις ἐκ δεξιῶν (= *παραστάτην, βοηθόν*) ἢ ἐν τῷ 1 στίχῳ τοῦ ψαλμοῦ, ὡς ἄλλος τε ἀπαντᾷ συνηθέστατα κ. ἄλ.

5) Ὁ κατ' ἀμφοτέρω τὰ κείμενα παρερημένος χρόνος *συνέθλασε* κατὰ ἀντι μέλλοντος χρόνου, ὡς συμβαίνει καὶ ἄλλοι, ἐπὶ τῶν ἀφύκτως ἐσομένων ὡς ἤδη γεγεννημένων.

γῆς αὐτοῦ (τὸ τοῦ 2 ψαλμοῦ «ὅταν ἐκκευθῆ ὁ θυμὸς αὐτοῦ»), διὰ κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἀσκῶν ἐπὶ τῶν ἀντιπάλων ἐθνῶν πλήξει μὲν ἕκαστον κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ καὶ πτωμάτων πληρώσει τὰς χώρας αὐτῶν, κεφαλὰς δὲ πιμπόλλων συνθλίψει, καὶ τελευταῖον ὅτι «ἐκ χειμάρου ἐν ὁδῷ πίεται, διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλὴν».

Ὡς τὸ νόημα καὶ ὡς παράστασις ποιητικῆ ἀποτελεῖ ὁ στίχος οὗτος ἀνταξίαν τοῦ λαμπροῦ ῥήματος κατακλιθεὶς. Μόνον δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῆ ἐν στενῇ τινὶ ἐκδοχῇ, ὥστε προῖκεται περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ γενναῖος στρατηλάτης θὰ ἀποσβέννη τὴν δίψαν αὐτοῦ προχείρως ἀπὸ τοῦ πρώτου τυχόντος χειμάρρου καὶ θὰ ἀνακτῆ τὰς καταβαλλομένους αὐτοῦ δυνάμεις (διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλὴν), καθ' ὅμοιότητα τῶν ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν τοῦ Γεδεὼν (Κριτ. 7,5—6), ἢ ὥστε ἤθελεν ὁ ψαλμοδὸς νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐννοίαν, ὅτι οὐδέποτε ἐν ταῖς ἀγῶσιν αὐτοῦ θὰ στερηθῆ τῶν ἀναγκαιούτων πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἀλλὰ θὰ ἔχη καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἀνωθεν ἀρωγὴν (πρβλ. Κριτ. 15, 18 κ. ἔξ. 2 Βασιλ. 23, 15), ὅτι οὐ πινάσει οὐδὲ διψήσει, ἀλλ' ἔξει πάντα πρόχειρα. Ὅχι τοιαῦτα. Ἐκφράζει ὁ στίχος ἐννοίαν πολλῶ ὑψηλοτέραν καὶ εὐφρετέραν, τὸ ἀφελεῖς, τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀπέριτον τοῦ τοιοῦτου καὶ τηλικούτου ἀρχόντος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν συνήθη ὄγκον καὶ τυφον τῶν ἄλλων τῆς γῆς ἰσχυρῶν, τῶν ἰδίων τῆς ἀρχῆς καὶ γνώρισμα τῆς ὑπεροχῆς νομιζόντων τὰς συστοιχίας τῶν θεραπόντων καὶ τὰς περιφανείας τῶν ἀκολουθούντων, τὸ ὑπηρετεῖσθαι καὶ διακονεῖσθαι, ἀντὶ τοῦ ὑπηρετεῖν καὶ διακονῆσαι. Ὁ ὅλος ψαλμὸς, καὶ μάλιστα ὁ τελευταῖος αὐτοῦ στίχος, εἶναι προφητικῆς καὶ εἰκονικῆς παράστασις τοῦ ἐσομένου, ὑπερ ὃ Ἀπόστολος ἐν τῇ περὶ λόγῳ ἐξέφρασεν ὡς ἤδη συντελεσθέν, προβάλλων τοῖς ἐν Φιλίπποις πιστοῖς ὡς ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν τὸν πρῶτον καὶ ταπεινὸν τῆ καρδίᾳ υἱὸν τοῦ Θεοῦ. «Τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς οὐχ ἀρπαγιδὸν ἠγάπησεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών.... καὶ σῆμοτι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν... Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσεν καὶ ἐμίσωσεν αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ... καὶ πᾶσα γλῶσσα ἑξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς» «Ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ πίεται, διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλὴν».

ΑΠΟΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΕΝΤΥΠΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΝ "ΛΑΜΠΕΘ ΠΑΛΑΣ", ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Διδυμοτείχου ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου Τεύχους)

Μετὰ τὸ μωσαῖον τοῦ Ἀλβέρτου ἐπισκέρθημεν τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου, ἐνθα ὁ ἀντιπρόεδρος καὶ οἱ καθηγηταὶ μετὰ τῶν ἰδαιτέρων αὐτῶν στολῶν ὑπεδέχθησαν τὴν πατριαρχικὴν ἐπιτροπὴν καὶ προσεφώνησαν αὐτήν· αὐτοῦ δὲ ἐπισκέρθημεν τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ προσηνήθη ἡμῖν τέτοιον πολλὰ ἀντιηλλάγησαν μετὰ τῶν καθηγητῶν καὶ τῆς ἐπιτροπῆς, παρήσαν δὲ κατὰ τὴν δεξιῶσιν καὶ ὁ κ. Γεννάδιος, φέρων τὴν διδακτορικὴν αὐτοῦ τήβεννον καὶ ὁ ἱερεὺς Ἰλαρ. Μπαζδέκας. Τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου εἶναι ἐπιτροπὴ ἑξαιστικὴ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐπιφορτισμένη πρὸς ἐξέτασιν τῶν φοιτητῶν αὐτοῦ καὶ ἄλλων ὁμοίων καθιδρυμάτων, ἀποτελεῖται ἐκ 2000 φοιτητῶν καὶ 36 κολλεγίων ἐξ ὧν τὰ 10 εἶναι θεολογικά, διαφόρων ἀγγλικανικῶν ἀποχρώσεων· μετὰ αὐτῶν ὑπάρχει καὶ ἰσραηλιτικόν, οὐχὶ δὲ καὶ παπικόν. Ἡ διδασκαλία τῆς θεολογίας εἶναι λίαν ἐλευθεριάζουσα ἀναβάσεως δογματικῆς. Οἱ ἐν αὐτῷ φοιτῶντες πληρῶνουσιν ἀπὸ 30—50 λίρας, ἡ περίοδος δὲ τῆς διδασκαλίας εἶναι τριετής, μεθ' ἣν ὑποβάλλονται εἰς ἐξετάσεις τοῦ βαθμοῦ Βακκαλωσίου. — Τῇ 11)24 Ἰουλίου ἡμέρᾳ Σαββάτου, συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ κ. Φάϊνς Κλίντων ἐπισκέρθημεν τὸν Πύργον τοῦ Λονδίνου. Οὗτος κτισθεὶς ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ κατὰ τὸν 13 αἰῶνα, ἀνάγει ἐν μικρῷ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς Κελτοὺς καὶ Ρωμαίους· ὁ πύργος ὑπέστη κατόπιν μεταβολὰς τινεὺς διὰ μεγεθύνσεως τῶν θυρίδων, ἀπὸ τοῦ θανάτου δὲ τῆς βασιλισσῆς Ἀννης Βόλνεϋ δὲν ἐχρησίμευε πλέον ὡς κειρκία τῶν βασιλέων, ἀλλ' ὡς φυλακὴ ἐπισήμων προσώπων, σήμε-

μερον δὲ χρησιμοποιεῖται ὡς μουσεῖον διαφόρων ἀρχαιοτήτων ὡς κατοικία τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς καὶ ὡς ἀπλοστάσιον. Ἰξάσια εἶναι αἱ αἰθουσαι, ἐν αἷς ἐκτίθενται διάφορα ὕψια, ἐν οἷς ἐξέλσσεται ἡ προσδευτική αὐτῶν τέχνη· τηλεβόλα ποικίλα διαφόρου ἐποχῆς, τυφέκια, μάχαιραι, σπάθαι κτλ. διατηροῦνται ἐν καλῇ καταστάσει· ἐπίσης θύρακες, περικεφαλαῖαι, προσωπίδες, δόρατα κτλ. ἐπίσης δλόκληροι στρατιωτικαὶ ἀμφορείαι καὶ δὴ ἱεροῦτον προκαλοῦσι θαυμασιόν· πάντα χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 16 αἰῶνος καὶ ἐξῆς. Πλουσιώτατον εἶναι τὸ τμήμα, ἐνθα φυλλάσσονται τὰ στέμματα τῶν βασιλέων καὶ διάφορα σκευῆ, χρησιμα κατὰ τὴν στέφιν αὐτῶν· τὰ πάντα χρυσᾷ καὶ ἀργυρᾷ καὶ πεποικιλμένα λίθοις πολυτίμοις. Τὸ ἀρχαιοπρεπὲς κτίριον διηλεκρίζετο ἄλλοτε διὰ διαφόρων, πληρουμένων ὕδατος τοῦ Ταμέσεως. Φοβεραὶ εἶναι αἱ φυλακαί, ἐν αἷς ἐνεκλείοντο οἱ ἔνοχοι· σόξεται ἔτι τὸ ξύλον καὶ ὁ πέλεκυς δι' οὗ ἐσφάζοντο οὗτοι. — Κατόπιν ἐπισκέφθημεν τὸν *ζωολογικὸν κήπον*, ἓνα τῶν τελειότερων τῆς Εὐρώπης, εὐρύτατον καὶ πλουσιώτατον. Ἐπὶ τρεῖς ὥρας περιδιαβάσαντες αὐτόν, ἐλάχιστον μόνον μέρος αὐτοῦ περιεργάσθημεν, θαυμάζοντες τὰ ἀπειροσληθῆ κήτη, ζῷα, πτηνὰ καὶ ἔρπετά. — Τῇ Κυριακῇ 12)25 Ἰουλ. κατὰ πρόκλησιν τοῦ πρωθιερέως *Σμυρνῶφ* καὶ τοῦ προέδρου τῆς ἐν Λονδίῳ ὁμοσπονδίας κοινότητος τῶν προσφύγων, μετέβημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, παραχωρηθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ἄγγλων πρὸς λειτουργίαν· ὁ πρόεδρος τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς χοροστατήσας ἀπήγειλε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καὶ τὴν Κυριακὴν προσευχὴν, εἰς ἀπάντησιν δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ πρωθιερέως λεχθέντων, μεθερμηνεύσας τοῦ καθηγητοῦ κ. Κορνημοῦ, εἶπέ τινα περὶ τῶν ἀγαθῶν σχέσεων τῶν ἐπικρατουσῶν μεταξύ Ρώσων καὶ Ἑλλήνων ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ παρηγόρησε τὸ ἐκκλησιασμα διὰ τὴν δοκιμασίαν ἣν ὑφίσταται. Τῇ αὐτῇ, πρὸς ἑσπέραν, ἐπισκέφθημεν καὶ τὸν ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος κ. *Δρακούλην* καὶ τὸν γενικὸν πρόξενον τῆς Ἑλλάδος κ. *Στανιρίδην*, παρὰ τῇ ὁποίῳ συνετύχουμεν καὶ τῷ συγγάμβρῳ αὐτοῦ κ. *Κράϊς* ὅστις ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Κωνσταντινουπόλει διαμείνας γινώσκει καλῶς τὰ ἡμέτερα.

22 — Τῇ 13)26 Ἰουλίου ἡμέρᾳ Δευτέρα ὁ ἐπίσκοπος Χαρισθούρης *Δάβλιγγιτων* ἀπὸ μέρους τῶν Ἀμερικανῶν ἐπισκόπων ἐκάλεισε τὴν πατριαρχικὴν ἀποστολὴν εἰς γεῖμα, ἐν ᾧ παρήσαν ἐκτὸς διαφόρων Ἀμερικανῶν ἐπισκόπων, ὁ ἄγγλος ἐπίσκοπος Γκάδιστερ, ὁ γραμματεὺς τοῦ παγγρησιατικοῦ συνεδρίου Gardiner, ὁ α'. γραμματεὺς τῆς ἑλλη-

νικῆς πρεσβείας καὶ ἄλλοι· τὸ γεῖμα διεξήχθη ἐν μέσῳ διαχύσεως καὶ χαρᾶς, καθ' ὃ πάντες σχεδὸν οἱ Ἀμερικανοὶ προέπιον ὑπὲρ τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς, ἐξίαντες τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν καὶ τὸν πόθον πρὸς ἔνωσιν, εἰς ἣ ἀπαντῶν ὁ πρόεδρος τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς προέπιεν ὑπὲρ τῶν Ἀμερικανῶν καὶ Ἀγγλῶν ἐπισκόπων, βεβαιώσας ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες ἐμποροῦνται τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ πάντοτε μὲν, ἰδίᾳ δὲ νῦν ὅτε τὰ δύο ταῦτα μεγάλα ἔθνη προήσπισαν τὰ δίκαια τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ εὐχρημῆς ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Μετὰ τὸ γεῖμα ἐπισκέφθημεν τὸ κατάστημα τῆς *Ἱεραποστολικῆς Ἐταιρείας* πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἀλλαγῆ τοῦτο διευθύνει ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Μαγαδιασκάρης κ. King, ὅστις μετὰ πολλῆς τῆς ἀγάπης μᾶς ὑπεδέχθη παραυκέσας τὸν πρόεδρον τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς, ἵνα εὐλογῆσῃ τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ, κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν προσευχομένους ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτῶν Καπέλλῃ. Ἐν τῷ εὐρεῖ καταστήματι τῆς Ἱεραποστολῆς περιεργάσθημεν τὰ διάφορα αὐτοῦ γραφεῖα καὶ τὴν βιβλιοθήκην, περιέχουσα 10 χιλιάδας βιβλίων κυρίως Ἱεραποστολικῶν ὁ κ. King μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν εὐγενείας παρῆγεν ἡμῖν τὰς ἀπαιτούμενας ἐξηγήσεις καὶ πληροφορίας, μετὰ δὲ ἄλλων ἐπέδειξεν ἡμῖν τὰ λείψανα ἑνὸς Ἱεραποστόλου φρονεθέντος ὑπὸ Ἰνδοῦ, οὗτινος ἡ ἀδελφὴ κατόπιν προσήλθεν εἰς τὸν χριστιανισμόν. Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ διευθύνοντος τὴν Ἱεραποστολὴν τὸ κατάστημα κατ' ἔτος ἀνταλλάσσει 500.000 ἐπιστολῶν καὶ δεμάτων πρὸς διάφορα μέρη τῆς Ἱεραποστολῆς, περιοριζομένης μόνον εἰς τοὺς εἰδωλολάτρως — Τῇ αὐτῇ ἐπισκέφθημεν καὶ τὸ *ἔθνικὸν μουσεῖον τῶν εἰδόνων*, πλουσιώτατον καὶ μεγαλοπρεπέστατον· μετὰ τῶν διαφόρων εἰκόνων ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἡ τοῦ *Ἀποστόλου Πέτρου*, ἔργον τοῦ Ἑλλήνου ζωγράφου *Δομνίκου τοῦ Θεοτοκοπούλου* καὶ ἡ τῆς *ἀγωνίας τοῦ Χριστοῦ*· ἑτέρα ἐπίσης ὠραία εἰκὼν *Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ* κοσμεῖ τὸ μουσεῖον, ἔργον ὁμοίως τοῦ ἑπτανησίου ἱερέως *Ἰωάννου Τζάνε*.

23. — Ἡ ἔκτη συνεδρία συνεκροτήθη ἐν King's College Hostel τῇ 14)27 Ἰουλίου ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπισκόπου Gore, παρόντων ἐκτὸς τῶν γνωστῶν προσώπων, ἀπὸ μέρους μὲν τῶν Ἄγγλων τοῦ Ἀρχιεπισκόπου *Μελβούρνης* καὶ τῶν Dor Simpson Sparrow καὶ ἀπὸ μέρους τῶν Ἑλλήνων τοῦ κ. *Γενναδίου*· ὁ πρόεδρος δηλώσας ὅτι τὰ τρία σημεῖα, τὰ ὅποια ὑπελείφθησαν πρὸς συζήτησιν ἐκ τοῦ βιβλίου

τοῦ Σαλισβουρίας, ἦτοι τὸ περὶ *ἐξιλαστικοῦ χαρακτήρος τῆς θυσίας*, τὸ περὶ *μεταδόσεως τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ εἰς τοὺς ἀμαρτωλοὺς* καὶ τὸ περὶ *σχέσεως πίστεως καὶ ἔργων* διὰ μελετηθῶσιν ὑπὸ τῆς ὀλομελείας τῆς μονίμου ἐπιτροπῆς καὶ ἡ ἀπάντησις διὰ σταλῆ εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, πρόκειται, ὅπως καὶ ἡ πατριαρχικὴ ἀποστολὴ παράπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ σημεῖα ἐκεῖνα καὶ δὴ τὸ τῆς *μεγαλήφειας Ὁρθοδόξων ἐστερημένων ἱερῶν ὑπὸ Ἀγγλικανῶν*, ὡς ὑπεσχέθη αὐτῇ. Οὕτω μὴ ὑπολειφθέντος ὀρισμένου ἀντικειμένου πρὸς συζήτησιν ὁ κ. Γιορτζε προσέβηκε τὴν φράσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Τοποτηρητοῦ λέγουσαν: *μία τοιαύτη...συνάφεια τῶν ἐκκλησιῶν* διὰ ἀφελήσῃ καὶ τὰ τόσα μᾶλλον *σύνολον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας*. Ἐπὶ τοῦτο ἐπιβουλήθησεν ἀρκετὴ συζήτησις, ἀναφερομένη εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἐν αὐτῇ περιλαμβάνονται πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι καὶ ἐὰν ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἀποδέχηται τὴν λατινικὴν θεωρίαν, ὅτι ἐκτὸς αὐτῆς δὲν ὑπάρχει σωτηρία: δαδισδὼν ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων τῶν ἀπαιτουμένων ἀπαντήσεων, ὁ πρόεδρος κ. Γιορτζε προσέβηκεν ὅτι πρὸς συνεννόησιν ἀνάγκη ἀμφοτέρω τὰ μέρη νὰ ἀνυληφθῶσι τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἐνέχει ἡ ἔνωσις καὶ ὅτι αὐτῇ διὰ ἀπαίτησιν τὴν ἀναγνώρισιν ἀμφοτέρων ἐν τῇ ὀλοκληρίᾳ ἐκατέρωθεν, κατόπιν δὲ νὰ ἐπακολουθήσωσιν οἱ ὀρισμοὶ καὶ διακηρύξεις τῶν χωριζόντων σημείων: παρατηρηθέντος ὑπὸ τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς ὅτι ἡ ἀμφιβία ἀναγνώρισις δὲν εἶναι δυνατὴ ἄνευ προηγουμένης δογματικῆς ἐνώσεως, ὁ ἐπίσκοπος Γιορτζε, ἐπέλεξε ὅτι νομίζει ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι ἐπιμένουσιν εἰς τὸ ἀμετάβλητον τῶν δογμάτων καὶ τῶν κανόνων παρ' ὅσον δικαιολογεῖ τοῦτο ἡ ἱστορία καὶ ἔφραξεν ὡς παράδειγμα τὸ περὶ θείας εὐχαριστίας, περὶ ἧς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἠπλήροζον μεζζονες διαφοραὶ ἢ γὰρ τὸν μεσαιῶνα. Ἀντιπαρατηρηθέντος αὐτῷ ὅτι μετὰ τὸν καθορισμὸν τῶν πραγματικῶν, ταῦτα δὲν νὰ μείνωσιν ἐν τῇ θέσει αὐτῶν, διότι ἄλλως κατανώμεν εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν, ἠγέρθη τὸ ζήτημα, τὸ περὶ τῶν *οὐσιαστικῶν καὶ ἐπουσιαστικῶν*. Καὶ ἐνταῦθα ἀντηλλάγησαν τινὰ ἐκατέρωθεν, τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς ἐκφρασεῖς τὴν γνώμην ὅτι καὶ τὰ μὴ ὑπὸ οἰκουμενικῶν συνόδων καθορισθέντα δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπουσιαστικὰ ἀρκεῖ νὰ ᾄσιν σύμφωνον πρὸς τὴν Γραφὴν καὶ τοὺς πλείονας τῶν Πατέρων καίτοι δὲ ὁ κ. Γιορτζε ἐκφράζον προτωπικὴν αὐτοῦ ἀντίληψιν, ἐθεώρησε καὶ τὴν *μετονομασίαν* καὶ τὴν *θυσίαν* καὶ τὴν ὑπὸ τῶν *ἀμαρτωλῶν κοινωνίαν* ὡς ἐπουσιαστικὰ, ἡ πατριαρχικὴ ἀποστολὴ ἀντιπαρατήρησεν ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία θεωρεῖ

καὶ τὰ σημεῖα ταῦτα ὡς οὐσιαστικὰ, ἀποβάλλουσα μὲν ἀπὸ τοῦ ἔργου μετουσίωσις τὴν σημασίαν τῶν σχολαστικῶν θεολόγων, καὶ ἀποδεχομένη αὐτὴν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ μεταβάλλειν, μεταποιεῖν, παραδεχομένη δὲ τὴν θυσίαν ὡς θιαστικὴν, χωρὶς νὰ ἔννοη ἑνὴν σταυρικὴν θυσίαν καὶ θεωροῦσαι καὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς μεταλαμβάνοντας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ πρὸς κατάκρισιν αὐτῶν. Εἰς ταῦτα ἀπαντῶν ὁ ἐπίσκοπος Γιορτζε εἶπεν ὅτι ἐὰν ἐξέριπαι τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ γνώμην οὐδὲν διὰ ἠπλήροζεν ἐν αὐτῇ τὸ ἀρεκτόν, ἀλλ' ἡ *εὐθύτης* τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας περιλαμβάνει ποικίλας θεολογικὰς ἀποχρώσεις καὶ αὐτὴν τὴν λέξιν *θιαστικὴ*, αὐτὸς καὶ πολλοὶ Ἀγγλικανοὶ μεταχειρίζονται, ἀλλ' ἔνεκα τῶν ἐν τῷ μεσάῳ καταχρήσεων, ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἀπαξιοῖ νὰ κἀμὴ χρῆσιν αὐτῆς, ἦτις δὲν καθωρίσθη οἰκουμενικῶς: ἔξωκολουθῶν δὲ ἐπανέλαβε τὴν ἀνωτέρω ἐκφρασεῖσαν ἐνζήν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιμένωσιν οἱ ὀρθόδοξοι εἰς τὰ μὴ ὑπὸ οἰκουμενικῶν συνόδων καθορισθέντα, ὅτι ἐκατέρωθεν πρέπει νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὸ ἐλάχιστον αἱ ἀμφιβία ἀπαίτησις καὶ ἐκάστη νὰ διατηρήσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς καὶ τὴν πρᾶξιν, διότι ἄλλως αἰῶνες διὰ παρελθούσιν διὰ τὴν ἔνωσιν. Ἡ πατριαρχικὴ ἀποστολὴ ἐχαρακτήρισε τὴν τελευταίαν ἐκφρασιν ὡς ἀπαισιόδοξον, διότι φρονεῖ ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἱστορία, δὲν εἶναι ἀδύνατος καὶ ἡ δογματικὴ συμφωνία, διότι ἄνευ αὐτῆς τί εἶδος ἔνωσις διὰ ἐπευγγάμενα, ἐὰν π.χ. ἡ μία Ἐκκλησία μεταχειρίζετο τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας μετὰ τῆς π.χ. ἡ μία Ἐκκλησία μεταχειρίζετο τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας μετὰ τῆς προσθήκης καὶ ἡ ἑτέρα ἄνευ αὐτῆς. Ἐπὶ τούτοις ἐπιβέθε καὶ αὐτὴς μικρὰ συζήτησις ἐπὶ τοῦ καὶ *ἐκ τοῦ Υἱοῦ*, τοῦ ἐπισκόπου Γιορτζε ἀναγνωρίσας μὲν τὸ ἀντικανονικὸν τῆς προσθήκης, ἀξιῶντος ἡμῶς ὅπως τηρηθῆ ἁίτια ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς διδασκαλία ὑψίστης σημασίας. Ἐν τέλει ὁ ἐπίσκοπος Γιορτζε παρατήρησεν ὅτι μέγα σκάνδαλον ἠγέρθη ἐν Ἀμερικῇ ὡς ἐκ τῆς ἀναχειροτονίας ἀγγλικανῶν ἱερέων: ἡ πατριαρχικὴ ἀποστολὴ ἀποδοκιμάσασαι τοῦτο, εἶπεν ὅτι ἀγνοεῖ τὸ γεγονός, πιθανόν δὲ τὴν ἀναχειροτονίαν νὰ ἐπέλεξε ὁ Σύρος ἐπίσκοπος *Ραφαήλ*: ἀντιπαρατηρηθέντος δὲ ὅτι καὶ ἐν Κωνσταντινούπολει ἐπέλεξε ὁμοίαν ἀναχειροτονία, εἰς ἀπάντησιν ἐλέγθη ὅτι πρόκειται ἴσως περὶ τοῦ *Μόργαν*, παρουσιασθέντος ἐκεῖ ὡς Μεθυσιστοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἀνωτέργει καθόλου τὸν προσηλυτισμὸν. Οὕτως ἔληξεν ἡ συνεδρία αὕτη, τοῦ ἐπισκόπου Γιορτζε εὐχαριστήσαντος τὴν πατριαρχικὴν ἀποστολὴν καὶ δηλώσαντος ὅτι δὲν διὰ μετᾶσιν πλείον ἄλλων συνεδριάσεων, ὡς μέλλον νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς Γενεύην διὰ τὸ

παγγριστιανικῶν συνέδριων. Τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς ἐπίσης εὐχαριστήσας τὸν πρόεδρον καὶ προτεινάσας ὕπαικο ἐπαβάλῃ εἰς αὐτὴν ἡ ἀποστείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ μίμνημα τῶν ἀπαιτήσεων τῶν Ἀγγλικανῶν, ἀπήντησεν ὅτι τοῦτο δὲν θὰ ἴτο δύσκολον.

24 — Τὴν πατριαρχικὴν ἀποστολὴν μεταξὺ ἄλλων εἶχεν ἐπισκοπεθῆ καὶ ὁ εὐγενῆς **Σιρ Σαμουήλ Χόαρ** βουλευτῆς, ὅστις μεγάλως ἐργάσθη ἐν Λονδίῳ ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀποδόσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὁ εὐγενῆς βουλευτῆς εἶχε τὴν καλωσύνην ἵνα τῇ 14)27 Ἰουλίου μ. μ. προσκλιέτῃ ἡμᾶς πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Βουλευτηρίου· πράγματι δὲ τῇ ὠρισμένῃ ἡμέρᾳ μεταβάντας ἐκεῖ ὑπεδέχθη μετὰ πολλῶν φιλοφρονήσεων καὶ ἐνδείξεων τιμῆς, συστήσας εἰς διαφόρους φίλους καὶ περιαιγῶν εἰς τὰ διάφορα αὐτοῦ τμήματα. Τὸ **παλάτιον τοῦ Οἴκου μινστερ**, ὡς ὀνομάζεται τὸ Παρλαμέντον, ἰδρῦθη τῷ 1837 ἐν τῇ θέσει τοῦ κυρποληθέντος παλαιοῦ παλατίου, εἶναι δὲ τὸ μέγιστον γοθηκὸν οἰκοδόμημα τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἡ ἐξωτερικὴ οἰκοδομὴ ἐκλείωσε τῷ 1868, ἐδαπανήθησαν δὲ ὑπὲρ αὐτῆς πλέον τῶν δύο ἑκατομυρίων λιρ. στεργλιῶν· τὸ γιγάντιον κτίριον περιλαμβάνει ἀκινή ζῶρον μετὰ 1100 δωματίων καὶ αἰθουσῶν καὶ ἡ μὲν πρὸς τὸν πτωμὸν ἐστραμμένη κυρία πρόσοψις 286 μέτρων, εἶναι ὁμοκίμορφος, ἡ δὲ πρὸς δυσμὰς ὠραιότερη, ὡς ἔχουσα πλουσιωτέρας μεταλλαγὰς. ἐν τῇ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ ὑψοῦται ὁ 97 μέτρων ὑψηλὸς πύργος μετὰ τῷ μεγάλῳ κώδωνος τοῦ ἁγίου Στεφάνου· ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οἰκοδομήματος ὑψοῦται ὁ πύργος τῆς Βικτωρίας, ὕψους 102 μέτρων μετὰ ὑψηλοῦ πύλωνος, δι' οὗ εἰσέρχονται οἱ βασιλεῖς εἰς τὸ ἀνοιγμα τῆς Βουλῆς· μετὰ τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ Παρλαμέντου συνδέεται ἡ κατὰ τὰ 1397-99 ἰδρυθῆσα στοὰ τοῦ Οἴκου μινστερ, δι' ἧς κατέρχεται τις εἰς τὴν ὑπόγειον καπέλλαν τοῦ Ἁγ. Στεφάνου ἐγεγυθεισαν τῷ 1290-1346 καὶ δι' ἧς φθάνει τις εἰς τὴν **στοάν τοῦ Ἁγ. Στεφάνου** καὶ τὴν **πεντηκὴν στοάν** εἰς τὰ ἀριστερὰ αὐτῆς καίτοι ἡ **βουλὴ τῶν κοινοτήτων** καὶ εἰς τὰ δεξιὰ ἡ **βουλὴ τῶν λόρδων**, ὅπως ἐν τῆς ὁποίας ὑπάρχει σειρά αἰθουσῶν προορισμένων διὰ τοὺς βασιλεῖς κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Παρλαμέντου. Ἐν τῇ **αἰθούσῃ τῶν προγκίσιων** ἵσταται τὸ ἄγαλμα τῆς Βικτωρίας, ἐν δὲ τῇ ἐγγὺς κειμένη **βασιλικῇ γαλλερῆ** ἡ τοπογραφία τοῦ Μάκλιρ, παριστάσα τὸν θάνατον τοῦ **Νέλσονος** καὶ τὴν συνάντησιν τοῦ **Βέλλιγκτων** καὶ **Βλόχερ** ἐν Βατερλό. ἐν γένει δὲ τὸ ἀπέραντον οἰκοδόμημα ἐσωτερικῶς τε καὶ ἔξωτερικῶς κοσμεῖται ὑπὸ διαφόρων ἔργων τῆς τέχνης. Ὁ εὐγενῆς Χόαρ μᾶς συνώδυσεν

εἰς τὴν βουλὴν τῶν κοινοτήτων, ἔνθα ἠγόρευεν ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν **Λόρδος Σάμπερλαϊν** καὶ ἀκολούθως εἰς τὴν βουλὴν τῶν Λόρδων, ὅπου ἠκούσαμεν τὸν **μαρκήσιον Σαλιςβουρη**, ἐν ἀμφότεραις δὲ ἐθαυμάσαμεν τὴν μεγάλην τάξιν, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀμοιβαίαν ἐκτίμησιν τῶν ὁμιλούντων. Ἐξερχόμενοι τῆς βουλῆς τῶν ἀμοιβαίαν ἐκτίμησιν τῶν ὁμιλούντων. Ἐξερχόμενοι τῆς βουλῆς τῶν Λόρδων συνδιελέχθημεν ἐπ' ὀλίγον μετὰ τοῦ μαρκησίου Σαλιςβουρη, συνητήσαμεν δὲ καὶ τὸν λόρδον **Κόξενς Χάρδη**, ὅστις εὐγενέστατος καὶ ἐπίχαρις, εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς περιαιγάγῃ εἰς διαφόρους αἰθούσας καὶ τὴν βιβλιοθήκην καὶ ἐπὶ τέλους νὰ προσφέρῃ ἡμῖν τὸ αὐτοκίνητον αὐτοῦ πρὸς ἀναχώρησιν. —

Τῇ 15)28 Ἰουλ. πρὸς τιμὴν τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς ὁ κ. **Γεννάδιος** παρέθηκε πλοσίσιον γεῦμα, εἰς ὃ παρήσαν οἱ κ. Ράλεϊ, **Δούγλας**, Κλίντων, ὁ καθηγητῆς Οὐάιτ καὶ ὁ φιλέλληνας **Ρίβες**, μετ' οὗ ἐπεσκέφθημεν τὸν ἐπίσκοπον Γκλώστερ, παραμένοντα εἰς Λάμπει Πάλας. Ἐκεῖ ἐγνωρίσαμεν τὴν σύζυγον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἐπισκόπου, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Καντουαρίας μαθὼν τὴν ἔλευσιν ἡμῶν προσήλθε παρ' ἡμῶν καὶ κοινῶς μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Γκλώστερ, ἀφοῦ ἐξέφρασαν πρὸς τὴν ἀποστολὴν τὰς εὐχαριστίας αὐτῶν, ὑπεσχέθησαν ὅτι πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτῆς, θὰ τῇ ἐπιδώσωσι τὰς ἀποφάσεις τοῦ Λαμπειθίου συνεδρίου, τὰς σχετικὰς πρὸς τὰ ἡμέτερα· ὁ γενομένος μάλιστα ἀρχιεπίσκοπος τοσοῦτον ἐνθουσιωδῶς ὁμίλησε περὶ τῆς ἐνώσεως, ὥστε προσέθηκεν ὅτι ἄγων ἦδη τὸ 72 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐπεθύμει δικαίως ὅπως ἴδῃ τὸ ἔργον τῆς ἐνώσεως στεφόμενον ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἡ πατριαρχικὴ ἀποστολὴ εὐχαριστήσασα αὐτὸν καὶ συγχαρεῖσα διὰ τὰς δηλώσεις αὐτοῦ ταύτας ἀπεχώρησεν, ὑποσχεθεῖσα ὅτι θὰ παραστῇ καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς 8 Αὐγούστου καθ' ἣν ἐπιθυμῶν ἐξέφρασεν ἡ Σεβασμιότης του.

25 — Τῇ 16)29 Ἰουλίου συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ κ. Douglas ἐπεσκέφθημεν τὸ **Βρετανικὸν μουσεῖον**, μεγαλοπρεπέστατον ἐθνικὸν ἴδρυμα ἐν Λονδίῳ, διακρινόμενον τῶν ἄλλοιῶν ὁμοίων ἰδρυμάτων διὰ τὰς ποικιλωτάτας καὶ πλουσιωτάτας συλλογὰς τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἀνάγον τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ κατὰ τὸ 1753, τὸ νέον οἰκοδόμημα συνετελέσθη ἀπὸ τοῦ 1823 — 57, διαρεῖται δὲ εἰς πολλὰ τμήματα, περιλαμβάνοντα διαφόρους συλλογὰς τῆς ζωολογίας, γεωλογίας, ὄρνυτολογίας, βοτανικῆς, ἀρχαιολογίας, βιβλιογραφίας κτλ. Ἐπὶ μηνος ὁλοκλήρου περιερχόμενός τις καὶ ἐξετάζων τὸ πλουσιώτατον τοῦτο ἴδρυμα μὴ μόνον καὶ ἐλάττωσι δύναται νὰ παρατηρήσῃ. Ἡμεῖς ὀλίγας μόνον

ὄρας ἔχοντες εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν ἀποῦ συνεστήθημεν εἰς τὸν διω-
 θυντὴν τοῦ μουσείου *Σιρ Φριδερίκον* Kenyon καὶ τὸν ὑποδιευθυντὴ
 κ. *Ἀρθούρον Σμίτ*, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ τελευταίου, λίαν εὐγενῶς προ-
 σενεχθέντος, ἐπεσκέφθημεν ἔκτος τοῦ τμήματος τῶν *νομισμάτων*,
 τὸ τμήμα τῶν *Ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων* ἐπιταῦθα
 ἐβανυμάσαμεν τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης τοῦ *Παρθενῶ-
 νος*, τοῦ *Ἐρεχθελου* καὶ ἄλλα τῆς ἀκραπολέως, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνο-
 μα *Ἐλγίνου μάρμαρα*, ὡς καὶ τὰ τοῦ *Γοιωλεϋ* τῆς *Φιγαλίας*, τοῦ
Σάνθου καὶ τῆς *Ἀλιμαργασσοῦ*, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἀποτυπώματα τῶν
 εὐρημάτων τῶν *Μυσηνῶν*, τῆς *Κύπρου* κτλ. Πολύτιμοι εἶναι καὶ αἱ
 συλλογαὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς τέχνης, ὡς καὶ τῶν Ἀσσυρίων, Περσῶν καὶ
 Αἰγυπτίων, ὧν ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην εἶναι καταφω-
 νής. Ἐν τέλει ἐπεσκέφθημεν καὶ τὴν ἀπέραντον *βιβλιοθήκην*, ἥτις
 πλουσιωτάτη ἐν χειρογράφοις καὶ παλιμνήστοις, περιλαμβάνει πλεον
 τοῦ ἐνὸς ἐκατομμυρίου ἐντύπων, ἡ χρησιμοποίησις τῶν ὁποίων, ὡς καὶ
 τῶν χειρογράφων εἶναι ἐλευθέρη τῷ δημοσίῳ καὶ δὴ δωρεάν — Τῇ
 17)30 Ἰουλίου κατ' ἐπίσημον πρόσκλησιν συνοικειούμενοι ὑπὸ τῶν κ. Κλίν-
 των ἐνθα συνήλθον *πρόσκοποι* ἕξ ὄλων τῶν ἐθνῶν, Ἄγγλοι μετὰ τῶν
 ἀποίκων αὐτῶν, Ἀμερικανοί, Γάλλοι, Ἴταλοί, Ἕλληνες, Σέρβοι, Σουη-
 δοί, Λανοί κτλ. Οἱ Ἕλληνες ἀνερχόμενοι εἰς 45, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες
 τὸν κ. *Μελᾶν* ὑπεδέχθησαν ἡμᾶς μετὰ τιμῶν, κατόπιν δὲ ἐν μέσῳ
 χειροκροτημάτων ἐγένετο *παρέλασις* καὶ *γυμνάσιον*. — Τῇ Σαββάτῳ
 τῆς 18)31 Ἰουλίου προσεκληθήμεν εἰς ἐπίσημον εἶπον ὑπὸ τοῦ ἀρχι-
 επισκόπου Καντουαρίας, εἰς ὃ παρήσαν πολλοὶ τῶν Ἄγγλων καὶ Ἀμε-
 ρικανῶν επισκόπων ὁ ἀρχιεπίσκοπος *Υδρμης* πληραίσις τὸν πρόε-
 δρον τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς εἶπεν: *αἰσθάνομαι μεγάλην καὶ
 εὐλογητὴν εὐχαρίστησιν διὰ τὴν ἀφιξίν σας, χθὲς δὲ ἐν τῷ Λαμπι-
 θεῖῳ συνεδρίῳ ἐγένετο καμνηφει ἀποδεκτὸν ψήφισμα πρὸς ἐκ-
 φρασιν τῆς εὐχαριστίας αὐτοῦ πρὸς τὴν πατρ. ἀποστολήν, ἰδίως
 δὲ ἡ χαρὰ ἡμῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἔχομεν ὅτι δι'
 ὑμῶν ἐρχόμεθα εἰς ἐπαφὴν πρὸς ἀδιάρετον Ἐπισησίαν.* Ὁ
 πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἀπήνεγκεν ὅτι διὰ ἴτου αὐτοῦ ἡ ἐπιτροπὴ
 ἐὼν κατὰ μικρὰν συνετέλει εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐνώσεως, ὁ δὲ ἀρχιεπισκο-
 πος ἀπαντῶν προσέειπεν ὅτι *ὄντως μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τοῦτο,
 διότι ἡ δημιουργία προσωπικῆς ἐπαφῆς εἶναι ἀσυγκρίτως καρπο-
 φορεωτέρα τῶν ἐπὶ τοῦ χάρτου ὑφισταμένων μόνον σχέσεων*

*χθὲς, ἐξηκολούθησεν, ὅτε ὑπεβλήθη τὸ ψήφισμα, ἡσθάνθη ἡ ζωη-
 ρὰν τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν μέσῳ ἡμῶν* πει-
 στεῦν ὅτι *σχέδιον τῆς θείας προνοίας εἶναι ἡ ἐνωσις τῶν ἐκκλη-
 σιῶν καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ σχε-
 δίου.* Ἡ πατριαρχ. ἐπιτροπὴ συγκαρτεῖσα τὸν ἀρχιεπίσκοπον διὰ τὰς
 δηλώσεις του ταῦτα: καὶ εὐχμεριστήσασα ἀπεχώρησε λίαν συγκεκνημένη.
 — Τῇ ἐπομένῃ Κυριακῇ 19) Ἀύγ. ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας
 ἐτελέσθη πάνδημος δοξολογία ἐπὶ τῷ εὐφροσύνῳ γεγονότι τῆς ἀπελευ-
 θερώσεως τῆς Θράκης. παρήσαν ἐν αὐτῇ ὁ πρεσβευτὴς κ. Κακλαμάνος,
 ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος κ. Φραντζῆς, ὁ κ. Μελάς μετὰ τῶν ἑλλήνων
 προσκόπων, οἱ ρουμῶνοι πρόσκοποι, πολλοὶ Ἄγγλοι καὶ Ἀμερικανοὶ
 ἐπίσκοποι τὴν δοξολογίαν ἐτέλεσεν ὁ πρόεδρος τῆς πατρ. ἐπιτροπῆς
 μετὰ τοῦ ἱερατείου, ἐν συντόμῳ λόγῳ ἐξάρας τὸ μέγα διὰ τὸν ἑλλη-
 σμὸν γεγονός.

26 — Ἡ ἐβδόμη συνεδρία συνεκροτήθη τῇ 20) Ἀθουόστου ἐν
 τῷ ἡμετέρῳ καταλύματι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου *Μελ-
 βούργης* τῆς Αὐστραλίας, ἔκτος τῶν γνωστῶν προσώπων παρόντων
 καὶ τοῦ διδάκτορος Wright καὶ Harrison. Ὁ πρόεδρος ἅμα τῇ ἐνάρ-
 ξει προέτεινε τῇ πατρ. ἐπιτροπῇ ὅτι προκειμένου περὶ ἀναθεωρήσεως
 τοῦ εὐχολογίου καὶ τῶν 3) ἀρθρῶν, ἐὰν ἐπεθύμει αὐτὴ, ἡδύνατο νὰ
 ὑποδείξῃ τὰ καταργητέα ἢ ἀναθεωρητέα. Μετὰ μικρὰν συζήτησιν
 ἀπεφασίσθη, ἵνα ἐκ Κων)πόλεως ἀποσταλῶσι τὰ σημεῖα ταῦτα. Ἐἴτα
 ὁ μὲν πρόεδρος ἀμολόγησεν ὅτι τὸ ἀγγλικὸν εὐχολόγιον κατὰ πολὺ
 ὑστερεῖ προκειμένου περὶ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων, ὁ δὲ Κλίντων,
 ὅτι καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμεναι εὐχαὶ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων δέον
 νὰ ἀναπτυχθῶσι πληρέστερον. Ἐπὶ τούτῳ λαβὼν τὸν λόγον ὁ ἀρχι-
 επισκοπος προσέειπεν ὅτι ἡ σίσις τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας ὡς
 πρὸς τὰς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐχὰς ἤλλαξε πολὺ ἐσχάτως καὶ
 μάλιστα ἀπὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐξῆς: καίτοι αὐταὶ περιορίσθησαν
 ἕνεκα τῶν παπικῶν καταχρήσεων, ὁ ἀγγλικὸς λαὸς ἐπιζητεῖ αὐτάς ἡμεῖς
 δὲν καταδικάζομεν αὐτάς ἀλλὰ τὸ παπικὸν πουργατόριον. Ἐν τῇ κη-
 δεῖῳ τοῦ λόρδου *Κίτσενερ* ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Παύλου
 ἐτελέσθη λειτουργία ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἥτις δὲ
 σημερον οἱ ἀναλαβόντες τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ εὐχολογίου ὑπέδειξαν
 τὴν ἀνάγκην τῆς προσθήκης ταύτης, συνεστήθη δ' ἤδη ἐπισήμως,
 ὅπως προσφέρωνται εὐχαὶ ὑπὲρ τῶν τεθνῶτων συμπληρῶν τὸν ἀρ-
 χιεπίσκοπον ὁ κ. Douglas ἐτόνισεν ὅτι παρόμοιαι δεήσεις ἤρξαντο

νά επικρατώσιν οὐ μόνον παρὰ τῆ Ὑψηλῆ, ἀλλὰ καὶ τῆ Κάτω καὶ Μέσῃ Ἐκκλησίᾳ. Τῆς πατριαρχ. Ἀποστολῆς ἐκφρασίης τὴν εὐθερίστησιν αὐτῆς ἐπὶ ταύτοις, προϋπαίθη ὑπὸ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Κλίντων τὸ ζήτημα, κατὰ πόσον ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία θὰ ἐπέμενεν ἐν τῆ ἐπικλήσει προκειμένου παρὶ τοῦ καθαιγιασμοῦ τῶν θεῶν δώρων, ἀφοῦ δὴ ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, μὴ ὑπαρχούσης ἐπικλήσεως, ὁ καθαιγιασμός θεωρεῖται γενόμενος διὰ τῶν κυριακῶν λογίων ἢ πατριαρχικῆ ἀποστολῆ ἀνοπιύσασα τὴν θεωρίαν, καὶ ἢ ἢ ὀρθόδοξου ἐκκλησίας θεωρεῖ τὸν καθαιγιασμόν τελοῦμενον διὰ τῆς ἐπικλήσεως κυρίου, δὲν ἀπέκρυφεν οὐ καὶ παρ' ἡμῶν ὑπαρχούσι τινες ἀναφέροντες αὐτὴν εἰς τὴν ἐπίκλησιν καὶ τὰ κυριακὰ λόγια συγχρόνως καὶ ὅτι καλὸν θὰ ἦτο νὰ εἰσῆγγοτο καὶ παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς ἢ ἐπίκλησις καίτοι ἢ ἔλλειψις αὐτῆς δὲν θὰ ἐδημιούργει ἀνευρέβλητον κώλυμα διὰ τὴν ἔνωσιν. Ἐπὶ ταύτοις ὁ αἰδεσιμωτάτος Κλίντων διεβεβαίωσε ὅτι ἐν τῶν ἐκκλησιαστικωτέρων γεγονότων τῶν λαβόντων χώραν κατὰ τὴν τελευταίαν 50τίαν ἐν τῇ θρησκευτικῇ ἀνάστασίν τῶν ἀγγλικῶν λαῶν εἶναι ἢ παρ' αὐτῶ ἀναπτυσθεῖσα ζωηρὰ συνείδησις περὶ τῆς πραγματικῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἐν τῇ θεῖᾳ εὐχαριστίᾳ. Εἶτα ὁ πρόεδρος Μελβούρνης ἔστρεψε τὸν λόγον εἰς τὸ περὶ τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν, ὑποδείξας ὅτι ἢ ἀγγλικανικῆ Ἐκκλησία ἀρίστη ἐλευθέρους αὐτοῖς, ἢ ὡς νομίζουσι ἐξυτηρεῖται καλλίον τὸ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πατριαρχικῆ Ἀποστολὴ ἀνέπτυξε τὴν θεωρίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τόνισασα ὅτι μετὰ ἀπόφασιν οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ὅτι ἐπισκοποὶ δύνανται νὰ λαμβάνονται καὶ ἐκ τοῦ ἐγγύμου κλήρου, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Μελβούρνης παρετήρησεν ὅτι ἢ Ἀγγλικανικῆ Ἐκκλησία οὐδέποτε θὰ ἐδέχετο νὰ τῆ ἐπιβάλῃ τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου. Ὁ αἰδεσιμωτάτος Douglas ἠρώτησεν ἀκαλοῦθως τὴν πατριαρχικῆ ἀποστολὴν περὶ τῆς πνευματικῆς συγγενείας· δοθείσης δὲ τῆς προσκοῦσης ἀπαντήσεως, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μελβούρνης ἐδήλωσε τὴν ἀπομνην του γνώμην ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγηται ἢ ἀίμομιξία, νὰ ἀπαγορεύονται δὲ καὶ οἱ μεταξὺ ἑξαδέλφων γάμοι. Κατὰ πρότασιν τοῦ ἰδίου Douglas συνεζητήθη ἐπὶ μικρὸν καὶ τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ἀνεξιτήλου τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς ἱεροσύνης, εἰς ὃ ἢ πατρ. ἀποστολὴ ἀναφερομένη εἰς τὴν πράξιν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐδήλωσεν ὅτι καὶ τῶν αἱρετικῶν τὸ βάπτισμα ἀναγνωρίζεται, λαμβανόμενον ὅπ' ἔστιν τοῦ εἶδους τῆς αἱρέσεως καὶ τὴν ἱεροσύνην αὐτῶν, ὡς ἐπραξε καὶ τὴν πρὸ χρόνων τινῶν ἐπιστοφὴν χιλιάδων Νεστοριανῶν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν.

28. — Μία τῶν δικαιοτέρων ἐπιθυμιῶν τῶν μελῶν τῆς πατρ. ἀποστολῆς ἦν νὰ ἐπισημωθῶσι καὶ τὴν Ὁξφόρδην, καίτοι ἢ ἐποχὴ ἦν ἀκατάλληλος ἕνεκα τῶν καύσεων. Ὅπως δὴποτε συνοδεύομενοι ὑπὸ τοῦ ἀδελφ. Κλίντων μετέβημεν σιδηροδρομικῶς τῆ 21)3 Ἀυγούστου. Ἡ Ὁξφόρδη πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου κομητείας κείται ἐν χαριέσει καὶ ὑπὸ λοφίσκων περιβαλλομένη χώρα ἐν τῇ συνδρομῇ τῶν ποταμῶν Τίσις καὶ Χέρβελ, ὅθεν πηγάζει ὁ Τάμεσις, εἶναι δὲ μία τῶν ὡραιότερων πόλεων τῆς Ἀγγλίας, πλουσιωτάτη δὲ εἰς δημοσίας οἰκοδομίας, ἐν αἷς διακρίνονται αἱ Ἐκκλησίαι τῶν Ἀγγλικανῶν ἐπισκοπεῶν, τῶν Βαπτιστῶν καὶ ἄλλων διαφρονούντων καὶ πρὸ πάντων τὰ εἰς τὸ *πανεπιστήμιον* ἀνήκοντα μεγαλοπρεπῆ κτίρια. Τὸ πανεπιστήμιον εἶναι μέγιστον καὶ ἀρχαιότατον τῆς Ἀγγλίας, μετὰ τοῦ ὀλίγον δὲ νεωτέρου τῆς Κανταβρυγίας, ἀνίηκε μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Εὐρώπης. Ἦδη ἐπὶ Ἀλφρέδου τοῦ Μ. ἢ πόλις ἦν ἔδρα ἀνθούσης σχολῆς, κατὰ δὲ τὸν 12 καὶ 13 αἰῶνα παρίστανται ὡς Universitas Literaria, ὁμοῦ δὲ μετὰ τὴν Κανταβρυγίαν ἀπετέλει τοὺς δύο πνευματικὸς Ὀφθαλμοὺς τῆς Ἀγγλίας. Τὸ ἀρχαιότατον τῶν Κολλεγίων ἀναφέρεται τῷ 1249, κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 13—16 αἰῶνος καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐκτίσθησαν καὶ τὰ λοιπὰ κολλέγια, σήμερον ἀνερχόμενα εἰς 22, πάντα κατὰ διαφόρους ἐποχὰς πλουσίως προικοδοτηθέντα. Ἄμα τῆ ἀρίξει ἡμῶν κατηρθύνθημεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐθαγγελιστοῦ, εἰς ὃ ὑπάγεται τὸ ἐν Λονδίνο μετόχιον, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ὁ ἡγούμενος αὐτοῦ πατήρ Bull μᾶς ὑπεδέχθη φιλοφρόνως, παριστάντες δὲ εἰς τὴν πρὸ τοῦ γέφυματος προσευχὴν ἐγενεματίσαμεν μετὰ τῶν μοναχῶν καὶ κατόπιν περιειργάσθημεν τὰ διάφορα μέρη τῆς μονῆς, τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν βιβλιοθήκην. Μεταξὺ τῶν μοναχῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ πατήρ Πούλαμ, μεθ' οὗ συνειργάσθημεν ἐν τισὶ συνεδριάσεσι λόγῳ γενομένου μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ ἐν Βόννη συνεδρίου τῶν Παλιμοκαθολικῶν τοῦ 1876, ἀπεδείχθη ὅτι καὶ αὐτὸς τότε ἦν παρὼν ἐν τῷ συνεδρίῳ ὡς καὶ ὁ πρόεδρος τῆς πατρ. ἀποστολῆς. Ἐν τῇ μονῇ ἐπισκέφθημεν ἡμᾶς ὁ διδάκτωρ τῆς Θεολογίας κ. Κιθθ, πρόεδρος τοῦ Κολλεγίου Κέβλ, ὁ καθηγητὴς τῆς ἐβραϊκῆς καὶ κανονικῆς τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Χριστοῦ κ. Κοὺκ καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς Θεολογίας καὶ ἐκδότης τῶν λειτουργιῶν κ. Brightmann. Κατόπιν συνοδεύομενοι ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Κοὺκ ἐπισκέφθημεν τὸ κολλέγιον καὶ τὴν καθεδρικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ κολλέγιον τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον πάντων, τὸ πρῶτον θεμέλιον τοῦ ὀραίου

ἔθηκεν ὁ καρδινάλιος *Bólσεν* (1525), *Ἐρρικός δὲ ὁ Η'* τῷ 1546 ἐπροικοδόμησε πλουσίως πρὸς συντήρησιν. Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν μάλλον ἀξιοθεάτων, ὁ σοφὸς καθηγητὴς προσέφερεν ἡμῖν τέτον ἐν τῇ λαμπρῇ αὐτοῦ κατοικίᾳ, ὅπου μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ καὶ τῶν τριῶν θυγατέρων, γινωσκουσῶν τὴν γαλλικὴν συνδιελέχθημεν περὶ τῶν ἐν Ἀνατολῇ καθόλου, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Βουλγαρίας. Ἀκολούθως ὅσον ἦτο δυνατόν περιεγράψθημεν καὶ τὰ λοιπὰ κολλέγια, ἅτινα πάντα εἶναι ἐνδιαφέροντα μνημεῖα τῆς ἀγγλικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐν τοῖς ἔσοις ἐπικρατεῖ μέγας ἀρχαιολογικὸς διάκοσμος, συνιστάμενος ἰδίᾳ ἐξ εἰκόνων τῶν κατὰ διαφόρους χρόνους μαθητῶν αὐτῶν, αἵτινες κοσμοῦσι τὰ ἐσπιατόριον αὐτῶν· ἐπίσης πάντα περιβάλλονται ὑπὸ λαμπρῶν κήπων, πάρκων καὶ γυμναστηρίων· τὰ κολλέγια εἶναι ἀνεξάρτητα ἀλλήλων, ὑπάρχει ἕμως καθολικὴ τις ἐπιτροπὴ ἐφ' ὧν καὶ ἐξεταστικὴ τῶν σπουδαστῶν, οἵτινες διαιτῶνται ἐν αὐτοῖς ἐν διαφόροις δωματίοις, συντρώγουσι καὶ συνδιδάσκονται, φέρουσι ἐπίσημον κοινὴν στολὴν, διάφορον κατὰ τὰ κολλέγια καὶ πληθύνουσι κατ' ἔτος περὶ τὰς 150 λ. στεργλίνας. Ὁ βίος τῶν σπουδαστῶν εἶναι εἰδῆς οἰκογενειακοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἰδιαιτέρων προσώπων καὶ τῆς πανεπιστημιακῆς ἀστυνομίας. Ἐκαστον κολλέγιον ἀποτελεῖ ἴδιον πανεπιστήμιον, ἔχον τοὺς καθηγητὰς αὐτοῦ καὶ τοὺς λεγομένους *Φέλλου* (ἰδιωτικοὺς διδασκάλους) καὶ διαιρούμενον εἰς διαφόρους ἔδρας τῆς θεολογίας, φιλοσοφίας, φιλολογίας, φυσικῶν ἐπιστημῶν μαθηματικῶν, νομικῆς καὶ ἱατρικῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτητῶν ἀνέρχεται εἰς 3000, οἵτινες μετὰ τριετείς ἢ τετραετείς σπουδὰς ὑποβάλλονται εἰς ἐξετάσεις λαμβάνοντες τὸν βαθμὸν *Baccalaureus artium*· μετὰ ἑτέρας τριετείς σπουδὰς λαμβάνουσι τὸν βαθμὸν *Magister artium*, μετὰ ἑτέρας δὲ πάλιν τὸν τοῦ *Baccalaurem* καὶ διδάκτορος τῆς Θεολογίας, τῶν Νομικῶν, τῆς ἱατρικῆς. Μεταξὺ τῶν φοιτητῶν καταλέγονται καὶ πλείστοι ἐκ τῆς ἀριστοκρατίας, ἐντεῦθεν δ' ἔξηγεῖται καὶ τὸ δαπανηρὸν τοῦ βίου αὐτῶν. Μόνον ἐν τῷ κολλεγίῳ *Keeble*, ἰδρυθέντι τῷ 1870-8 φοιτῶσι σπουδασταὶ τῆς ἀγγλικανικῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας, γενομένων δεκτῶν καὶ ὀρθοδόξων, οἱ τῶν ἄλλων ἀποχωρήσαντες φοιτῶσιν ἐν τοῖς λοιποῖς, διὰ τὴν σπουδὴν τῆς Θεολογίας. Τὸ ἑσπέρας καταλόισαμεν εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς *Μαγδαληνῆς* φιλοξενηθέντες ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καὶ λαμπροῦ καθηγητοῦ *Βράϊτμαν*. Τοῦτο εἶναι ἐν ἐκ τῶν λαμπροτέρων καὶ μεγαλύτερων, ἰδρυθὲν τῷ 1458, ἔχει λαμπρὸν πύργον τοῦ 1492-1503 καὶ Καπέλλαν τοῦ 1704. Δειπνήσαντες μετὰ τοῦ κ. Βράϊτμαν ἐν τῇ

τραπέζῃ τῶν μαθητῶν, ἐγνωρίσθημεν ἐνταῦθα μετὰ τοῦ σοφοῦ διευθυντοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου κ. Hogarth, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν Κρήτην, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Συρίαν κλ. λαβὼν μέρος εἰς τὰς γενομένας ἀντισεισμικὰς καὶ εἶναι ἀνὴρ μεγάλης ἀξίας, γινώσκων καλῶς καὶ τὴν ἑλληνικὴν. Ἐν τῷ κολλεγίῳ τῆς Μαγδαληνῆς φοιτῶσι δωρεὰν 13 Σέρβοι φοιτηταί, τελούντες ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Φέλλου κ. Φρέντζ, ἡμέτεροι δὲ ἐξ Ἀθηναίων, Κύπρου καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐν τοῖς λοιποῖς μὴ κατοικοῦντες ἕμως οὐδὲ διαιτῶμενοι ἐν αὐτοῖς, ὅπερ δικαίως καταδικάσαν οἱ Ἄγγλοι. Τὴν πρωτὰν τῆς ἐπομένης ἐπεσκέφθημεν τὴν περιφημὸν *Βοδλειανὴν Βιβλιοθήκην*, ἣτις ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὸν 12 αἰῶνα, συνετέλεσθη τῷ 1445-88. Ὁ ὑποδιευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης ὑπεδέχθη ἡμᾶς φιλοφρόνως, δεῖξας δ' ἡμῖν διάφορα ἑλληνικά, συριακά, καὶ ἀραβικά, διὰ τινος ὑπαλλήλου ὁδήγησεν εἰς τὸ τμήμα τῶν χειρογράφων, ἀνερχομένων εἰς 40 χιλιάδας. Ἐνταῦθα περιεγράψθημεν διάφορα ἑλληνικά χειρόγραφα τῶν ἁγίων Γριφῶν καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐν οἷς καὶ πολλὰ συριακά καὶ λατινικά. Ἔπειτα ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ τμήμα τῶν ἐντύπων, περιέχον περὶ τὸ ἐν καὶ ἡμῖν ἑκατομμύριον τόμων. Μετὰ τὴν Βιβλιοθήκην ἐπεσκέφθημεν τὸ *μουσεῖον Ἀσμολεν*, ὅπου ὁ διευθυντὴς κ. Hogarth ἴδαν εὐγενῶς ἔδειξεν ἡμῖν τὰς ἀρχαιότητας τῆς Κρήτης ἀπὸ 3 χιλ. ἑτῶν π. χ. χρονολογουμένας, τὰς τῆς Κύπρου, Ἀθηναίων, Μυκηναίων, Σμύρνης καὶ Μεσοποταμίας· πολλὰ τούτων εἶναι πρωτότυποι, ἄλλαι δὲ ἀπομιμήσεις· ἀληθῶς τὸ Ἀσμολένειον μουσεῖον ὑπὸ πᾶσαν ἐποχὴν εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ. Μετὰ τὸ γεῦμα, προσενεχθὲν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐπίπτου τῶν Σέρβων κ. Φρέντζ, ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ κολλέγιον *Ὀριελ*, ἐν ᾧ ἐδουδάσαν ὁ περίφημος *Νιούμαν* καὶ τὸ τοῦ *Κέβλ* καὶ ἀκολούθως, θροῦ ἐν τῇ αἰῃ τοῦ Φρέντζ συνηγήθημεν μετὰ διαφόρων καθηγητῶν καὶ κληρικῶν, ἀφήκαμεν τὴν ὥρᾴαν Ὁξφόρδην, ἣτις σήμερον ἀριθμεῖ περὶ τὰς 50 χιλ. κατοίκων.

29 — Ἐν τῷ τρίτῳ κathedρωῖ ναφ τοῦ Λονδίνου τοῦ Σάδακ (Southwark) εἶχε προαποφασισθῆ, ἵνα γένηται ἐπιμνημόσυτος τελετὴ ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀνατολῇ μαρτυρησάντων χριστιανῶν, ὡς καὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν ἱερῶν τόπων πωσάντων· ἐπὶ τούτῳ ἐγένοντο διάφοροι προπαρασκευαί, ἐξετυπώθησαν προγράμματα τῆς τελετῆς καὶ προσεκλήθησαν διάφορα πρόσωπα κληρικὰ καὶ λαϊκά. Εἰς τὴν τελετὴν προσεκλήθη καὶ ἡ πατριαρχ. ἀποστολή, ὁμοίως ἐπίσκοποι Ἀμερικανοὶ καὶ Ἄγγλοι, ἱερεῖς καλοκαθολικοὶ, ὁ ὧσας

διὰ τοῦ αὐτοκινήτου δὲ τοῦ εὐγενοῦς Λόρδου μετὰ δίσωρον ἐρθάσαμεν εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ πλουσίαν ἑκκλησίαν κειμένην ἐν Letheringsett Hall, Holt, Norfolk διελθόντες διὰ μαγευτικῶν κομποσάλειων καὶ χωρίων, κατοικουμένων ὑπὸ διαφωνούντων. Ἐν τῇ ἐπιπέδῃ παρόντων καὶ ἄλλων ἐξόγων προσώπων, φίλων τῆς οἰκογενείας, ὁ πρόεδρος τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς ἔτυχεν εὐγενοῦς καὶ φιλόφρονος περιποίησεως ὑπὸ τοῦ Λόρδου καὶ τῆς εὐγενεσσιτίτις Λαίδης Κωνσταντίας, μετ' ἐκλήξεως δ' ἔμαθεν ὅτι αὕτη ἦτο ἑλληνίς ἐκ Κερκύρας, ἡ μήτηρ τῆς ὁποίας εἶχε νυμφευθῆ πλοῦσιον Ἄγγλον τὸν **Σερ Γουλιέλμον Ἐβερει**, περιδεύσαντα τὸ Ἐρζερουμ, Τραπεζοῦντα καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἐπὶ δεῖμαρον ἐνταῦθα διαμονὴ ἦν ὑπὸ πᾶσιν ἔποιν ἐσχίστος, ἰδιαιτέραν δὲ ἐντύπωσιν προῦκαίουν οἱ διάφοροι περίπατοι ἀνὰ τοὺς κήπους, τὰ θερμοκήπια, τὰ πάρκα, τὰς μικρὰς λίμνας, τὰς σήραγγας, ἅτινα περιβάλλουσι τὴν ἑκκλησίαν. Μετὰ τοῦ εὐγενοῦς Λόρδου ὁ πρόεδρος τῆς πατρ. ἀποστολῆς ἐπεσκέφθη καὶ πλησιόχωρον χωρίον, ὁ ἱερεὺς τοῦ ὁποίου ὠδήγησεν εἰς τὸν μικρὸν ναὸν καὶ τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ κατοικίαν καὶ τῇ μελεπομένη διὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Cromer ἐπέστρεψεν εἰς Λονδίνον, ἀρίστα ἀποκομίζων ἐντυπώσεις.

32 — Ἡδὴ τὸ ἔργον τῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς εὐρίσκατο ἐν τῇ τέρματι αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο αὕτη παρεσκευάζετο πρὸς ἀναχώρησιν. Ἐντεῦθεν ἀποχαιρετήσασα τῇ 30)12 Ἀυγούστου τὴν πρεσβυτέρην τῆς Ἑλλάδος κ. Κακλαράνον, μεγάλως διευκολύνοντα αὐτὴν πρὸς ἀναχώρησιν, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τελευταίαν ἀκρόασιν παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καντουαρίας, μέλλοντος καὶ τούτου χάριν ἀναφυχῆς νὰ μεταβῆ εἰς Σκωτίαν ἢ Α. Σ. ἐδέχθη τὴν ἐπιτροπὴν εὐμενέστατα ὡς πάντοτε, ἐξεδήλωσε τὴν εὐχαρίστησιν αὐτοῦ διὰ τὴν εἰς Λονδίνον ἔλευσιν αὐτῆς ἐπανάλαβε τὸν πόθον αὐτοῦ πρὸς ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, πρὸς ἣν προσέθηκε πρέπει νὰ βαινῶμεν βουθέως καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ἀπὸ μέρους τοῦ λαμπροῦ συνέδριου ἐξεδόθη ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς ὑπανταχοῦ χριστιανούς, προτρέπουσα εἰς ἀγάπην, ὁμόνοιαν καὶ σύσπυξιν ἀλλήλων. Ἀντηλλάγησαν κατόπιν πολλὰ καὶ διάφορα, ἐδορήσατο τῇ ἐπιτροπῇ τὴς ἰδίας φωτογραφίας καὶ ἐπεδείχθη λαμπρὸν ἀργυρῶν σταυρὸν, δῶρον τοῦ συνέδριου, φέροντα δὲ τὰ ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων ἀρχιεπισκόπων τῆς Καντουαρίας, ἐν αἷς τὰ τοῦ Ἀνσέλμου καὶ Θεοδώρου τοῦ Ταρσέως καὶ ὑποσχεθείς ὅτι πρὸ τῆς ἀναχώρησεως ἡμῶν ἐπιδοῦσαι δύο ἐπιστολάς πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν καὶ

ἀντίτυπον τῶν ἀποφάσεων τοῦ λαμπροῦ συνέδριου, προέπεμψε μέχρι τῆς θύρας τοῦ παλατιοῦ αὐτοῦ καὶ οὕτως ἐν συγκινήσει βαθεῖα ἀπεχωρίσθημεν. Τῇ 3)16 Ἀυγούστου ἀφήκαμεν τὰ ἐπισκεπτήρια ἡμῶν εἰς τὸν Λόρδον Δημάζου, τοῦ μαρκησίου Σαλιμβουρῆ, τοῦ κ. Γενναδίου, τοῦ Λόρδου Κόζενς Χάρδη, τοῦ βουλευτοῦ οἰο Σαμουήλ Χάρδη, ἐνεγράφημεν εἰς τὸ Παλάτιον τοῦ Βούκιγγαμ, ἀφήκαμεν ἐπιστολάς πρὸς διαφόρους ἀποχαιρητήσιους καὶ τῇ 4)17 Ἀυγούστου περὶ τὴν 11 π. μ. προεπιπέμψαμεν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Ἀρχμ. Παγώνη καὶ τοῦ Μ. Χρουσαίου, ἀπὸ μέρους δὲ τοῦ Ἀρχιεπισκ. Καντουαρίας ὑπὸ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ κ. Βέλλ καὶ τοῦ σὺδέποτε ἀφ' ἡμῶν ἀποχωρισθέντος Φάινς Κλίντον ἐπεβιβάσθημεν ἐν τῷ σταθμῷ Βικτωρίας τῆς σιδηροδρομικῆς ἀμαξοστοιχίας διὰ Καλαί. Οὕτως διὰ Παρισίων Μυσαλίας, Ἀθηνῶν καὶ Σμύρνης, ἐνθα διεμείναμεν ἀρχεῖως ἡμέρας ἐρθάσαμεν εἰς Κωνσταντινὴν τῇ 21)3 Σεπτεμ. — Οὕτως ἔληξε τὸ ἔργον τῆς πατρ. ἀποστολῆς εἰς τὸ ἐν Λονδίνο λαμπροῦ συνέδριον, ποῖα δὲ αἱ σκέψεις αὐτῆς καὶ τὰ συμπεράσματα ἐπὶ τῆς κοινητῆς ἕνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ταῦτα ἐκτίθενται ἐν τῇ πρὸς τὸν Σ. Τοποτηρητὴν καὶ τὴν ἱερὰν Σύνοδον ἐπιδοθείσῃ ἐπιπέδῃ αὐτῆς.

† ὁ Διδυμοειχὸν Φιλάρετος.

ΔΗΛΩΣΙΣ: Ἀπὸ τοῦ παρόντος τεύχους, ἐν τμήματι τοῦ Ν. Ποιμένος, τὸ τελευταῖον, διατίθεται πρὸς δημοσίευσιν τοῦ περὶ τῆς Ἱερᾶς Ἐρημηνευτικῆς πονήματος τῆς Συντάξεως.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1. Ἑρμηνευτική καὶ Ἐξηγητική

Τὸ ῥήμα *ἐρμηνεύειν*, ἑσχηματισμένον κατ' ἀναλογίαν τοῦ *λεσχηνεύειν*, παρὰ τὴν *λέσχην*, καὶ πιθανώτατα προερχόμενον ἀπὸ τοῦ μυθολογικοῦ θεοῦ Ἑρμοῦ (Πρ. 14, 12), τοῦ ἀγγέλου καὶ κήρυκος τῶν θεῶν, τοῦ διαβιβάζοντος τοῖς ἀνθρώποις τὰς βουλὰς αὐτῶν, σημαίνει μάλιστα μὲν τὸ διὰ λόγου προφορικοῦ, *ἔπειτα δὲ καὶ τὸ διὰ γραφῆς καθιστῆν δῆλον τὸ ἀδῆλον*, εἴτε ὡς νόημα τῆς ψυχῆς, ἀπαιτοῖν ἔκφρασιν καὶ ἀνάπτυξιν (Σοφ. Οἰδ. Κ. 398 Θουκ. 2, 60 = *σαφῶς διδάξαι*), εἴτε ὡς ἐν ξένη γλώσσῃ ἑκπεφρασμένον καὶ μεταφράσεως δεόμενον (Ξεν. Ἄν. 5, 5, 4. Ἰω. 1, 43, 9, 7. Ἑβρ. 7, 2, πρβλ. 1 Κορ. 12, 10, 30, 14, 26 βξ), εἴτε καὶ ὡς ἀσαφῆς εἰρημένον καὶ διασαφήσεως τινοῦ χρήσον (Πλατ. Ἰων. σελ. 535 Λουκ. 24, 27). Εἰς τὸ αὐτὸ νόημα καταντᾷ καὶ τὸ ῥήμα *ἐξηγεῖσθαι*, ὑπερ κυρίως σημαῖνον τὸ προπορευόμενον *ἐξάγειν, τὸ ὀδηγεῖν καὶ δεικνύειν* (Ὁμ. Β. 3, 806. Σοφ. Οἰδ. Κ. 1516), ἐκ μεταφορᾶς διηλοῖ τὸ λόγῳ ἢ παραδείγματι ὀδηγεῖν τινα εὗρισκόμενον ἐν ἀμυχανίᾳ, ἐν ἀγνοίᾳ, ἐν ἀμφιβολίᾳ, εἴτε δι' ὑποβολῆς καὶ ὑποδείξεως τοῦ πρακτικοῦ (Αἰσχλ. Εὐρ. 563. Ἡροδ. 3, 72, 6, 135), εἴτε διὰ διδασκαλίᾳς, ἐκθέσεως καὶ ἀρηγήσεως τοῦ ὅλως ἢ ἐν μέρει ἀγνοοῦμένου (Πλατ. Πολιτ. 4, 426 c, 5, 467 a. Ἰω. 1, 18. Λουκ. 24, 35. Πρ. 10, 8), εἴτε δι' ἀποκαλύψεως τῆς κεκρυμμένης ἐννοίας ὄντων, σημείων καὶ τεράτων (Ἡροδ. 1, 78. Ξεν. Ἀνάβ. 2, 3. πρβλ. Γεν. 41, 8, 24), εἴτε τέλος δι' ἀναπτύξεως καὶ σαφηνισμοῦ τῶν τῆς ψυχῆς νοημάτων (Θουκ. 1, 138, 3), καὶ μάλιστα τῶν γραπτῶν ἢ ἀγράφων λόγων, διασαφήσεως δεομένων ἐν ἢ ἐκδοχῇ ὅπως τὸ τῆς κοινῆς γλώσσης *ἐξηγεῖν*, κέῖται τὸ ῥήμα ὅλως συνωνύμως τῷ *ἐρμηνεύειν* (Πλατ. Κρατυλ. 407 a. Νομ. 7, 802 c. Δημ. 47, 69). Ταῖς ποικίλαις ταύταις ἐκδοχαῖς τοῦ ῥήματος ἀνάλογος ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος *ἐξηγητής*, χρησιμοποιουμένου πρὸς δῆλωσιν τὸ μὲν τῶν *ξεναγῶν* ἢ *περιηγητῶν* (cicerone), τῶν ὀδηγούντων τοὺς ξένους καὶ δεικνύοντων αὐτοῖς ἢ ἐρμηνεύοντων τὰ ἀξιοθέατα μνημεία τόπου τινὸς ἢ πόλεως, τὸ δὲ τῶν ἐρμηνευτῶν τῶν ὄντων καὶ ἄλλων οἰωνοδήποτε θεοσημειῶν, ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις τῶν ἐμπειστημένων τὴν φυλακὴν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν νόμων. Ἐνεκα τῆς συνωνυμίας ταύτης δύναται βεβαίως, ὅτι λέγεται *ἐρμηνευ-*

τικῇ, τὸ αὐτὸ νὰ λέγηται καὶ *ἐξηγητικῇ*, ἐν τρόπῳ ἀδιαφόρως μεταχειριζόμεθα τὰς λέξεις *ἐρμηνείαν* καὶ *ἐξήγησιν*, καὶ ὅτι ἐννοοῦμεν λέγοντες ἐρμηνείαν κειμένου τινός, τὸ αὐτὸ ἐννοοῦμεν λέγοντες καὶ ἐξήγησιν. Πλὴν ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ γλώσσῃ καθιερώθη ἡ διάκρισις αὕτη. Πλὴν ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ γλώσσῃ καθιερώθη ἡ διάκρισις αὕτη, ὥστε *Ἑρμηνευτικῇ* καὶ *Ἐξηγητικῇ* νὰ ἔχῃσι πρὸς ἀλλήλας ὡς ἡ θεωρία πρὸς τὴν πράξιν, καὶ Ἑρμηνευτικῇ μὲν νὰ ὀνομάζηται ἡ ἐπιστήμη ἢ τέχνη (1) ἢ διδασκαλία τοῖς κανόνας, τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα τοῦ ὄργου καὶ προσηκόντως ἀναπτύσσειν καὶ διασαφηνίζειν τὰ διασαφήσεως καὶ ἀναπτύξεως χρήζοντα ἔργα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, Ἐξηγητικῇ δὲ νὰ λέγηται τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ ἐρμηνεύειν καὶ ἐξηγεῖν. Καὶ τοῦτο μὲν καθόλου περὶ τῆς Ἑρμηνευτικῆς, ἣς εἶδος εἶναι ἡ *Ἱερὰ* ἢ *Ἀγιογραφικῇ* λεγομένη *Ἑρμηνευτικῇ*. Ἐν δὲ τῇ θεολογικῇ γλώσσῃ προστίθεται καὶ αὕτη ἡ διάκρισις μεταξὺ τῶν δύο ὄρων, ὅτι ἐν ᾧ ὁ ὄρος *Ἐξηγητικῇ* (δηλ. *θεολογία*), καθιερώθη πρὸς δῆλωσιν παντός τοῦ περὶ τὴν κατανόησιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν καταγινόμενου κλάδου τῆς Θεολογίας, ἢ *Ἑρμηνευτικῇ* ἀποτελεῖ μέρος, ἰδιαιτέρον τι μᾶθημα τοῦ κλάδου τούτου, ἐν ᾧ μὲν μοῖρα πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ αὐτοῦ κλάδου μαθήματα, ἐν στενωτέρῳ δὲ σχέσει πρὸς τὰ *βοηθητικά* λεγόμενα μαθήματα τοῦ κλάδου τούτου, τὴν Ἱερὰν Φιλολογίαν ἢ Γλωσσολογίαν, τὴν Ἱερὰν Ἀρχαιολογίαν, τὴν Ἱερὰν Κριτικὴν καὶ τὴν Εἰσαγωγίαν.

§ 2. Ὑπόθεσις καὶ διαίρεσις τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς

Τοιαύτη δὲ οὖσα ἡ Ἱερὰ Ἑρμηνευτικῇ δύναται νὰ ὀρισθῇ ὡς ἐκεῖνο τὸ βοηθητικὸν μᾶθημα τοῦ ἐξηγητικοῦ κλάδου τῆς Θεολογίας, ὅπερ συστηματικῶς ἐκτίθησι τοὺς κανόνας καὶ δεικνύει τὰ μέσα τοῦ εὗρισκειν μὲν ἀσφαλῶς τὰ γνήσια νοήματα τῶν ἱερῶν συγγραφέων, ἀνεξαρτήτως καὶ ἄνευ τῆς ἐξετάσεως τῆς ἄλλης αὐτῶν ἀξίας καὶ ἄλλ-

1) Ἐνταῦθα ὅτι ἀμφοτέρως τὰς ἐννοίας νοοῦμεν σύστημά τι γνώσεων, μετὰ ταύτης τῆς διαφορῆς ὅτι ἐν μὲν τῇ ἐπιστήμῃ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως εἶναι ἡ ἀρεσις τῆς ἀληθείας, ἐν δὲ τῇ τέχνῃ ἢ παραγωγῇ καὶ ἡ ποιησις. Ἡ ἐπιστήμη ἀναζητεῖ τ' ὀληθῆ προσιτῶς χάριν τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ τέχνη χάριν τῆς ἐφαρμογῆς καὶ χρησιμοποίησεως αὐτῶν. Καὶ ἐκεῖ μὲν πρόκειται περὶ ὀληθεῖων καὶ θεωρητικωτέρων ἀληθειῶν, ἐνταῦθα δὲ περὶ γνώσεων βιοφελῶν καὶ πρακτικῶν. Διακρίνεται δὲ ἡ τέχνη τῆς ἀπλῆς ἐμπειρίας, ὅτι ἐκεῖνη μὲν ἀσκέται διὰ λόγου, αὕτη δὲ εἶναι ἀσκησις καὶ ἕξις ἄνευ λόγου (πρβλ. Πλατ. Γοργίου, 462 β' — 465 α').

θείας, ὀρθῶς δὲ καὶ προσηκόντως ἀναπτύσσειν τὰ εὐρεθέντα καὶ μεταδίδόναι τοῖς ἄλλοις πρὸς καρποφόρον χρῆσιν αὐτῶν. Τὸ διπλοῦν τοῦτο ἔργον τοῦ μαθήματος συνάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἐννοίας πάσης ἐρημνεύας καὶ ἐξηγήσεως, πρώτως μὲν ἀφορώσης εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους διασάφεισιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐρημνευτέου λόγου, ἐξ ἀνάγκης δὲ προϋποθέλει τὴν κατανόησιν αὐτοῦ, οὕτως ὥστε, καθὼς οὐδεὶς δύναται νὰ εἶναι καλῶς διαρημνυτός, μὴ κατανοήσας πρότερον τὸν τοῦ ἑτέρου λόγον, τοιοῦτοτρόπως καὶ οὐδεὶς οὔτε λέγεται οὔτε εἶναι διαρημνυτός, ὅσας κατάνοει μὲν καλῶς τοὺς λόγους τοῦ ἑτέρου, ἀλλ' ἀδιαφορεῖ περὶ τῆς προσηκούσης μεταδόσεως αὐτῶν πρὸς τοὺς ἄλλους, ὃν ἕνεκα καὶ λέγονται. Διὰ τοῦτο λίαν ἀτελῶς καὶ μονομερῶς ἀντιλαμβάνονται τοῦ ἔργου τῆς Ἱερᾶς Ἐρημνευτικῆς ὅσοι ἐκλαμβάνονται καὶ ὀρίζονται αὐτὴν ὡς ἐπιστήμην ἢ τέχνην διδασκασίαν τοὺς κανόνας καὶ τὰ μέσα μόνον τῆς εὐρέσεως τοῦ ἀληθοῦς νοήματος τῶν θείων Γραφῶν, οὐχὶ δὲ καὶ τῆς προσφόρου εἰς τοὺς ἄλλους μεταδόσεως τοῦ εὐρεθέντος, ὡς τῶν περὶ ταύτης κανόνων διδασκασίμων ὑπ' ἄλλων μαθημάτων, Λογικῆς, Γραμματικῆς, Ρητορικῆς, Διδακτικῆς. Κατηχητικῆς, ὑπὸ μαθημάτων, ἔργον ἔχοντων αὐτὸ τοῦτο, τὴν χειραγωγίαν εἰς τὸ ὀρθῶς μὲν καὶ προσηκόντως συνάπτειν καὶ διατίσσειν τὰ νοήματα, ὀρθῶς δὲ καὶ προσηκόντως ἐκφράζειν καὶ ἀναπτύσσειν αὐτὰ λόγῳ ἢ γραφῇ (2).

Ἀλλὰ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἔαρετε νὰ θεωρηθῇ καὶ αὐτὴ ἡ Ἱερὰ Ἐρημνευτικὴ ὡς ὅλος περιττὴ, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἕτερον ἔργον αὐτῆς, τὸ εἰς τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν ἀφορῶν, δύναται νὰ ἀναπληρωθῇ ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν προσημειωθέντων μαθημάτων. Δι' οὗς ὅμως λόγους ἀναγνωρίζεται ἡ ἀνάγκη ἰδιαιτέρου μαθήματος, χειραγωγούντος πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους δρεῖλει τὸ αὐτὸ μάθημα νὰ χειραγωγῇ καὶ πρὸς τὴν προσήκουσαν καὶ τελεσφόρον εἰς τοὺς ἄλλους μετάδοσιν τῶν εὐρεθέντων νοημάτων, ἐπειδὴ ὁ ἀπὸ τῆς ἀδεξίαν μεταδόσεως κίνδυνος δὲν εἶναι ἐλάσσων τῆς ζημίας τῆς ἀπὸ τῆς παρερημνεύας. Πρὸς ταῦτα ἀποβλέποντες ὀρθῶς ἀναγνωρίζουσιν οἱ πλείους τῶν περὶ τῆς Ἱερᾶς Ἐρημνευτικῆς γραφάντων τὸ διπλοῦν ἔργον αὐτῆς, καὶ ἴδη ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ ἱερός Ἀύγουστίνος διετύπωσε τοῦτο ἐν οἷς λέγει: *duo res, quibus nititur omnis tractatio Scripturae, modus inveniendi quae intelligenda sunt, et modus proferendi, quae intellecta sunt* (De doctri-

2) Καταλέγεται εἰς τούτους καὶ αὐτὸς ὁ πολὺς Schleiermacher (—1834).

na christiana, lib. 1 c. 1). (3) Καίτοι δὲ ὁ ἱερός Πατήρ ὑπὸ τὸ δεύτερον ἔργον τῆς Ἱερᾶς Ἐρημνευτικῆς δὲν ἐννοεῖ τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς, ὑπερ καὶ ἡμεῖς νῦν, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐν ὁμιλίαις καὶ κατηχήσεσι μεταδόσιν εἰς τοὺς πιστοὺς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, περὶ ὃ διατρέβουσι νῦν δύο ἰδιαιτέρα θεολογικὰ μαθήματα, ἡ *Ὀμιλητικὴ* καὶ ἡ *Κατηχητικὴ*, ὅμως ἡ διάκρισις ἦν ἐλοιήσατο, εἰκότως προσλαμβάνεται ὡς βάσις τῆς διαιρέσεως τοῦ μαθήματος τούτου εἰς δύο κύρια μέρη, τὸ *περὶ εὐρέσεως*, καὶ τὸ *περὶ μεταδόσεως* τῶν ἀληθῶν νοημάτων τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ καὶ τοῖς θύραθεν συγγραφεῦσι συνήθης ποικιλία τῆς ἐκφράσεως τῶν τῆς ψυχῆς νοημάτων εὐρίσκειται πολλῶ μείζων ἐν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς, διὰ τοῦτο καθίσταται ἀναγκαία ἡ ἐν ἰδίῳ μέρει προεισαγωγικὴ ἐξέτασις *τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῆς παραστάσεως τῶν νοημάτων*, τῶν ἐν χρήσει ὄντων ἐν ταῖς Γραφαῖς. Εἰς τὰ τρία ταῦτα μέρη προσδέτουσιν ἄλλοι ὡς τέταρτον μέρος ἢ ἐν παραρτήματι τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξηγήσεως τῶν Γραφῶν. Ἀλλ' ἡ ἱστορία τῆς ἐξηγήσεως, ὡς καὶ ἡ ἱστορία τῶν μεταφράσεων, κατ' ἄλλους ὑπαγομέναι εἰς τὸ μάθημα τῆς Εἰσαγωγῆς εἰς τὰς Ἁγίας Γραφάς, δύναται νὰ συμπεριληφθῶσι καὶ νὰ συνεχυφανθῶσιν εἰς τὸ τρίτον μέρος τοῦ παρόντος μαθήματος, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη νὰ ἐπεθεθῶσιν ἐν ἰδίῳ μέρει.

Πλὴν τῆς οὐσούδους ταύτης, ἀπὸ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὀριζομένης διαιρέσεως, ἐπιδέχεται τὸ μάθημα τοῦτο καὶ ἕτερον διαίρεσιν ἐκ τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ, κατὰ τὴν εἰς δύο μέρη διαίρεσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς διακρινόμενον εἰς Ἐρημνευτικὴν τῆς Παλαιᾶς καὶ Ἐρημνευτικὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὡς καὶ ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγοι ἀποδεξάμενοι τὴν διάκρισιν ταύτην. Βεβαίως ἡ σχετικὴ τῶν δύο Διαθηκῶν διαφορὰ ἐπιτέπει τοιαύτην τινὰ διαίρεσιν, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον δύναται νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἰδιαιτέρα Ἐρημνευτικὴ τῶν Προφητῶν, ἰδιαιτέρα τῶν Ψαλμῶν, ἰδιαιτέρα τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ἰδιαιτέρα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἰδιαιτέρα τοῦ Ἰωάννου, ἰδιαιτέρα καὶ αὐτῆς τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐπειδὴ ὅμως παρὰ πάντων τὴν διαφορὰν ἀμφότεραι αἱ Διαθῆκαι, ὡς ἀπὸ

3) Οὕτως καὶ ὁ Ernesti (Institutio Interpretis N. T. 1761 καὶ ἔπειτα 1792 καὶ 1809 ὑπὸ Ἀνομου): est interpretatio facultas docendi quae cuique orationi sententiae subjecta sit, seu efficiendi ut alter cogitet eadem cum scriptore quoque — Interpretatio igitur omnis duabus rebus continetur: sententiarum idearum verbis subjectarum intellectu earumque idonea explicatione. Unde in bono interprete esse debet subtilitas intelligendi et subtilitas explicandi.

τοῦ αὐτοῦ μὲν Πνεύματος πηγάζουσαι, πολλά δὲ τὰ κοινὰ ἔχουσαι καθ' ἑαυτὴν καὶ εἶδος, ἔχουσι καὶ ἀδυσπαστον ἐποπτικὴν ἐνότητα, καὶ ἡ μὲν Παλαιὰ ἄγει εἰς τὴν Νέαν, αὕτη δὲ προῦποτίθησιν ἐκείνην, διὰ τοῦτο ἐν τοῖς πλείστοις οἱ αὐτοὶ ἐρμηνευτικοὶ κανόνες εἶναι ἐφαρμοστέοι εἰς ἀμφοτέρους τὰς Διαθήκας ὅπου δὲ ἐκατέρω παρουσιάζει τι ἴδιον, ἐκεῖ δύνανται νὰ δοθῶσιν ἰδιαιτέροι κανόνες, χωρὶς νὰ ὑπάρξῃ ἀνάγκη ἀπαραιτήτως τοῦ διχάζειν τὸ ἓν ὅλον εἰς τμήματα δύο.

§ 3. Χρησιμότης καὶ ἀξία τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς

Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἀπαιτούμενους δύο διαφορούς Ἑρμηνευτικὰς κατὰ τὰς δύο Διαθήκας, διαιρισθητοῦσιν ἕτεροι ὀλοσχερῶς τὴν ἀνάγκην τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς, οἱ μὲν περιττὴν λογιζόμενοι πᾶσαν ἐν γένει Ἑρμηνευτικὴν ὡς θεωρητικὴν χειρουργίαν τῆς ἐξηγήσεως, καὶ εἰς λόγον προβάλλοντες τοῦτο, ὅτι ἡ θεωρία ἀδυνατεῖ νὰ διαμορφώσῃ δεξιὸς ἐρμηνευτὰς, ἐν ᾧ ἡ πράξις εἶναι αὐταρκεστάτη πρὸς κατανόησιν τῶν συγγραφέων, ἄλλοι δὲ ἀναγορεύοντες μὲν τὴν ἀνάγκην τῆς Ἑρμηνευτικῆς καθόλου, ἀλλὰ κρίνοντες περιττὴν τὴν Ἱερὰν Ἑρμηνευτικὴν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι αἱ αὐταὶ ἐρμηνευτικαὶ ἀρχαὶ καὶ οἱ αὐτοὶ κανόνες εἶναι ἐπαρκεῖς καὶ ἐφαρμοστέοι ἀδιακρίτως εἰς τε τοὺς θύραθεν συγγραφεῖς καὶ τὰς Ἁγίας Γραφάς. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τοὺς διαιρισθητοῦντας τὴν ἀνάγκην πάσης ἐν γένει Ἑρμηνευτικῆς, εἶναι βεβαίως ἀναντίρρητον ὅτι, ὅπως ἐν ἄλλοις κλάδοις τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ τεχνητοῦ, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τῆς θεωρίας προηγίθη ἡ πράξις, καὶ οὐκ ὀλίγοι ἄνευ γνώσεως ἐρμηνευτικῶν ἀρχῶν καὶ ἐρμηνεύσαν καὶ ἐρμηνεύουσιν ἐπιτυχῶς τοὺς συγγραφεῖς. Ὁμοίως εἶναι ἀναντιρρήτητον ὅτι ἡ Ἑρμηνευτικὴ, ὡς ἀπλῆ θεωρία, δὲν δύναται αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν νὰ καταστήσῃ τινὰ ἱκανὸν ἐξηγητὴν, ὅπως οὐδὲ ἡ Λογικὴ ἢ ἡ Ρητορικὴ αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς καθιστῶσι τοὺς ἀνθρώπους δευτοῦς ρήτορας ἢ διαλεκτικούς. Ἄλλ' οὐδόλως ἐπιτελεῖται ἐντεῦθεν ὅτι ὑπαρχουσῶν τῶν ἄλλων συνθηκῶν, τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς πράξεως, ἡ θεωρία εἶναι ὅλος περιττὴ. Τοῦναντίον δὲ προστιθεμένη αὕτη εἰς ἐκείνας διακρίνει καὶ ὑπερῶσι ὑπὲρ τὸν ἀπλῶς πρακτικὸν τὸν μετ' ἐπιστήμης, τὸν ἐν γνώσει τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κανόνων τι ἐπιτηδεύοντα. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς διαιρισθητοῦντας τὴν ἀνάγκην τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς ὡς ἰδιαιτέρου μαθήματος παρὰ τὴν καθόλου Ἑρμηνευτικὴν, ὑπάρχουσι μὲν πολλοὶ ἐρμηνευτικοὶ κανόνες κοινοὶ καὶ ἐφαρμοστέοι ἀδιακρίτως εἰς τε τὰ ἄλλα συγγράμματα καὶ τὰς Ἁγίας Γραφάς ὡς τρό-

πον ὅμως παρὰ τὴν θύραθεν ἢ καθόλου Ρητορικὴν εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ἰδιαιτέρων τι θεολογικῶν μαθῆμα, ἢ Ὁμιλητικὴ, διὰ τὴν ἐν πολλοῖς ἐφαρμοσμένην μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν λόγων καὶ τῶν πολιτικῶν διαφορὰν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ δι' ἀνάλογον αἰτίαν παρὰ τὴν καθόλου Ἑρμηνευτικὴν εἶναι ἀναγκαῖα ἢ Ἱερὰ Ἑρμηνευτικὴ τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσον μείζων εἶναι ἤτε σπουδαιότης τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ὁ ἐκ τῆς παρερμηνείας αὐτῆς κίνδυνος. Ὡς μία τῶν πρωτίστον πηγῶν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, μόνον ὀρθῶς ἐννοουμένη δύναται ἡ Ἁγία Γραφή νὰ χρησιμεύσῃ ὡς στάθμη καὶ κανὼν ἀληθείας τῶν πιστευτέων καὶ τῶν πρακτέων. Τοῦναντίον δὲ κακῶς ἐννοουμένη καὶ μεταδομένη, ἀντὶ ὀφελείας, γίνεται πρόξενος ζημίας ἀνεπανορθώτου. Παρερμηνείας εἶναι δεκτικὸν πᾶν σύγγραμμα, καὶ μάλιστα τὰ συγγράμματα τὰ γέμοντα ὑψηλῶν νοημάτων. Πλὴν ὁ κίνδυνος οὗτος εἶναι πολλῶ μείζων ἐν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς, τὸ μὲν δι' ἂν ἔχουσιν αὐταὶ ἰδιαιτέρον γλωσσικὸν καὶ λεκτικὸν χαρακτῆρα, τὸ δὲ διότι περιέχουσιν ἀληθείας οὐ μόνον θρησκευτικὰς, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαίνουσας πολλὰκις τὸν ἀνθρώπινον λόγον, ἐπιτεταμένους δὲ ὅλοτα ἄλλην ἀντίληψιν καὶ ἐρμηνείαν κατὰ τὴν ἐκάστου εὐφυΐαν, ἀνάπτυξιν καὶ διάθεσιν, καθὰ δεικνυσιν ἡ ἱστορία τῆς Ἑκκλησίας καὶ τῶν αἰρέσεων(4), ἐκφράζει δὲ κάλλιστα τὸ δίστιχον τοῦ Καθολικοῦ θεολόγου Werenfels († 1740):

Hic liber est, in quo sua quaerit dogmata quisque,
Invenit et pariter dogmata quisque sua,

Τοιοῦτου ὄντος τοῦ ἀπὸ τῆς παρερμηνείας κινδύνου πολλὴν ὁμολογουμένως ἔχει ἀξίαν καὶ χρησιμότητα ἢ Ἱερὰ Ἑρμηνευτικὴ, δι' ὅποδός ἐως ὀρθῶν ἐρμηνευτικῶν ἀρχῶν καὶ κανόνων ἀμέσως μὲν χειρουργοῦσα πρὸς κατανόησιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ προφυλάττουσα ἀπὸ πάσης παραποιήσεως καὶ διαστρεφῆς τῶν γενησίων αὐτῶν νοημάτων, ἐμέσως δὲ υποβοηθοῦσα καὶ εἰς τὸ ἔργον τῶν δύο συστοίχων αὐτῇ θεολογικῶν μαθημάτων, τῆς «Βίβλουγωγῆς εἰς τὰς Ἁγίας Γραφάς» καὶ τῆς «Ἱερᾶς Κριτικῆς».

4) Ὁβίω Βιγκέντιος ὁ Ἀθηναῖος (ἐν τῷ γνωστῷ αὐτοῦ συγγράμματι Pro catholicae fidei etc. c. 2) Sacram Scripturam alicui aliter interpretator; aliter namque illam Novatianus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliter Arius, Eunomius, Macedonius etc, aliter postremo Nestorius.

§ 4. Πηγαι και βοηθήματα τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς

Ὡς δὲ ἡ Ἱερὰ Ἑρμηνευτικὴ ὑποβοηθεῖ τῷ ἔργῳ τῆς Ἱερᾶς Κοι-
κῆς καὶ τῆς Εἰσαγωγῆς εἰς τὰς Ἁγίας Γραφάς, οὕτω καὶ αὐταὶ ἀνι-
στρόφως ὑποβοηθοῦσι τῷ ἔργῳ ἐκείνης, προλαμβάνουσαι τὴν ὁδὸν διὰ τῆς
ἐξετάσεως τῶν ζητημάτων περὶ γενέσεως, κινουσιότητος καὶ ἀκραιψί-
τητος τῶν τῆς Γραφῆς βιβλίων καθόλου τε καὶ ἐν τοῖς μέρεσιν.

Τῶν ἐπιμέσων ἕκαστων βοηθητικῶν ἐπιστημῶν διακρίτεια τὰ
κύρια βοηθήματα καὶ αἱ πηγαι τοῦ μαθήματος τούτου. Καὶ αὐταὶ μὲν,
καθ' ὃν ἔχουσιν αἱ Γραφαὶ διπλοῦν χαρακτήρα, θεῖον ἅμα καὶ ἀνθρώ-
πινον, ἀναφέρονται ἄλλαι μὲν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ὑλην, εἰς τὰς ἕξ ἀπο-
κλιθήσεως παραχούσας καὶ ἐν αὐταῖς τεθησαυρισμένας ἀληθείας, ἄλλαι
δὲ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ εἶδος, εἰς τε τὸν καθόλου ἀνθρώπινον καὶ τὸν
ἰδιαιτέρον ἐνός ἐκίστου τῶν Ἱερῶν συγγραφέων τρόπον τοῦ ἐκφράζε-
σθαι καὶ ἀναπτύσσειν τὰ ἴδια νοήματα. Καὶ τὸς μὲν τοῦ πρώτου εἴ-
δους πηγὰς ἀποτελοῦσιν ἡ ἐν οἰκουμένικαῖς τοπικαῖς ἢ συνόδοις ἐπιση-
μως διατυπωθεῖσα τυχὸν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς Ἁγίας
Γραφῆς, καὶ τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκ-
κλησίας, ἐν ἵσοις δηλ. κατέλιπον ἡμῶν ἀρχαῖς καὶ ὑποδείκας περὶ τῆς
ἀρθῆς Ἑρμηνείας τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Τὰς δὲ πηγὰς τοῦ δευτέρου
εἴδους ἀποτελοῦσιν ἡ Γραμματικὴ καθόλου, ἡ Λογικὴ, ἡ Ρητορικὴ καὶ
ἡ καθόλου Ἑρμηνευτικὴ (δ). Τὰ δὲ κύρια τοῦ μαθήματος βοηθήμα-
τα, τὰ ἀμυντέρον ὀμοῦ, τοῦ τε θείου καὶ τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου
τῶν Γραφῶν ἀπτόμενα, εἶναι πᾶσαι αἱ περὶ τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς
ἢ περὶ τῶν διαφόρων αὐτῆς κεφαλαίων ἢ ζητημάτων ἐκάστοτε δημο-
σιευθεῖσαι εἰδικαί συγγραφαὶ καὶ πραγματεῖαι, οἷαι ὑπάρχουσιν ἰκαναὶ
καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων μὲν καὶ μέσων χρόνων, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν νεωτέ-
ρων, ὡς γενήσεται περὶ αὐτῶν λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ μαθήματος.

δ) Ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν Ἱερὰν Ἑρμηνευτικὴν, ὀλίγισται εἶναι τὰ γρα-
φέντα περὶ τῆς καθόλου Ἑρμηνευτικῆς. Ἐκ τῶν ἀρχαίων δύναται νὰ κατατα-
χθῇ πρὸς ταῦτα τὸ τοῦ Πλουτάρχου «Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκοῦσαι».
Ἀνάγεται εἰς ταῦτα καὶ τὰ Ἐδγενίου τοῦ Βουλγάρου ἐν τῇ Λυρικῇ αὐτοῦ λε-
γόμενα ἐν σελ. 294 κ. ἕξ. (ἔκδοσις Λειψίας, 1766). Ἀπὸ τῶν ἑξῶν λατινισαὶ
ἢ γερμανισαὶ γεγραμμένα ὑπάρχουσιν ἀπὸ τῆς 17^{ης} ἑκατοντ. τοῦ Pfeiffer (λατ.),
τοῦ Rudolph (λατ.), τοῦ Meier (γερ.), τοῦ Scheller (γερ.), τοῦ Beck (λατ.), ἀπὸ δὲ
τῆς 18^{ης} ἑκατοντ. τοῦ Ast (γερ.), τοῦ Schleiermacher (γερ.), τοῦ Wolf (γερ.), τοῦ
Germa (γερ.), τοῦ Hermann (λατ.), τοῦ Cohet (λατ.) καὶ τοῦ Boeck (ὀμοίως λατ.).

§ 5. Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς

Ἱστορία τῆς Ἑρμηνευτικῆς καὶ ἱστορία τῆς Ἑξηγήσεως τῶν Ἁγίων
Γραφῶν δὲν εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό, ἀλλ' ὄν τρόπον Ἑρμηνευτικὴ καὶ
Ἑξηγησίς διαφέρουσιν ἀλλήλων ὡς θεωρία καὶ πράξις, οὕτω καὶ ἡ
ἱστορία αὐτῶν. Τῆς ἱστορίας τῆς Ἑξηγήσεως ἑξαταξούσης πῶς ἐν γένει
ἡ Ἁγία Γραφή κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐξηγήθη, ἡ ἱστορία τῆς Ἱερᾶς
Ἑρμηνευτικῆς ἑξειτάζει μόνον πῶς κατὰ μικρὸν κατενοήθη ἡ ἀνάγκη
ἰδιαιτέρων Ἑρμηνευτικῶν ἀρχῶν καὶ κανόνων πρὸς ὀρθὴν καὶ καρπο-
φόρον Ἑρμηνείαν τῶν Γραφῶν, τίνες ἐκίστοτε προὐβάλλοντο ὡς πρῶτο-
φοροι εἰς τοῦτο, καὶ πῶς ἔπειτα διεμορφώθη ἐξ αὐτῶν ἡ Ἱερὰ Ἑρμη-
νευτικὴ ὡς ἴδιον καὶ ἀντοτελὲς θεολογικὸν μάθημα. Καὶ συμπλήρει μὲν
ἐν τῷ ἡ ἱστορία τῆς Ἑρμηνευτικῆς μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑξηγήσεως,
ἐν τῷ ἡ ἱστορία τῆς Ἑρμηνευτικῆς μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑξηγήσεως,
ἅτε τῆς πράξεως καὶ ἐνταῦθα προηγηθείσης τῆς θεωρίας καὶ συνοδευού-
σης αὐτῆς, πλὴν καὶ ἐν ταιούταις συμπτάσεσιν ἡ ἱστορία τῆς Ἑρμηνευ-
τικῆς, ἐχομένη τῆς θεωρίας, μόνον ἐπὶ τοσούτον ἄπτεται τῆς πράξεως,
ἐπ' ὅσον οἱ ἐξηγηταὶ μετὰ ἡ ἄνευ σαφοῦς συνειδήσεως ἠκολούθουν ἀρ-
χαῖς τῶν καὶ κανόνων. Ὡς δὲ ἐν πολλοῖς ἡ Ἐκκλησία τῆς Π. Διαθήκης
ἐγένετο πρόδρομος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κ. Διαθήκης, οὕτω καὶ ἐν τῇ
ἐξηγήσει τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ ἐν τῇ διατυπώσει Ἑρμηνευτικῶν ἀρ-
χῶν καὶ κανόνων οἱ θεολόγοι καὶ σοφοὶ τῶν Ἰουδαίων ὑπῆρξαν πρό-
δρομοὶ καὶ ὑπηγηταὶ τῶν Χριστιανῶν θεολόγων. Διὸ καὶ ἡ ἱστορία τῆς
Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς δὲν διὰ περιορισθῆ εἰς μόνους τοὺς Χριστιανούς
Ἑρμηνευτὰς καὶ τὰς παρ' αὐτοῖς κρατούσας Ἑρμηνευτικὰς ἀρχάς, ἀλλὰ θὰ
διελάβη πρότερον καὶ περὶ τῶν παρ' Ἰουδαίους ἐν χρήσει ἀρχῶν καὶ
κανόνων ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ τῆς Π. Διαθήκης ἐντὸς τε καὶ ἐκτὸς τῆς Συνα-
γωγῆς

§ 6. Ἑρμηνεία καὶ Ἑρμηνευτικὴ παρ' Ἑβραίοις

Ὡς πρώτη καὶ ἀσθεντικὴ τῶν θείων λογίων ἐξηγήσις παρ' Ἑβραίοις
δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ ἐν αὐτῷ τῷ Λευτερονόμιῳ ὑπὸ τοῦ Μωυσέως
ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἢ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου
γενομένη ἀνάπτυξις τοῦ πρὶν ἐν Σινῶ δοθέντος θείου νόμου, καὶ ἡ εἰς
τὸν μέλλοντα βίον τοῦ περιουσίου λαοῦ προσαρμογὴ τῶν διατάξεων
αὐτοῦ (4, 1--30, 20). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου εἶναι γνωστὴ ἡ ὑπ' αὐ-
τοῦ τοῦ μεγάλου προφήτου δοθεῖσα ἐντολή, ὅπως κατὰ ἐπιτασίαν ἀνα-
γινώσκῃται τὸ Ἱερὸν βιβλίον ἐνώπιον παντὸς τοῦ ἐν τῇ πόρει τῆς σαι-

νοηγίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνερχομένου λαοῦ (αὐτόθι 31, 9—13). Κατὰ πόσον μὲν ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐφηρμοῦετο, ἠπάρχε ἄγνωστον. Δύναται ὅμως νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον, ὅτι ἐπὶ αἰῶνας ἔλους ἐπίσημος μικροῦ ἢ μεγάλου μέρους τῶν θείων λογίων ἀνάγνωσις δὲν συνωδεύετο ἕκαστος ἐρημνεύειας τινός. Τούταντιον δὲ εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι αἱ ἐν ταῖς λεγομέναις *σχολαῖς ἢ συλλόγοις τῶν Προφητῶν* γινόμεναι ἀναγνώσεις καὶ μελέται τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν προσήκουσαν παιδευσιν καὶ μόρφωσιν τῶν κατὰ ἄνθρωπον παρασκευαζομένων εἰς τὸ μέγα τοῦτο ὑποέργημα, συνωδεύετο ὑπὸ ἀνάλογον ἀναπτύξεων καὶ διασαφήσεων (1 Βασίλ. 10, 3 καὶ εἰς. 19, 20, 4 Βασίλ. 2, 3 κ. εἰς. Ἄμ. 4, 14).

Τῶν εἰδικῶν ὅμως τούτων περιπτώσεων ἐξαιρουμένων, ἐξήγησις τῶν θείων Γραφῶν δὲν ὑπῆρχε πρὶν παρ' Ἑβραίοις, πρῶται δὲ ἀπόπειραι αὐτῆς ἐγένοντο πέντε μετὰ τὴν Βαβυλωνίαν ἀχμαλωσίαν καὶ τὴν ἐπάνοδον ἐξ αὐτῆς. Αἱ ἀπόπειραι αὗται, ὀφειλόμεναι εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τοῦ καταστῆσαι καταληπτὸν τὸ ἄλλοτε μὲν διωκομένην ελληπτον, ὑπὸ δὲ τοῦ χρόνου καὶ τῶν περιστάσεων γλωσσικῶς τε καὶ ἄλλως δύσληπτον καταστὰν κείμενον τοῦ Νόμου, τῶν Προφητῶν καὶ ἄλλων τινῶν βιβλίων τῆς ἱερᾶς συλλογῆς, ἠκολούθουν αὐτομάτως τῇ ἀπλουσίᾳ ἐρημνευτικῆς ἀρχῆς τῆς κατὰ γράμμα ἐξηγήσεως (Νεμ. 8, 5—6), μετὰ πρακτικῆς τινος ἐφαρμογῆς τοῦ ἀναγνωσκομένου εἰς τὰς ἐκείστας ὑπαρχούσας ἀνάγκας, μάλιστα μὲν πρὸς παραμυθίαν ἢ ἔλεγον, πρὸς διδασκαλίαν καὶ οἰκοδομίαν αὐτῶν τῶν πιστῶν, ἔπειτα δὲ πρὸς πρὸς κληρυσίαν ἄλλων, πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ κατήχησιν τῶν ἀπίστων. Εἰδικότερα ταῦτα κατ' ἀναλογίαν ἐκ τῶν ἐρεξῆς σύμβαιοντων ἐν ταῖς ἀπανταχοῦ συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων (Λουκ. 4, 16 κ. εἰς. Πραξ. 13, 14 κ. εἰς.) Ἦ τοιαύτη πρακτικὴ καὶ οἰκοδομητικὴ ἐρημνεύει ἐλέγετο *haggada* (διήγησις, λόγος, ὁμιλία), συνίστατο δὲ εἴτε εἰς ἐξήγησιν καὶ ἀνάπτυξιν ὁλοκλήρων περικοπῶν, εἴτε εἰς ὁμιλίαν ἐπὶ ρήσεώς τινος γραμμικῆς. Πρὸς τῇ *ὁμιλητικῇ* ταύτῃ ἐρημνεύει εἶχεν εἰσαχθῆ παρ' Ἰουδαίους καὶ ἕτερας τις μᾶλλον μεθοδικὴ καὶ συστηματικὴ ἐρημνεύει, λεγομένη *halaha* (= ὁδός, κανὼν), ἢ νομοκώτερα ἀνάπτυξις καὶ χρησιμοποίησις τῆς Μωσαϊκῆς νομοθεσίας πρὸς διακανόνισιν παντός τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, τοῦ τε θρησκευτικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἀστικοῦ, ἐρημνεύει ἐπιτηδευσμένη ὑπὸ ἰδίας τάξεως ἀνθρώπων ἐκ τῶν Φαρισαίων, (6) καὶ δὴ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ συ-

6) Περὶ τῆς ἰσοψύχου Ἰουδ. Πολεμ. 2, 8, 14 καὶ Ἀρχαιολ. 17, 2, 4. ἢν

χνῆ μνημονευομένων *γραμματέων* (πρὸς βλ. καὶ 2. Μακ. 6, 18) ἢ *νομικῶν* καὶ *νομοδιδασκάλων* (Ματ. 22, 35. Λουκ. 5, 17. 7. 30. 10, 25. Πραξ. 5, 34), ἐπεχόντων παρ' Ἰουδαίους τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἣν παρὰ Ῥωμαίους οἱ *jurisconsulti* καὶ παρὰ Μωαμεθανοῖς οἱ *οδλεμάδες*. Ἀμφότερα αἱ ἐρημνεύει, ἴτε *ἀγγραφικῆ* καὶ ἡ *ἀλαχικῆ*, ἐκαλοῦντο δι' ἐνός ὀνόματος καὶ πληθ. *midrash midrashim*(7), ἡ δὲ διέπνευσα αὐτὰς ἐρημνευτικὴ ἀρχὴ ἦτο ἡ προδηλωθεῖσα τῆς *κατὰ γράμμα ἐξηγήσεως*, σφάδουσα κατ' ἀρχὴν πρὸς τὴν εἶχον ἰδέαν περὶ τῆς θεότητος καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς θεοπνευστίας τῶν ἐκείστας ἐρημνευομένων βιβλίων. Ἐπιστεύοντο μὲν διὰ πᾶσι ταῖς ἐν τῷ Κανόνι τῆς Π. Διαθήκης εὐρισκόμενα βιβλία ὡς θεοπνευστα, πλὴν διεκρίνοντο διάφοροι βαθμοὶ τῆς θεοπνευστίας κατὰ τὰ διάφορα μέρη τοῦ Κανόνος, καὶ ἐν τῇ ἢ θεοπνευστία τοῦ Νόμου ἢ τῆς Πεντατεύχου ἐξελαμβάνετο ὡς ἀπόλυτος, καὶ ἐνομιζέτο ὡς ἐπιτηδεύουσα πᾶσαν προσωπικὴν αὐτενέργειαν καὶ μεταβάλλουσα τὸν ἱερὸν συγγραφεὴ ὡς ἀπλοῦν ὄργανον καὶ μηχανικὸν ἀναγραφέα τῶν θεῶθεν ὑπαγορευομένων, ἢ θεοπνευστία τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ Κανόνος ἐξελαμβάνετο ἥτιον ἀπολύτως, καὶ ἐνομιζέτο ὡς ἀφίπνευσα χώρον καὶ εἰς προσωπικὴν τοῦ συγγραφέως αὐτενέργειαν, καὶ ταύτην ἐλάσσονα μὲν ἐν τοῖς *Προφήταις*, πρῶτοις τε καὶ ὑστέροις, καὶ ἐν τοῖς *Ψαλμοῖς* μετὰ τινῶν ἐκ τῶν λεγομένων *Ἀγιογράφων*, μετῶνα δὲ ἐν τοῖς λοιποῖς Ἀγιογράφοις.

Περὶ πᾶσαν ὅμως τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν τῆς θεοπνευστίας καὶ τῆς παραμαρτυρίας αὐτῇ *γραμματικῆς* κατ' ἀρχὴν *ἐξηγήσεως*, δὲν ἴσαν οἱ Ἰουδαῖοι ἐρημνεύει ἀκριβῆ γραμματικοί, ἀλλὰ παρὰ τὴν κατὰ γράμμα ἐννοιαν, τὴν *mashmah*, ὑπέλειπον χώρον καὶ εἰς ἄλλας τινὰς ἐννοίας. Ἐπειδὴ ἐρημνεύοντας κύριον σκοπὸν εἶχον οὐχὶ ἀπλῶς τὴν κατανόησιν τοῦ ἱεροῦ κειμένου, ἀλλὰ τὴν ἐφαρμογὴν καὶ χρησιμοποίησιν αὐτοῦ εἰς τὰς ἐκείστας ἀνάγκας τῶν ἀκούοντων καὶ τῆς κοινότητος ἅλης, ἐνεφεροῦντο δὲ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι τὰ πρὸς διαπαιδαγώγησιν καὶ οἰκοδομίαν τῶν πιστῶν διὰ πάντα τὸν χρόνον παραδοθέντα

μέριον Ἰουδαίων ἀνθρώπων, ἐπ' ἐξακριβώσει μέγα φρονῶν τοῦ πατρῷου νόμου... *Φαρισαῖοι* καλοῦνται.

7) Ἡ λέξις ἔχει σχέσιν πρὸς τὰ καὶ παρ' ἡμῶν γινόμενα ἀραβικά *deis*, *medesé*, καὶ διηλοὶ πᾶσαν περὶ τὰς Γραφὰς ἐνασχόλησιν καὶ ἔρευναν καὶ τὰ ἐν τούθεν προκύπτοντα ἐρημνευτικὰ πονήματα, οἷα περιεσώθησαν ἰκανὰ διήκοντα ἀπὸ τῆς 2 μ. Χ. ἑκατοντ. μέχρι τῆς 16.

θεῖα λόγια δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ περιέχουσι τὰ ἀναγκαιοῦντα πρὸς τὴν εἰρημένον σκοπὸν διδάγματα καὶ διατάγματα, διὰ τοῦτο δὲν ἠρκοῦντο εἰς μόνον τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἀνεξήτουν καὶ τὰ ὑπονοούμενα, καὶ πολλάκις εἰσηγοῦντο μᾶλλον καὶ ἀπέδιδον τοῖς ἱεροῖς συγγραφεῦσι τὸ ζητούμενον ἢ ἐξηγοῦντο καὶ ἠρμήνευον τὸ ἀληθὲς ἐκείνων νόημα. Ἐκ τῆς τοιαύτης πράξεως προαίμως φαίνεται μορφωθεῖσα καὶ τις θεωρία, ὅτι πλὴν τῆς συμφύτου τῷ γραμματι ἐννοίας, τῆς λεγομένης *phesha*, διακρίεται ἐν ταῖς Γραφαῖς καὶ δύο ἕτεροι, ἴτε ἀπόρητος ἢ μυστική ἢ πνευματική, (*sod h' ha'et h' ha'et*, ἑλληνιστὶ δὲ *μυστήριον*) ἢ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ τῷ κελύματι τοῦ γραμματος περιβεβλημένη ('Αποκ. 1, 20. 11, 8. 17, 5. Ἐφ. 5, 32. (8) καὶ ἡ *espanet*, (*romet* ἢ *derasha*), ἢ ὑπὸ τοῦ *ἐρμηνευτοῦ* αὐτοῦ διὰ πλατυτέρας ἀναπτύξεως κατ' ἀναλογίαν καὶ ἐπαγωγὴν συναγομένη.

§ 7. Ἐρμηνεία καὶ Ἐρμηνευτικὴ παρὰ τοῖς Ἑλληνισταῖς καὶ Ἰουδαίοις

Ἡ τοιαύτη ἀναζητήσις ὑψηλοτέρας καὶ πνευματικωτέρας ἐννοίας παρὰ τὴν ἀπλῶς γραμματικὴν καὶ ἐπὶ ὀλιγοῖα ταύτης ἀπέβη θεωρία τε καὶ πράξις κοινοτάτη παρ' ἐκείνοις ἐκ τῶν Ἰουδαίων, ὅσοι θεωροῦντες τὰς θείας Γραφὰς οὐ μόνον ὡς θεοπνεύστους, ἀλλὰ καὶ ὡς πηγὴν πάσης σοφίας, ἐκρησιμοποιοῦν αὐτὴν πρὸς διατύπωσιν καὶ ὑποστήριξιν μεταφυσικῶν ἐννοιῶν καὶ πρὸς διαμόρφωσιν συστημάτων καὶ θεωριῶν φιλοσοφικῶν ἢ θεοσοφικῶν περὶ ἀρχῆς καὶ τέλους τοῦ κόσμου, προδρομους ἔχοντες εἰς τοῦτο τινὰς καὶ ἐκ τῶν θύραθεν συγγραφέων καὶ φιλοσόφων, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἰδίων δοξασιῶν καταφυγόντας εἰς τὴν ἀλληγορικὴν ἐκδοχὴν καὶ ἐξήγησιν τῶν μυθικῶν καὶ θρησκευτικῶν περιμύθων τῶν πρὶν καὶ τῶν παρὰ τοῖς ποιηταῖς θεολογουμένων. Ὡς τοιοῦτοι ἐγένοντο ὀνομαστοὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις οἱ λεγόμενοι Ἑλληνισταὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀλεξανδρείας, ὧς μὲν καὶ ἄλλοι, μάλιστα δὲ Ἀριστόβουλος ὁ Ἀριστοτελικὸς (ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 2ου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος) καὶ ὁ Πλατωνικὸς Φίλων ὁ Ἰουδαῖος (ἀπὸ τῆς 1ης μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος). Οὗτοι ἐφιλοσόφουν μὲν κατὰ τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους, ἐχόμενοι ὅμως καὶ τῆς

8) Περὶ τοιαύτης χρήσεως τῆς λέξεως *μυστήριον* πρὸς δήλωσιν τῆς μυστικῆς σημασίας τῶν ὀνείρων πρὸβλ. Δανιὴλ 2, 18, 19, 27—30.

πατρῶας πίστεως ἐπιλοτιμωῦντο νὰ συμβιβάσωσι πρὸς τὰ πάτρια δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοὺς μὲν ἱεροὺς συγγραφεῖς νὰ παραστήσωσιν ὡς καὶ αὐτὰ τῷ Πλάτῳ καὶ τῷ Ἀριστοτέλει καὶ τοῖς Στωϊκοῖς διδάσκοντας, τοὺτους δὲ πάλιν νὰ ἀποδείξωσιν ὡς τινὰς μαθητὰς καὶ ἀκολούθους ἐκείνων, καὶ πρόχειρον μέσον εἶχον τὴν ἀλληγορικὴν ἐκδοχὴν τῶν τῆς Γραφῆς, καὶ ἰδίᾳ τῆς Πεντατεύχου, τῆς κατὰ γράμμα ἐκδοχῆς ἤμισα προσγελώσης ταῖς θεωρίαις ἐκείναις. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Ἀριστοβούλου ὀλίγα γνωρίζομεν, μὴ ἔχοντες ὅσας εἴχε γράψει πρὸς Πτολεμαῖον τὸν Φιλομήτορα *ἐξηγήσεις ἢ Ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν νόμων*(9). Γνωριμώτερον εἶναι ὅσα ὁ Φίλων ἐπὶ τὸ θεωρητικώτερον καὶ ἀκριβέστερον διτύπωσε περὶ τῆς θεοπνευστικῆς τῶν Γραφῶν καὶ περὶ τῆς προσηκούσης αὐτῶν ἐρμηνείας. Καὶ τὴν μὲν θεοπνευστικὴν ἐξελάμβανεν οὐ μόνον κατ' ἀπόλυτον ἐννοίαν, ἀλλὰ καὶ λίαν παρεμφερῶς ταῖς κοιναῖς δόξαις τῶν ἔθνικῶν περὶ τῆς μανίας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν μάντεων καὶ τῶν ποιητῶν, διασχυριζόμενος ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἀδύνατον νὰ συνοικῶσι καὶ νὰ συνεργασθῶσιν, καὶ ὅτι τὸ θεῖον ἐνεργεῖ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνρυσκομένῳ ἐν ἐκστάσει, τοῦτέστιν ἠρημιῶντος μὲν καὶ ἡσυχάζοντος τοῦ νοῦ, ἐνθουσιῶντος δὲ καὶ οἷον μαινομένου τοῦ ἀνθρώπου «τῷ προφητικῷ γένει φιλεῖ τοῦτο συμβαίνειν· ἐξουκίζεται μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀριξίν, κατὰ δὲ τὴν μεταστασιν αὐτοῦ πάλιν εἰσοικίζεται θέμις γὰρ οὐκ ἔστι θνητὸν ἀθάνατον συνοικῆσαι διὰ τοῦτο ἡ δύσις τοῦ λογισμοῦ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν σκότος ἐκστασιν καὶ θεοφόρητον μανίαν ἐγέννησεν (τὶς ὁ τῶν θ. πραγ. κληρ. 1, 10—11)(10). Ὁμοίαι δὲ φρονῶν περὶ τοῦ ἱεροῦ κειμένου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων, ἀναλόγως ἐπιλαμβάνεται καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν, γνωριματέων, ὅτι «*σχεδὸν πάντα ἢ τὰ πλεῖστα τῆς νομοθεσίας ἀλληγορεῖται*, ὅτι *τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τοῖς νόμοις εἰσι σύμβολα φανερά ἀδήλων ἢ ἀφανῶν καὶ ρητὰ ἀρητῶν*, ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν πρόκειται περὶ προσώπων καὶ γεγονότων

9) Περὶ Ἀριστοβούλου πρὸβλ. Κλημ. Ἀλεξανδρ. Στροματ. Α' 12. 25. καὶ Εὐσεβ. Προσαρ. Εὐαγ. Ζ' 13-14! Η' 6, 10. Θ' 6. ΙΒ' 12. ΙΓ' 12.

10) Πρὸβλ. καὶ Πλάτωνα ἐν Ἰωνί (524 β) «κοῦρον γῆμα ποιητῆς ἐστὶ καὶ πηρὸν καὶ ἱερὸν, καὶ οὐ πρότερον οἶός τε ποιῆναι, πρὶν ἂν ἐνθεός τε γένηται καὶ ἔκρηον καὶ ὁ νοῦς μηκέτι ἐν αὐτῷ ἐνῆ. Ἔως δ' ἂν τοῦτο ἔχη τὰ κτήμα (δηλ. τὸν νοῦν), ἀδύνατος πᾶς ποιῆν ἐστὶν ἀνθρώπος καὶ χρησιμεύειν».

ιστορικῶν, ἀλλὰ περὶ ἐμφύχων καὶ λογικῶν νόμων, ἢ περὶ τρόπων ψυχῶν καὶ νόμων λογικῶν, ὅτι ἡ ῥητὴ ἀπόδοσις, ἡ ῥητὴ ἐρμηνεία, ἡ ῥητὴ πρόσταξις, ἡ ἐν φωναῖς ἀπόδοξις, τοῦτέστιν ἡ κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῶν ἐκδοχῶν τῶν θεῶν λόγων καὶ διηγήσεων, ὡς πτωματικόν, πρόκειται χάριν τῶν ἀπαιδευτῶν καὶ χυδαίων, τῶν μὴ δυναμένων νὰ ἀνορθώσιν εἰς τὴν θεῖαν κατέληψιν, ἐν ᾧ ἡ ἀλληγορία, ἡ δι' ὑπονοιῶν ἀπόδοσις, ἡ δ. ἀ τύπων ἢ συμβόλων ἀπόδειξις, ταῦτέστιν ἡ ἀναξήγησις τῆς ὑπὸ τὸ γράμμα κρυπτομένης ἐννοίας ἀπόκειται τοῖς σοφοῖς, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσῳ ἡ κατὰ γράμμα ἐκδοχὴ καὶ ἀπόδοσις κλείστων ὄσων ἀνθρωπομορφῶς καὶ ἀνθρωποποιῶς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θαύων περιγίγνεται εἰς ῥητὴν οὐ μόνον εἶναι μυρὰ καὶ εὐήθη, ἀλλὰ καὶ ἀντόχημα ἀσβεβῆς. Καὶ δὲν δύναται μὲν νὰ ἀρηθῆ τις ὅτι εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα στοχάζεται κατ' ἀρχὴν τοῦ ὄρθου, ἀλλ' ἢ διὰ τῆς ἀλληγορίας ἐξήγησις τῶν κυριωτάτων ἱστορικῶν προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ γεγονότων τοῦ ἱεροῦ κειμένου αἰκιδεν ἀποτελεῖ τὴν καταδίκην καὶ χρεωκοπίαν τῶν τοιούτων ἐρμηνευτικῶν θεωριῶν καὶ διατυλογημάτων.

§ 8. Ἐρμηνεία καὶ Ἐρμηνευτικὴ παρὰ τοῖς Καββαλισταῖς Ἰουδαίοις

Ὁ αὐτὸς κατ' οὐσίαν λόγος καὶ περὶ τῶν ἐρμηνευτικῶν ἀρχῶν καὶ θεωριῶν τῶν λεγομένων *καββαλιστῶν*. Τὸ ὄνομα *καββάλα* (qabalalah) τὴν αὐτὴν ἔχει σηματικὴν περιγωγὴν, ἣν καὶ τὰ ἐν τῇ τυπικῇ γλώσσῃ ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ εἰλημένα ὀνόματα *cabil*, *macboul*, σημαίνον δὲ κυρίως *παραδέχεσθαι ἢ παραλαμβάνειν*, ἰσχυρῶς ἐκφράζοντες τὸν ἀνομιζόμενον *παραδόσιν*, ὡς ἀπὸ τοῦ παραδιδόντος, ἐν ᾧ ἐκεῖνο ἐκφράζει τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὡς ἀπὸ τοῦ παραλαμβάνοντος (1 Κορ. 11, 2. 33. 15, 1. 3. 2 Θεσ. 3, 6). Ἰδίᾳ δὲ νοοῦνται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο διάφορα φιλοσοφικὰ ἢ θεοσοφικὰ περὶ Θεοῦ καὶ κόσμου διδάγματα καὶ συστήματα, ἅτινα καίπερ ὡς τοιαῦτα βριδιότερον, κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, διατυπωθέντα καὶ διαμορφωθέντα, ὅμως κατ' ἄλλην τε καὶ κατ' εἶδος φαίνονται ἀνάγοντα τὰς στοιχειώδεις αὐτῶν ἀρχὰς εἰς χρόνους πολὺ ἀρχαιότερους, καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ Χριστιανισμοῦ, μηδὲ τοῦ Φιλωνος Ἰσως ἐξαρουμένου, ἔχουσι δὲ πρὸς τοῖς Ἰουδαίοις τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἣν παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς αἱ *γνωσικαὶ* λεγόμενα αἰρέσεις. Λόγῳ ἀντιποιημένη ἀρχαίων καὶ αὐτῆς μόνῃ ἰδιαζουσῶν παραδόσεων, ἔργῳ ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς Γραφῆς, καὶ συμμαρτυρούμενη τὰς κρατούσας δόξας περὶ

ἀπολύτου θεοπνευστίας τοῦ Νόμου, ἐπειράτο καὶ αὐτὸς τὰς ἀπὸ ξένων πηγῶν παλαιολιθινομένης θεοσοφικῆς αὐτῆς θεωρίας νὰ δικαιολογήσῃ καὶ νὰ στηρίξῃ διὰ τῆς Γραφῆς, χρησιμοποιουῦσα πρὸς τοῦτο εἶδος ἐρμηνείας παραδόξου, ἣς τὰ μὲν στοιχεῖα, ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἀναγόμενα εἰς χρόνους ἀρχαίους, ἀπαντῶσι καὶ παρ' ἄλλοις, καὶ παρὰ τοῖς ὄρθου(11), καὶ παρ' ἡμῶν αὐτοῖς, ἐν' οἷς κρυπτογραφουμένη ἢ προβληλόμεν πρὸς ἄσκησιν τῆς μικρῆς ἡλικίας παντοῖαι γόηροι καὶ προβλήμασι εἰς λύσιν, ἢ μεθοδικῆ ὁμῶς διαμόρφωσις καὶ συστηματικὴ αὐτῆς ἐκρημογῆ ἀναντιρρήτως ἀνήκει εἰς τὴν Καββάλαν, καὶ ἐξ αὐτῆς προσέλαβεν ἡ ἀπολαύει τῶν ἡμισυ ζήλοτις τιμῆς καὶ ὑπολήψεως

Ὡς τοιαῦτα μέθοδοι αὐτῆς εἶναι ὀνομαστικῶς τρεῖς, ἡ *Γεμάτρα*, ἡ *Τεμοῦρα* καὶ τὸ *Νοταριόν*. Καὶ ἡ μὲν *Γεμάτρα* (=γεωμετρία) δὲν ἦτο ἄλλο εἶδος ἢ προσδιορισμὸς τῆς ἐκρημμένης μυστικῆς ἐννοίας λέξεώς τινος ἢ φράσεως δι' ὑπερολογισμοῦ τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν γράμματων. Βεβαιῶν δὲ τὰ γράμματα τῆς πρώτης λέξεως τῆς Γενέσεως *Bere shith* (=ἐν ἀρχῇ) ἀποδίδουσι τὸν ἀριθμὸν 913, ὁ αὐτὸς δὲ ἀριθμὸς προκύπτει ἐκ τῶν γράμματων τῆς φράσεως *hehosa yasar* (=ἐν νόμῳ ἔπλασεν), ἔδογματικῶν οἱ *Καββαλιστικαὶ* ἵτι ὁ νόμος προὔπηρχε τῆς δημιουργίας, ὅπερ εἶδει δεῖξαι. Ἡ δὲ *Τεμοῦρα* (=ἀλλαγὴ, ἀτίθωσις) εἶναι τὰς ἀναγραμματισμὸς, γινώσκων καὶ ἐκ τῶν ὄρθου (Pec=ἔρα=γῆ, Hra=ἄίρω, ἄκου=κάρω, ἀρετή=ἐρητή, χάλος=λόγος), καὶ δὴ ἡ ἀπλοῦς, ὅταν δι' ἀπλῆς μεταθέσεως τῶν γραμματικῶν λέξεώς τινος γεννᾶται ἄλλη λέξις, ὡς ἐν τοῖς προτεθέντων ἐλληνικοῖς ὀνόμασι, ἢ *μεθοδικώτερος*, ὅταν τὰ γράμματα τοῦ ἄλλαβήτου καθ' ὀρισμένον τι σύστημα λαμβάνωνται τὰ μὲν ἀντὶ τῶν δέ, τὸ Α λ. γ. ἀντὶ τοῦ Ω, τὸ Β ἀντὶ τοῦ Ψ καὶ οὕτω καθεξῆς, ἢ τὸ Α ἀντὶ τοῦ Μ, τὸ Β ἀντὶ τοῦ Ν κ. ἔξ. Διὰ τοῦ ἀπλοῦ ἀναγραμματισμοῦ λ. γ. ἀπεδείκνυσεν ἦτι ὁ ἐν Ἐξόδο 23, 23 ἀορίστως ἀναγερόμενος ἄγγελος, *μιχαήλ* (=τὸν ἄγγελόν μου) ἦτο αὐτὸς ὁ Μιχαήλ (Michael). Τοῦ μεθοδικωτέρου ἀναγραμματισμοῦ, ὅχι μὲν ὡς ἐξηγητικῶν, ἀλλ' ὡς παραστατικῶν μέσων, παραδείγμα πρόκειται τὸ παρ' Ἰερμίου 51, 5 *leb qamam*=καρδίαι τῶν ἐναντίων μου=*caulim*=(Χαλδαῖοι, ὡς εἴρηται παρὰ τοῖς Ο', καὶ τὸ *sheshaz* τοῦ αὐτοῦ προφήτου (25, 26 ἢ τοῦ ἔβρ. κειμ. 51, 41) ἀντὶ Babel, κατ' ἐκδοχὴν τοῦ s=h καὶ τοῦ e=l.

11) Περὶ τινῶν ἐξ αὐτῶν ἐπιθ. Ἐπιτολῶν. Κατὰ πασ. αἰρέσ. Α' 14 καὶ ΣΤ' 43-45.

Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ *Νοταρικόν*, συνιστάμενον εἰς σχηματισμὸν νέων λέξεων ἐκ τῶν κατ' ἑκάστη γραμμάτων ἑτέρων λέξεων, ἦν διπλοῦν, εἴτε ὅτι τὰ ἀρχικά γράμματα πλείονον λέξεων περιλαμβάνοντο πρὸς σχηματισμὸν μιᾶς τινος λέξεως, εἴτε ὅτι τὰ καθ' ἑκάστη γράμματα μιᾶς τινος λέξεως ἐλαμβάνοντο ὡς ἀρχικά ἑτέρων λέξεων καὶ ἐχρησίμευσον πρὸς ἀνεύρεσιν πλείονων λέξεων δηλωτικῶν τοῦ ζητουμένου νοήματος. Κατὰ τὸ πρῶτον λ. γ. εἶδος τοῦ Νοταρικοῦ, ἐκ τῆς ἐν Λευτερονομίῳ 30, 12 mi ya'aleh lanu hashshamaymah (= τίς ἀναβήσεται ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανόν;) ἐσημαίετο ἡ ἀπάντησις milah (= περιτομή), ἐν ᾧ κατὰ τὸ δεύτερον εἶδος τοῦ Νοταρικοῦ ἐκ τῆς πρώτης λέξεως τῆς Γενέσεως b'eresi'ah ἐλαμβάνοντο αἱ λέξεις bara (= ἐπλασε), ra'ia (= στερῆσις), e'rez (= γῆ), shamaim (= οὐρανός), gam (= θάλασσα) καὶ theiom (= ἄβυσσος) (12).

§ 9. Ἑρμηνεία καὶ Ἑρμηνευτικὴ παρὰ Χριστιανοὺς πρὸ Ὠριγένους

Ὅτι αἱ μέθοδοι αὗται εἴτε ἀπλῆς κυριαστικῆς ἐννοίας τινός, εἴτε καὶ ἐρμηνείας τῶν ἤδη γεγραμμένων, ἦσαν ἤδη γνωσταὶ καὶ μᾶλλον ἢ ἦσαν ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ πρότερον καὶ ὑπὸ ἄλλων, περὶ τοῦτου μαρτυροῦσιν ἱκανὰ παραδείγματα, ἀπαντῶντα μάλιστα μὲν παρὰ τοῖς Αἰρετικοῖς, καὶ ἰδίᾳ τοῖς Γνωστικοῖς (13), ἔπειτα δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοῦ μὲν *Νοταρικοῦ* λ. γ. ἐν τῇ ἑβραϊκῇ μεταγραφῇ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ yeshu (y = yehova, sh = shamaim = οὐρανός, verez = καὶ

12) Μιμητὰς εἶδεν ἡ μέθοδος αὕτη καὶ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς θεολόγοις καὶ ἐκ νεωτέρων χρόνων, οἵτινες ἐν αὐτῇ τῇ λέξει bara (= ἐποίησε) ἀνευρίσκουσι τὴν ἐν τῇ δημιουργίᾳ μετοχὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος, τοῦ Πατρὸς (= ab), τοῦ Πνεύματος (= unch), καὶ τοῦ Υἱοῦ (= ben), κα αὐτὴν εἶναι τὴν ἐκ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπέρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ ἀμφοτέρων θέσιν τοῦ γράμματος αὐτοῦ!

13) Ἐκ τῶν Αἰρετικῶν πρὸβλ. τὴν ὑπὸ τοῦ Γνωστικοῦ *Μάρκον* (Ἑβρ. Κατὰ αἰρ. I, 14, 6. 15, 1. Τετυλ. De prescrip. c. 50) γεωμετρικὴν ἐξήγησιν τοῦ τῆς Ἀποκαλύψεως (1, 8. 21, 6. 22, 13) Α καὶ Ω = 801), ὡς δηλοῦντος τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ ἡ *περιτομή* (= 801), δηλ. τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τὴν αὐτὴν ἐρμηνείαν ἐπιτηδεύον καὶ ὁ Πριμάσιος (+560) ἐν τῇ ἐξήγησιν τῆς Ἀποκαλύψεως κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ.

γῆ), καὶ ἐν τῇ γνωστῇ χρήσει τῆς λέξεως *Ιχθὺς* πρὸς δήλωσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου (Ἰησοῦς—Χριστὸς—Θεοῦ—υἱὸς—σωτήρ), τῆς δὲ *Γεμάτρας* ἐν τῷ γνωστῷ ἀριθμῷ τοῦ θηρίου τῆς Ἀποκαλύψεως χξϛ' (13, 18), ὡς καὶ ἐν τῇ ἐξήγησιν τοῦ ἀριθμοῦ 318 (τ+η) τῶν οἰκογενῶν τοῦ Ἀβραάμ (Γεν. 17), τῇ ἀπαντήσῃ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Βαρνάβα (περ. 9), ὅτι δηλ. τὸ μὲν Γ εἶναι σύμβολον τοῦ σταυροῦ, τὰ δὲ ηη τὰ ἀρχικά γράμματα τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν ᾧ δὲ τὰ πρῶτα παραδείγματα, ἄπλῶς χρησιμεύουσι πρὸς ὑπόδειξιν τοῦ ὀνόματος ὀρισμένου τινός προσώπου, καὶ ὡς τοιαῦτα οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν πρὸς τὴν καββαλιστικὴν ἐξήγησιν τῆς Π. Διαθήκης, τὸ παράδειγμα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βαρνάβα μαρτυρεῖ ἐπιδρασίαν τινὰ τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐπιτηδευμένων καὶ ἐκ τῶν τραφίμων τῆς Ἐκκλησίας.

Πολλῶ σπουδαιότερα εἶναι ἡ μεταξὺ τῆς Συναγωγῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουσα κοινότης ὡς πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς θεϊότητος τῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης καὶ ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν καὶ ἑτέρας πνευματικώτερας καὶ ὑψηλοτέρας ἐνοίας παρὰ τὴν κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικὴν. Καὶ ἡ μὲν θεοπνευστία τῆς Π. Διαθήκης, κενταχοῦ προῖποτιθεμένη ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, δηλοῦται πολλάκις καὶ ρητῶς (Ματ. 22, 43. Πρ. 1, 16. 28, 25. 2 Τιμ. 3, 16. Ἐβρ. 3, 7. 10, 15—16. 1 Περ. 1, 10—12. 2 Περ. 1, 21). Καίτοι δὲ οὔτε ὁ Κύριος οὔτε οἱ Ἀπόστολοι λαμβάνουσι ποτε ἀφορισμὸν νὰ ἐξετάσωσι καὶ ὀρίσωσιν ἀκριβέστερον πῶς νοητέα ἡ θεοπνευστία τῶν συγγραφέων τῆς Π. Διαθήκης, ὅμως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον ὅτι εἶναι ἄλλοτρία τῇ Κ. Διαθήκῃ, ἢ κατὰ φίλονα τὸν Ἰουδαῖον ἐκδοχὴ τῆς θεοπνευστίας, ὅχι διότι ἀποκαλύψεις ἐν ἐκστάσει εἶναι τι ξένον αὐτῇ (Πρ. 10, 10 κ. ἔξ. 2 Κορ. 12, 1 κ. ἔξ. Ἀποκ. 1, 10 κ. ἔξ.), ἀλλὰ διότι ὑπὸ ἐκστατικῆς νοεῖται οὐχὶ κατάστασις παντελοῦς ἀσυναίσθησις καὶ ἀσυνειδησία, ὅμοια τῇ τῶν ἐκφρόνων καὶ μαινομένων, ἀλλὰ μόνον ἀργία καὶ παῖσις τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων, συντείνουσα εἰς μάζονα διέγερσιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἐγρήγορσιν τῆς διανοίας πρὸς εὐχερῆστερον ὑποδοχὴν καὶ ἀνεμπόδιστον ἀντίληψιν τῶν ὑπὸ τοῦ Θείου Πνεύματος ἐνδεικνυμένων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν τῆς Π. Διαθήκης, καὶ μάλιστα κατ' ἐννοίαν τυπικὴν, καὶ αὕτη δὲν εἶναι ἀσυνήθης ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ (1α. 3, 14. Γαλ. 24, 4. 1 Κορ. 9, 9—10, 4 κ. ἔξ. συχνότερον ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ).

Ἐν ᾧ δὲ αἱ αὐταὶ ἰδέαι περὶ τῆς θεοπνευστίας τῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης καὶ ὁ αὐτὸς τρόπος τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν παρατηροῦνται

παρά τοις Ἀποστολικοῖς Πατέρεσιν, ἀπὸ Ἰουστίνου τοῦ Μάρτυρος, ἕνεκα τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους τῆς πίστεως ἀγώνων, ἤρξαντο ἀκρῆστερον νὰ ὀρίζονται ἀμφοτέρω, τὰ τε περὶ τῆς θεοπνευστίας καὶ τὰ περὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν Γραφῶν, καὶ δὴ πρῶτον μὲν τῆς Π. Διαθήκης, ἔπειτα δὲ καὶ τῆς Καινῆς, μετὰ τὴν εἰς ἓν συναγωγὴν καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀναγνώρισιν τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν βιβλίων. Καὶ ὅτι μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν θεοπνευστίαν τῶν ἱερῶν συγγραφέων, καὶ μάλιστα τῶν Προφητῶν, ἐξηγήθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπὸ τινων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων θεωρεῖται παρεμφερεῖς ταῖς τοῦ Φίλωνος, ὡς εἶναι αἱ τοῦ Ἰουστίνου (1 Ἀπολ. 36. Διαλ. πρὸς Τρύφ. 7, 117 πρβλ. καὶ Προτ. πρὸς Ἑλλ. 8) καὶ τοῦ Ἀθηναγόρου, (Προσβεία ὑπὲρ τῶν Χριστ. 9, 42), παριστώσαι τοὺς ἱεροὺς συγγραφεῖς ὡς ἀπλᾶ ἑτεροκίνητα ὄργανα, ὡς αὐτὸν ἢ καθαράν ἢ λυτὸν, καὶ ἐν καταστάσει ἐκστάσεως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, ὡς ὑπὸ τινος αὐλοῦ ἢ κιθαριστοῦ, κρουομένους καὶ ἐπιχουμένους καὶ κατὰ τὴν ἐνήχησιν ἐκφωνοῦντας. Πλὴν αἱ τοιαῦται δοξασταί, ἔξενεχθεῖσαι μετ' οὐ πολὺ καὶ ὑπὸ τῶν *Μοντανιστῶν* (14), ἀπεκηρύχθησαν ἕκτοτε ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ὡς ἱθικαὶ καὶ αἰρετικαί, ὡς ἀληθῆς δὲ καὶ τῷ Θεῷ Πνεύματι συνάδουσα ἐμπνευσις ἀνεγνωρισθῆ ἢ μὴδὲν παραβλάπτουσα τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοσυνειδησίαν καὶ αὐτενέργειαν, ἀλλὰ μετὰ νηφαλίου διανοίας καὶ ἐν σοφρονουσίᾳ καταστάσει ἐγγινομένη, οὕτως ὥστε οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς, καὶ μέχρι τῶν λέξεων, εἰ τύχοι, γράφοντες κατ' ἐμπνευσιν ἄνωθεν, οὐχ ἦσαν ὅμως γράφουσι ἐν πλήρει γνώσει καὶ κατὰ τὸν ἴδιον ἕκαστος τρόπον, ἀναλόγως τῆς ἰδίας ἰδιοφυίας καὶ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτοῦ περιστάσεων. (15)

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐκδοχὴν τῶν γραφικῶν νοημάτων καὶ τὸν τρόπον τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν, ποιοῦνται μὲν πάντες διάκρισιν μεταξὺ τῆς κατὰ γράμμα ἐννοίας καὶ τῆς κατὰ πνεῦμα, καὶ μάλιστα ἐν τῇ Π. Δια-

14) Περὶ τούτων ἐπιθι Ἐπιφανίου Κυρ. Αἴρεσ. 48, 8. Κατὰ τὸν Μοντανὸν ἐφρόναι καὶ ὁ Τερτυλλιανός (contra Marcionem 4, 22). Τούναντιον δὲ κατὰ τῆς μοντανιστικῆς ἐκδοχῆς τῆς θεοπνευστίας εἶχε γράψει ὁ Ἀπολογητὴς Μιλτιάδης (περὶ τὰ 180) σύγγραμμα ἀπολεσθὲν, «περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐν ἐκστάσει λαλεῖν» (Εὐσεβ. Ἐκ. Ἰσ. 5, 17). Ἐπιθι περὶ τῶν αὐτῶν καὶ Κλήμεν. Ἀλεξ. Στωματ. 1, 311, 311 καὶ 317.

15) Ἀμφοτέρω συνδυάζονται παρ' Εἰρηναίου, καὶ ἐν τῷ συχνὰ ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ἰδιοτρόπου ἱεροῦ τοῦ Παύλου, ὁμιλεῖ ἄλλοθι (Αἴρε. 3, 16, 2) περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Θεοῦ Πνεύματος καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως.

θήκη καὶ παρὰ τοῖς Προφήταις ἰδιαιτέρως, πλὴν οὔτε πάντες οὔτε οἱ ὅσοι ἐκδέχονται τὰς ἐννοίας ταύτας κατὰ τὸν αὐτὸν πάντοτε τρόπον. Ο ἱερὸς Ἰουστίνος (* 176), μὴ ἀρνούμενος ὀλοσχερῶς τὴν κατὰ γράμμα ἐννοίαν τῶν Προφητῶν (1 Ἀπολ. κεφ. 30—33), ἐν τῷ πρὸς Γρόφωνα διαλόγῳ αὐτοῦ (κεφ. 90) ὡς ἀρχὴν τίθειν ὅτι «ἅσα εἶπον καὶ ἐποίησαν οἱ προφῆται . . . παραβολαῖς καὶ τύποις ἀπεκάλυψαν, ὡς τῆ ἕξτα τὰ πλεῖστα ὑπὸ πάντων νοηθῆναι, κρύπτοντες τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλήθειαν, ὡς πονήσῃ τοὺς ζητοῦντας εὐρεῖν καὶ μαθεῖν», διδάσκει δὲ ἑρμῶς ὅτι πρὸς εὐρεσιν καὶ κατανόησιν τῶν κεκρυμμένων τούτων ἐννοιῶν ἀξιοῦνται οἱ Χριστιανοὶ ἰδίας ἄνωθεν χάριτος (αὐτόθι κεφ. 119). Ὅμοια ἐφρόνουν ὅ τε Πάνταινος καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Κλήμης, καὶ ἐκεῖνος μὲν ὁμιλεῖ περὶ ἀοριστιῶν τῶν προφητειῶν, ὅτι «ἀορίστος ἢ προφητεία ἐκφέρει τὰς λέξεις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ τοῦ μέλλοντος χρῆται χρόνου, καὶ πάλιν τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ τοῦ παρερχομένου», ὁ δὲ Κλήμης, ποικίλιαν νοημάτων ἐν τῷ Νόμῳ καὶ τοῖς Προφήταις παραδεχόμενος, καὶ ὅτι πᾶσα γραφὴ ἐν παραβολαῖς εἴρηται, ἔγραφε καὶ ταῦτα, «διὰ πολλὰς αἰτίας ἐκρυπτοῦνται τὸν νοῦν αἱ Γραφαί· πρῶτον μὲν ἵνα ζητητικοὶ ὑπάρχωμεν καὶ προσεγρησμένοι δειτῆ τῶν σωτηρίων· λογίων εὐρέσει· ἔπειτα μὴδὲ τοῖς ἀπασιν προσήκον ἦν νοεῖν, ὡς μὴ βλαβεῖν, ἐτέρως ἐνδεξάμενοι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σωτηρίως εἰρημένα. Διὸ δὴ καὶ τοῖς ἑλεγκτοῖς τῶν ἀνθρώπων τοῖς τε ἐκ πίστεως εἰς γνώσιν ἐγκρίτως τηρούμενα τὰ ἅγια τῶν προφητῶν μυστήρια, ἐν παραβολαῖς ἐγκαλύπτεται (16).

Τούναντιον δὲ ὁ Εἰρηναῖος καὶ ὁ Τερτυλλιανός, καίπερ μὴ ἀπορρίπτοντες ὀλοσχερῶς τὰ ἀλληγορούμενα, ὅμως ἀποδοκιμάζουσι τὴν ἀδιάκριτον χρῆσιν καὶ κατάχρησιν αὐτῶν, ἀποδεικτικὴν δὲ δύναμιν ἀποδιδόντες μόνον τῇ κατὰ γράμμα ἐννοίᾳ (Κατὰ Αἴρε. 1, 3, 6, 2, 46. De resurrec. carnis 20, 33), ὡς ἑτέραν ἑρμηνευτικὴν ἀρχὴν ὑποδεικνύουσι ταύτην, ὅτι τὸ ἀληθὲς τῶν Γραφῶν νόημα δὲν δύναται ἄλλως νὰ εὐρεθῆ καὶ καθορισθῆ εἰμὴ συνφθὰ τῷ κανόνι τῆς πίστεως καὶ τῇ ἀπ' ἀρχῆς ζώσῃ παραδόσει τῆς Ἐκκλησιαστικῆς (Αἴρεσ. 3, 2 κ. 65. Pro praescript c. 13 κ. 65. 20—30).

Πλὴν τῶν σκοπιᾶν παρὰ διαφόρους ἀπαντωσῶν τούτων ἑρμηνευτικῶν ἀρχῶν καὶ ὑποθηκῶν μνημονεύεται παρ' Εὐσεβίου (Ἐκ. Ἰσ.

16) Στωματ. 1, 421—575, 657, 1001—2.

4, 26) ἤδη ἀπὸ τοῦ δευτέρου αἰῶνος καὶ δοκίμιόν τι ἰδιαίτερον σαιχειώδους τινὸς Ἑρμηνευτικῆς, ἢ *Klets* τοῦ Μελίτωνος, ἐπισκόπου Σάρδεων, ἐν μὲν τῷ πρωτοτύπῳ ἀπολεσθεῖσα, φερομένη δὲ νῦν ἐν λατινικῇ μεταφράσει, ἀνευρεθείσα περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἐκατοντησίδος, καὶ ἐν 17 κεφαλαίοις Ἑρμηνεύουσι τὰ τῶν Γραφῶν δυσνόητα καὶ Ἑρμηνείας χρῆζοντι εἰς τε τὴν λέξιν καὶ τὴν ὑπόθεσιν. Μόνον ὑπόκειται εἰς ἀμφιβολίαν, ἂν καὶ κατὰ πόσον τὸ λατινικὸν τοῦτο κείμενον, οὐκ ὀλίγας ἔχον ἐνδείξεις μεταγενεστέρων χρόνων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς διασκευή καὶ ἐπεξεργασίη τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου.

§ 10. Ἑρμηνεία καὶ Ἑρμηνευτικὴ
ἐν τῇ Ἀλεξανδρειανῇ Σχολῇ,

Ἄλλ' ὁ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς πρῶτος συστηματικῶς ἐπιληφθεὶς τῆς τῶν Ἁγίων Γραφῶν ἐξηγήσεως κατὰ ἀκριβῶς προδιτετακωμένους ἀρχάς, καὶ τοιοῦτοτρόπως κήρυκτης τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς γενόμενος, εἶναι ὁ Ὀριγένης (†253), ἀπ' οὗ καὶ δικαίως θεωρεῖται ἀρχομένη ἡ ἱστορία τοῦ μαθήματος τούτου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ μετὰ τὸν Ὀριγένην ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ καὶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα ὀλίγοι ἀγράφησαν εἰδικαὶ πραγματεῖαι περὶ τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς, ἀλλ' ὅμως ἀρχαί καὶ κινόντες περὶ τοῦ ὁρθοῦ καὶ καρποφόρου Ἑρμηνεύειν τὰς Γραφὰς ἀπαντῶσιν ἐν τε θεωρίᾳ καὶ πράξει παρ' ἅπασιν σχεδὸν τοῖς διακριτέσι Ἑρμηνευταῖς, Ἀνατολικῶς τε καὶ Δυτικῶς.

Καὶ πρῶτον πάντων θεωρίας μὲν περὶ τῆς θεοπνευστίας τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ περὶ τῆς ὁρθῆς αὐτῶν Ἑρμηνείας ἔχομεν παρ' Ὀριγένην ἐν τῷ 4ῳ βιβλίῳ τοῦ «Περὶ ἀρχῶν» συγγράμματος αὐτοῦ, ἐφαρμογὴν δὲ τῶν θεωριῶν τούτων ἐν τοῖς ἐξηγητικαῖς αὐτοῦ ποιήμασι, τοῖς περιλαμβάνουσι πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἐν ταῖς *παρακβολαῖς ἢ σημειώσεσιν*, ἐκ βραχέων σχολίων συγκειμέναις, ἐν τοῖς τόμοις, ὑπομνήμασιν ἐκτενεστέροις, καὶ ἐν ταῖς *ὀμιλίαις*, πρακτικωτέραις καὶ ἠθικωτέραις Ἑρμηνείαις, ὧν ἀπάντων περιεσώθημεν ἡμῖν οὐκ ὀλίγα εἴτε ἀδιάσκευα ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, εἴτε διεσκευασμένα ἐν λατινικαῖς μεταφράσεσι τοῦ Ρουφίνου, ὡς καὶ ἐν τῇ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἀπικριθείσῃ Ἀνθολογίᾳ, τῇ καλουμένῃ *Φιλοκαλίᾳ*.

Καὶ ἐκ μὲν τῆς θεοπνευστίας τῶν Ἱερῶν συγγραμμάτων οὐ μόνον

ἀποκαλείει πᾶσαν ἔννοιαν ἔκκερνος καταστάσεως καὶ ἀσυναίσθητου ὀργάνου, ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον τὴν ἐπὶ τοῖς Ἱεροῖς ἀνδρας ἐπενέργειαν τοῦ θεοῦ Πνεύματος θεωρεῖ ὡς συντελεστικὴν εἰς τὴν αὐξήσιν καὶ ἐπίτασιν τῶν λογικῶν δυνάμεων ἐκείνων, ὅσοι ἐξελέγησαν ὡς ὄργανα τῶν θεῶν ἀποκαλύψεων. «Οἱ Προφῆται διὰ τῆς πρὸς τὴν αὐτῶν ψυχὴν ἀφῆς τοῦ καλουμένου Πνεύματος διορατικώτεροί τε τὸν νοῦν ἐγένοντο καὶ τὴν ψυχὴν λαμπρότεροι» (κατὰ Κέλ. 7, 3, 4). Διὸ καὶ πάντα τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς παραδοθέντα ἡμῖν, καὶ περὶ πολλὰς ἀπλήρη καὶ ἀκομῆμον καὶ εὐτελεῖ ἔχοντα τὴν περιβολὴν καὶ ἰσχυραίνον τὸ περιέχον, ὅμως καθ' ὅλου τε καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον εἶναι μετὰ θείας σοφίας, καὶ οὐδὲν περιέχουσι τὸ ψευδὲς καὶ τῆς ἀληθείας ἀπᾶλλον, ἀρκεῖ μόνον νὰ Ἑρμηνεύονται ὡς δεῖ. (17) Ὡς τοιαύτην δὲ Ἑρμηνείαν ἐνόησαν τὴν ἴδιαν ἐκτὸς τε καὶ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐν χρήσει οὖσαν ἀλληγορίαν, ἀνέπτυξεν αὐτὴν ἀκριβέστερον καὶ ἐφήρμοσε συστηματικώτερον, γενόμενος σίτω πατὴρ τῆς ἀλληγορικῆς Ἑρμηνείας παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς. Αἱ Ἱερᾶι δηλονότι Γραφαί, ὡς θεόπνευστοι καὶ πάσης γνώσεως καὶ σοφίας ταμεῖον, περιέχουσι κατὰ τὸν Ὀριγένην τὰ θεῖα μυστήρια καὶ τὰς ὑψίστας ἀληθείας ὑπὸ τὸ κάλυμμα τοῦ γραμμικοῦ καὶ τῆς ἱστορίας, καὶ δὴ οὕτως, ὥστε ὅσα χωρία κατὰ γραμματικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐκδοχὴν φαίνονται περιέχοντα ψευδῆ τινα καὶ ἀδύνατα καὶ τῆς θεότητος ἀνάξια, (ὡς λέγει αὐτός, «ὅσον ἐπὶ ἡμεῖς οὐκ ἀληθῆ, ἀλλ' ἄλογα καὶ ἀδύνατα») ἢ συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων, ταῦτα δεόν νὰ ἐκλαμβάνονται πνευματικῶς, σκοπῆμος δὲ κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν ἐνεσπάρησαν ἐν ταῖς Γραφαῖς ὡς τινα σκάνδαλα καὶ προσκόμματα, ἕνα οἱ νουνεχέστεροι καὶ δεξιότεροι, προσκρούοντες εἰς ταῦτα, παροτρύνονται εἰς ἀναζήτησιν τῆς ὑπὸ ταῦτα ὑποκρυπτομένης πνευματικωτέρας ἐννοίας (Περὶ ἀρχῶν 4, 15, 17—18) (18). Τοιαῦτα προσκόμματα ἐκ μὲν τῆς Π. Διαθήκης εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐνεκρύβησεν τῷ ἀνθρώπῳ ψυχὴν, ὅτι ἐφάρτευσεν παράδεισον καὶ δένδρα, ὅτι περιπάτει ἐν τῷ παραδείσῳ, ὅτι ὁ Ἄβρα

17) Πρβλ. Φιλοκαλίαν (σελ. 19)· λέγει δὲ τὰ ἅγια γράμματα μηδεμίαν κεφαλαίαν ἔχειν κενὴν σοφίας Θεοῦ· ὁ γὰρ ἐντεταλμένος ἡμῖν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ λέγων, οὐκ ἠρθῆσθ ἐνώπιόν μου κενός (Ἐξοδ. 34, 20), πολλῇ πλέον αὐτός οὐδὲν κενὸν ἐρεῖ. Ἐπιθετὴ καὶ Ὀμιλίαν εἰς Ἐξοδον 1, 4· καὶ Ὀμιλίαν εἰς Ἱερουσίαν, 21, καὶ δὴ καὶ Περὶ ἀρχῶν 4, 23.

18) Πρβλ. καὶ εἰς Γεν. 2, 1. 46. εἰς Λευίτ. 5, 1. 6, 4. 7, 5.

ἄνθρωποι εἶχε δύο γυναῖκας, ὅτι ὁ Ἰακώβ ἔγινε δύο ἀδελφούς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά, ἐκ δὲ τῆς Κ. Διαθήκης, πλὴν τινων νομοθεσιῶν καὶ ἐντολῶν (Ματ. 5, 39, Λουκ. 10, 4, 1 Κορ. 7, 18), ἡ ἱστορία τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Κυρίου, ἡ ἐπὶ πώλου ὄνου εἰσοδος αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ, ὁ καθαιρισμὸς τοῦ ναοῦ διὰ φραγγελλίου, καὶ ἄλλα τινά. Ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν τριζῆ διαίρεσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς *σῶμα*, *ψυχὴν*, καὶ *πνεῦμα*, διέκρινεν ὁ Ὁριγένης τριπλῆν γραφικὴν ἔννοιαν, τὴν *γραμματικὴν καὶ ἱστορικὴν* ὡς *σωματικὴν*, τὴν *ἠθικὴν* ὡς *ψυχικὴν*, καὶ τὴν *μυστικὴν* (δογματικὴν καὶ μεταφυσικὴν) ὡς πνευματικὴν (Περὶ ἀρχῶν 4, 11 καὶ Ὁμ. εἰς τὸ Λευϊτ. 5). Καὶ ἐκεῖνη μὲν χαρακτηρίζεται πολλαχῶς, ὡς τὸ *ρητόν*, ἡ *περὶ χειρὸς ἐκδοχὴ*, ἡ *ψιλλὴ ἱστορία* καὶ ἄλλως, ἡ δὲ *ἠθικὴ* ὡς *τροπολογία*, καὶ ἡ *μυστικὴ* ὡς τὸ *ἀπόρητον*, ἡ *ἀλληγορία*, ἡ *διάνοια*, ἡ *πνευματικὴ διήγησις*, τὸ *νόημα*, ἡ *θεωρία*. Ἡ ψυχικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ ἔννοια ἐξάγεται ἐκ τῆς σωματικῆς δι' ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας, ἥτις, καθὼς εὐφρανεστάτη ἐν πολλοῖς, ὁμῶς πολλάκις εἶναι τοιαύτη, ὥστε διαστρέφεται ἀνθαιρέτως ἢ ἐξαιρέζεται ὁλοσχερῶς ὁ ἀληθὴς νοῦς τοῦ ἱεροῦ κειμένου.

§ 11. Ἐρμηνεία καὶ Ἐρμηνευτικὴ παρὰ τοῖς μετέροις Ὁριγενισταῖς

Καίτοι τὸ μέγα ὄνομα τοῦ Ὁριγένους καὶ τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων ἐκεῖνων τὰ μάλιστα συνετέλεσαν, ὥστε ἐπὶ πολὺ καὶ παρὰ πολλοῖς νὰ εὐφρασθῶν ἡχοῦναι τοιαῦτα ἐρμηνευτικὰ ἀρχαῖα τῆς Ἀλεξανδρουμένης σχολῆς, ὁμῶς οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ ἀποπλανήσεις τῆς ἀχαλινώτου ταύτης ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας δὲν διέφυγον ἄλλους καὶ οὐ τυχόντας τῆς Ἐκκλησίας ἄνδρους, καὶ δὴ καὶ τῆς αὐτῆς σχολῆς τροφίμους, καὶ οὐ μόνον τὸν διώκτην τοῦ Ὁριγένους Δημήτριον, τὸν Ἡρακλῆν, τὸν Διονύσιον, τὸν Πέτρον, τὸν Νέκταρα καὶ ἑτέρους, ἀλλὰ καὶ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, καὶ τοὺς τρεῖς Καππαδόκας, οἱ δὲ τὸν Κύριλλον Ἀλεξανδρείας, Ἰσίδωρον τὸν Πηλουσιώτην καὶ ἄλλους. Ἠκολούθουν μὲν καὶ οὗτοι τῷ Ὁριγένει εἰς τὰ περὶ θεοπνευστίας τῶν Γραμῶν διδάγματα αὐτοῦ ἀπεκρουον μάλιστα μετ' αὐτοῦ τὰς περὶ ἐκστάσεως δόξεις καὶ ἀντιλήψεως πολλῶν (19) καὶ ἀντίεχοντο τοῦ ἐν πᾶσιν ἀληθινοῦ τῶν ἱερῶν συγ-

19) Πρὸβλ. Βασιλείου τοῦ Μεγάλου Ἐρμηνείας εἰς τὸν Ἡσαΐαν, Προόμιον (§ 5). «Φασὶ τινες ἐξεστηκότας αὐτοὺς προφητεύειν, ἐπικαλυπτομένου τοῦ

γραφέων κατὰ τῶν ἄλλων φρονούντων (20). Ἐπίσης δὲ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων ἀποδεχόμενοι κατ' ἀρχὴν καὶ μυστικὴν καὶ πνευματικὴν ἔννοιαν ἐν ταῖς Γραφαῖς, πολλὴν ἐποιούντο χρῆσιν τῆς ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας ἐν ταῖς ὁμιλίαις αὐτῶν, ταῖς ἀφορμαῖς πρὸς σκοποὺς ἠθικοῦς καὶ οἰκοδομητικοῦ. Ἐν ταῖς δογματικαῖς ὁμῶς πραγματείαις αὐτῶν προσεῖχον μᾶλλον τῇ κατὰ γράμμα ἢ ἀλληγορικῇ ἐκδοχῇ, τέμνοντες οἰονεῖ, τοῦλάχιστον κατὰ θεωρίαν, μέσην τινὰ ὁδὸν μεταξὺ τῶν *παχυτέρων τῆν διάνοιαν*, ὡς ἀποκαλεῖ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τοὺς μόνον τῷ φιλοῦ γράμματι προσέχοντας, καὶ τῶν *ἀγαν θεωρητικῶν*, τῶν καταχρωμένων τῇ ἀλληγορικῇ ἐρμηνείᾳ. Εἶναι μάλιστα ἀξιομνηστικὰ κατὰ τοῦτο ὅσα ὁ Μέγας Βασίλειος ἐν τῇ τρίτῃ (3,9) καὶ τῇ ἐνάτῃ (9,1) τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ εἰς ἑξαήμερον γράφει, ἀποκαλῶν τὰς ἀλληγορικὰς τῆς μωσαϊκῆς κοσμογονίας ἐκδοχὰς ὡς *δνειράτων συγκρίσεις καὶ γραῶδεις μύθους* καὶ ἐξείρων τὴν κατὰ γράμμα ἐκδοχὴν ὡς *ἀπλήν* καὶ τῇ εὐαγγελικῇ ἀπλότητι συνάδουσαν (21). Μόνον ἐλησημόνων πολλοὶ καὶ πολλάκις εὐχερῶς τὰς χρυσὰς ταύτας ὑποψήκας, καὶ κατὰ θεωρίαν ἀποδοκιμάζοντες τὰς ὑπερβολὰς τῶν περὶ Ὁριγένην, ἐν τῇ πράξει καὶ ἐφαρμογῇ, ἔστω καὶ ἐν ταῖς ἠθικαῖς πραγματείαις καὶ ὁμιλίαις, ἐγένοντο πολλάκις ὀριγενικότεροι καὶ τοῦ Ὁριγένους.

§ 12. Ἐρμηνεία καὶ Ἐρμηνευτικὴ ἐν τῇ Ἀντιοχειαῖν σχολῇ

Μεῖζονα καὶ συστηματικώτερον ἀντίδρασιν εὐρον αἱ τοῦ Ὁριγένους καὶ τῆς Ἀλεξανδρουμένης σχολῆς ἀρχαὶ παρὰ τῇ Ἀντιοχειαῖν σχολῇ. Ὅπως ἐν ἄλλοις, οὕτω καὶ ἐν τῇ τῶν Γραμῶν ἐρμηνείᾳ διακρίνοντο

τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ παρὰ τοῦ Πνεύματος. Τοῦτο δὲ παρὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἐστὶν ἐπιδημία, ἐκφραζομένη τὸν θεόληπτον, καὶ διὰ πλήρους γέγονε τῶν θεῶν διδασμάτων, τότε καὶ τῆς ἰδίας ἐξίστασθαι διανοίας, καὶ ἄλλους μὲν ἀφελεῖν δι' ἑαυτοῦ, αὐτῶν δὲ τῆς ἐκ τῶν ἰδίων λόγων ἀφελείας ἀπολείπεισθαι. Ὅπως δὲ καὶ. Ἐπιθὶ καὶ Ἀθανασίου Κατὰ Ἀρειανῶν 4.

20) Εὐσεβίου ὁ Πατριάρχου (-340) θεωρεῖ ὡς θεοῦ καὶ προπετῆς καὶ τῆν ἀπλήν ὁπότιον περὶ αὐτοῦ τοῦτου, ὅτι ἱερός τις συγγραφεὺς lapsu memoriae ἔθετο λ. γ. Ἀβιμέλεχ ἀντὶ Ἀγγούς (εἰς τὸν Ψαλμὸν 83).

21) Πρὸβλ. καὶ Γρηγορίου Θεολ. Λογ. 42. Γρηγορίου Νύσσης Προόμιον εἰς τὸ Αἷμα τῶν Αἱμάτων, Κυρίλλου Ἀλεξανδρ. Περὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας 1, 13. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου Ἐπιστολῶν βιβλ. 4, 103.

αί δύο αὐται σχολαὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκείνη ἠρέσκειτο εἰς τὴν συνθετικὴν μέθοδον, εἰς τὸ δογματίζειν μὲν ἀπὸ τῶν καθόλου, ὡς ἀπὸ φύσει προτέρων, ὡς ἀπὸ ἀρχῶν καὶ ἀξιοματίων, ρυθμίζειν δὲ κατὰ ταῦτα καὶ τὰ ἐπὶ μέρους, καὶ τὰ πρὸς ἡμᾶς πρότερα, ἐν ᾧ ἡ Ἀντιοχειανὴ σχολὴ ἠρέσκειτο εἰς τὴν ἐναντίαν μέθοδον, τὴν ἀναλυτικὴν, εἰς τὸ δογματίζειν ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρους, ὡς πρὸς ἡμᾶς πρότερον, καὶ ἀπὸ τούτων ἀνέρχεσθαι εἰς τὰ καθόλου καὶ φύσει πρότερα. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ παρ' αὐτῆ προτίμησις τῆς κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῆς ἐρμηνείας παρὰ τὴν παρατηρουμένην παρ' ἐκείνη ἐπιωρότησιν τῆς ἀλλογορικῆς ἐρμηνείας. Οὐ μόνον δὲ περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐρμηνείας, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἐκδοχὴν τῆς θεοπνευστίας τῶν ἱερῶν συγγραφέων ὑπῆρχέ τις διαφορὰ ἀντιλήψεως μεταξὺ τῶν δύο σχολῶν. Ὑπ' ἀμφοτέρων ἀπεκρούετο ἡ κατὰ Φίλων τὸν Ἰουδαίων ἐκδοχὴ τῆς ἐκστάσεως καὶ τῆς θεοπνευστίας· ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ Ἀλεξανδρεῖς ὀλιγότερον χῶρον κατέλειπον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην αὐτενέργειαν καὶ τὴν ἐκάστου ἰδιοφυίαν, παρὰ τοῖς Ἀντιοχεῦσι μεῖζον χῶρος ἀρίνετο εἰς ἀμρότερα. παρὰ τισὶ δὲ αὐτῶν ἐγένοντο καὶ βαθμολογικαὶ διακρίσεις ἐν τῇ θεοπνευστία καὶ μετέχων τῆς τοῦ χωρίσματος τῆς σοφίας (Σολομῶν) ἠδύνατο νὰ μὴ μετέχη τοῦ τῆς προφητείας. Ἐξηγητῆς τῆς νηραλωτέρας ἐκδοχῆς καὶ ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν παρὰ τοῖς Ἀντιοχεῦσι θεωρεῖται δικαίως ὁ πολὺς πρεσβύτερος τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἱερομάργου Λουκιανὸς (†311), ὁ ὁμοίως τῷ Ὁριγένει ἐνασχοληθεὶς περὶ τὴν κριτικὴν ἀνακρίθασιν καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου τῶν Θείων Γραφῶν, καὶ ἵσως γενόμενος πρωτοπρόεδρος τῆς κοινῆς λεγομένης ἐκδόσεως αὐτῶν (22). Ἐκ τῶν μετ' αὐτῶν διακρινόμενων διπαδῶν τῶν ἐρμηνευτικῶν ἀρχῶν τῆς Ἀντιοχειανῆς σχολῆς εἶναι Εὐδοκῆς ὁ Ἐμέσης καὶ Ἐυστάθιος ὁ Ἀντιοχεύς (†360), Διόδωρος, ὁ πρῶτον πρεσβύτερος ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἔπειτα ἐπίσκοπος Ἰαρουσῶν (†394), καὶ ὁ Θεόδωρος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Συρίᾳ πόλεως Μόβου (Βασίλειος ἢ Μουσουσεστίας (†429)). Οὗτοι πάντες προσεῖχον ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν γράμματα, ἐκτετακόμενοι τὰς ἀλλογορίας ὡς γοιῶδεις μύθους, ἐνὸς μόνου εἶδους ἐξαιρουμένου, τῆς εἰδικότερον λεγομένης *θεωρίας ἢ τυπικῆς ἀλλογορίας*, τῆς εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἀναγωγῆς ἱστορικῶν καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ἱστορικῶς ἐκλιμβανομένων προσώπων τε καὶ πραγμῶ-

22) Ἰερωνυμ. De viris illustr. c. 47. Lucianus, vir disertissimus, Antiochenae Ecclesiae presbyter, tantum in Scripturarum studio laboravit, ad usque nunquam quaedam exemplaria Scripturarum Lucianae (Λουκιανέια) nuncupentur

των καὶ γεγονότων τῆς Παλ. Διαθήκης. Ἐν τοιοῦτῳ δὲ πνεύματι ἔγραψαν καὶ Ἰδίας πραγματίας, ὁ μὲν Διόδωρος *περὶ διαφορᾶς θεωρίας καὶ ἀλλογορίας*, ὡς μνημονεύει ὁ Σουίδας, ὁ δὲ Θεόδωρος *περὶ ἀλλογορίας καὶ ἱστορίας κατὰ Ὁριγένους*, ὡς ἀναφέρει ὁ κατὰ τὴν ἕκταν ἑκατονταετηρίδα ἀκριβῶς Φακοῦνδος Ἐρμηνεὺς (πόλεως Λυβικῆς) ἐν τῇ δεδεκαβίβλῳ αὐτοῦ συγγραφῇ (3,6) ὑπὲρ τῶν τριῶν κεφαλαίων (pro defensione trium capitulorum). Ἡ ἱστορία, τοιούτων ἢ κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῆ ἔννοια, ἔχει κατὰ Θεόδωρον τὰ προτεία, καὶ εἶναι ἡ μόνη ἀνθρωπίνως γνωστὴ, ἐν ᾧ ἡ θεωρία ἢ τυπικὴ ἔννοια ἀνθρώπινως ὑπάρχει ἀγνωστὸς καὶ ἀδιὰγνωστος, καὶ αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἱεροῖς συγγραφεῦσιν, ὑψίσταται δὲ μόνον κατὰ θείαν οἰκονομίαν, ἢ ὡς λέγει, *κηδεμονίαν*, κατὰ τὴν περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων βουλήν καὶ διάταξιν τοῦ Θεοῦ, ὡς μύνησις πραγμάτων ὕστερον δειχθησομένων. Ὀλίγον τι νεώτερα τῶν προειρημένων καὶ τῆς αὐτῆς σχολῆς προὶόν εἶναι ἡ καὶ εἰς ἡμᾶς περιελθοῦσα *Ἐισαγωγή εἰς τὰς Θείας Γραφὰς* τοῦ Ἀδριανοῦ (ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Μουσουσεστίας), παρὰ πάντων τὴν ἐπιγραφὴν αὐτῆς οὕσα ἐρμηνευτικῶν μᾶλλον ἢ κυρίως εἰσαγωγικῶν ἔργον, εἶδος τι δοκιμίου ἐξηγήσεως ἢ οὐλόγης ἐξηγήσεων *τῶν τοῦ Ἑβραϊκοῦ χαρακτῆρος ἰδιωμάτων ἢ σχημάτων*, τῶν τῆς διανοίας, τῶν τῆς λέξεως καὶ τῶν τῆς συνθέσεως.

Καὶ εἶναι μὲν πολλοῦ λόγου ἄξια καὶ τὰ τοῦ Ἀδριανοῦ, καὶ ἄλλως καὶ ὡς ἀποφεύγοντα τὰ ἄκρα τοῦ Μουσουσεστίας, τὰ ἐγκαλλωπίσματα ὅμως τῆς Ἀντιοχειανῆς σχολῆς ἀποτελοῦσιν ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ὁ ἱερός Χρυσόστομος († 407) καὶ Θεοδώρητος Κύρρου († 497), ἐκ δὲ τῶν Σύρων Ἐφραίμ ὁ Σύρος († 378), οἱ διασημότεροι ἐξηγηταὶ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἔχοντες μὲν τὰς ἀρετὰς τῆς σχολῆς, ἀποφεύγοντες δὲ τὰς ὑπερβολὰς αὐτῆς. Ὁ Ἰερὸς Χρυσόστομος, καίπερ ἀποκαλῶν τοὺς προφήτας στόμα θεοῦ καὶ τὰ ῥήματα τῶν Ἀποστόλων ῥήματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (πρβλ. Ὁμιλ. 19 εἰς τὰς Πραξ. καὶ Ὁμιλ. 1 εἰς τὸν Ἰωάν.), ὅμως διαρρηθὴν ἀποκηρύττει ὡς ἴδιον τῶν μάντεων καὶ ἀλλότριον τῶν προφητῶν τὸ ἐν ἐκστάσει καὶ ἀλλοφροσύνῃ λαλεῖν (Ὁμιλ. 29. εἰς τὴν 1 Κορινθ.). ἀποδίδων δὲ πλήρη αὐτενέργειαν εἰς τοὺς ἱεροὺς ἀνδρας καὶ ἀνομολογῶν τὰς πρὸς ἀλλήλους περὶ τὰ ἐπουσιώδη διαφορὰς τῶν Ἑβραίων ὡς ἀβλαβεῖς εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν οὐσιωδῶν (Πρόλογ. τοῦ κατὰ Μιχαὴ. Ἐδωγ.), φράγεται ἀναφέρον

τὴν ἄνωθεν ἐμπνευσιν μᾶλλον εἰς τὰς ἐννοίας ἢ εἰς τὰς λέξεις. (23)
 Ἐν δὲ τῇ ἐρμηνείᾳ, πρὸ παντὸς ἄλλου στηριζόμενος εἰς τὸ σημαίνον
 τῶν λέξεων καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου, ἀποδοκιμάζει ὡς
 ἐπιζημίον τὸ πανταχοῦ αὐθαιρέτως καὶ βεβιασμένως ἀνιχνεύειν μυ-
 στικὰς καὶ κεκρυμμένας ἐννοίας (Ὁμιλ. 8 εἰς τὴν Γεν. καὶ εἰς τὸν
 Ἰσαΐ 5, 3) πλὴν ἀναγνωρίζει καὶ αὐτὸς τὴν ὑπαρξίν καὶ τὸ κῦρος
 τῶν ἀλληγοριῶν, καὶ δὴ τῶν τύπων καὶ τῶν συμβόλων ἐν τῇ II
 Διαθήκῃ, ὡς συνάγεται ἐξ ὧν λέγει ἐν τῇ Ὁμιλίᾳ αὐτοῦ εἰς τὸν 46
 Ψαλμόν: «τὰ μὲν ὡς εἴρηται ἐκληπτέον, τὰ δὲ ἀπ' ἐναντίας τοῖς κει-
 μένοις, ὅσον ὡς ἔχει ἐπ' ἐκείνου «λύκοι καὶ ἄρνες ἅμια βοσκοθήσονται.»
 Οὐ γὰρ δὴ λύκους καὶ ἄρνας ἐκληψόμεθα, οὐδὲ ἄγρια καὶ βοῶν καὶ
 ταύρων, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἴσθι διὰ τῆς τῶν ἀλόγων εἰκόνας χα-
 ρακτηρίζομεν. Τὰ δὲ κατὰ διπλὴν ἐδοχίην, τὰ τε αἰσθητὰ νοοῦντες
 καὶ τὰ νοητὰ ἐκδεχόμενοι ὡς περ ἐπὶ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ
 Ἀβραάμ. «Οὐ γὰρ ὁ υἱὸς ἀτηνέχθη, ἴσμεν, καὶ ἕτερον τι ἐγκεκρυμμένον
 τῷ νοήματι ἐκλέγομεν διὰ τοῦ υἱοῦ, τὸν σταυρῶν. Καὶ ἐπὶ τοῦ προ-
 βᾶτου δὲ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ πάλιν ὁμοίως τοῦ πάθους τὴν εἰκόνα χα-
 ρακτηρίζομεν» (πρὸς. καὶ ἐρμ. τοῦ 108 καὶ 118 Ψαλ.) Ὁμοίως ἀρχαῖς
 καὶ ὁμοίᾳ μεθόδῳ ἠκολούθουν ὅ τε Θεοδώρητος Κύρρου (24) καὶ ὁ
 ἱερὸς Ἐφραίμ, ὁ Χρυσόστομος αὐτὸς τῶν Σύρων ἐρμηνευτῶν καὶ κατὰ
 τὰ ἄλλα καὶ κατὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἐν ᾗ οἱ μετέπειτα Σύροι Ἐρμηνευ-
 ταί, οἱ μετὰ τὸν Νεστορίου διακριθέντες, συνεμερίζοντο οὐ μόνον τὰς
 ὀρθὰς ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς ἀποκλιθήσεις τῆς Ἀντιο-
 χιανῆς σχολῆς, ἐν δὲ τῇ ἐν Νισίβει σχολῇ τῶν Νεστοριανῶν ἀπὸ τοῦ
 489 μέχρι τοῦ 13 αἰῶνος τὸ κῦρος τοῦ Μοινοουστίας Θεοδώρου ἦτο
 τοσοῦτον, ὥστε ἀφορισμῶ ὑπεβάλλοντο οἱ ἀποκλίνοντες τῶν ἐκείνου
 ἐρμηνευτικῶν ἀρχῶν. Ἐκ τῆς αὐτῆς σχολῆς ἦτο ὁ Πέτρος Παῦλος Νι-
 σίβειος, ὁ κατὰ τὰς νεωτέρας ἐρεῦνας συγγράψας τὸ ἐρμηνευτικὸν ἐξε-
 νο πόνημα, ἐξ οὗ καὶ συναπήρτισεν ὁ ἐκ Αἰβύθης νομομαθὴς καὶ τοῦ
 αυτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ σύγχρονος Ἰουννίλιος τὸ φαυτοῦ πόνημα
 De partibus legis divinae libri duo ad Primassium episcopum.

23) Πρῶτος λέγει τοῦτο ἕτερος τῆς αὐτῆς σχολῆς τερσίβριος (ἴδε § 37.)

24) Εἰς Μιχαῖαν 4, 1—3. Εἰς τὸν Ψαλ. 21 καὶ Προθωρ. εἰς τοὺς Ψαλ.

25) Περὶ τοῦ Ἐφραὶμ ἐπιθετῆ Ἰστορικῆς διδασκαλίας περὶ τῶν Πατέρων
 τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Φιλαρετου τομ. Β' § 131.

§ 13. Ἐρμηνεία καὶ Ἐρμηνευτικὴ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς

Ὡς ἐν ἄλλοις κλάδοις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας, οὕτω καὶ ἐν
 τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Γραφῶν ἐστοίχουν οἱ Δυτικοὶ ὡς τὰ πολλὰ τοῖς Ἰγνασί-
 τῶν Ἀνατολικῶν, καὶ ἄλλοι μὲν, ὡς οἱ περὶ τὸν Πελάγιον (+420), προε-
 τίμων τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν νηφάλιον ἐξήγησιν τῶν Ἀντιοχείων, οἱ δὲ
 πλείονες τὴν τῶν Ἀλεξανδρέων. Οὕτω περὶ Ἰλαρίον Πικταύων
 (+380) λέγει ὁ Ἱερώνυμος: «Hilarius in Psalmos scripsit tres com-
 mentarios, in quo opere imitatur Origenem, nonnulla etiam de suo
 addit (De viris illustribus c. 3) (26). Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἱεροῦ
 Ἀμβροσίου (+397) λέγει ὁ αὐτὸς Ἱερώνυμος (ἐν ἐπιστολῇ 127 πρὸς
 Ἀβγουστίνου): Quorum priorem (Origenem) et noster Ambrosius
 secutus est (27).

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, παρὰ πᾶσιν τὴν ἄλλως ἐγνωσμένην αὐτοῦ
 ἀνεξαρτησίαν καὶ πρωτοτυπίαν, ἀΐχαι καὶ ὁ ἱερὸς Ἀβγουστίνος (+430).
 Ἐξορεῖα διάνοια, ἐνασχοληθεὶς πολλαχῶς περὶ τὰς Γραφὰς καὶ συντάξας
 διόκληρα ὑπομνήματα ἐρμηνευτικά, ἐν δὲ τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ ἰδίᾳ
 ἐν τῇ Doctrina Christiana, μετὰ ἧ ἄνευ συναφείας πρὸς τοὺς ἑπτὰ κα-
 νόνας Τυχωνίου τοῦ Δογατιστοῦ (κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ 4
 αἰῶνος) πλείστα καὶ ἀξία λόγου παραγγέλματα δοῦς περὶ τῆς ὀρθῆς καὶ
 καρποφόρου ἐρμηνείας τῶν θείων Γραφῶν, προσβέβηκε ὁ Ἀβγουστίνος
 ἐρμηνευτικὰς ἀρχὰς παρεμφερεῖς ταῖς τῶν Ἀλεξανδρέων. Καὶ ἐν μὲν τῇ
 ἐκδοχῇ τῆς θεοπνευστίας σπουδάζει νὰ συνδυάσῃ τὴν ἄνωθεν ἐπίπνοιαν
 καὶ ἐπενέργειαν μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ αὐτενεργείας, καὶ οὐ
 μόνον ἐν οἷς λέγεται τι, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς περιλείπεται (28). Ἐν δὲ τῇ ἐρ-
 μηνείᾳ ἀποφαίνεται: quidquid in sermone divino neque ad morum
 honestatem neque ad fidei veritatem referri possit, figuratum esse
 cognoscas (De doctrina Christ. III, 5, 9—10), ἢ ἄλλως quae

26) Πρὸς. καὶ αὐτὰ τὰ ὑπομνήματα τοῦ Ἰλαρίου εἰς τοὺς Ψαλμούς, καὶ
 δι 60, 1 καὶ 124, 13.

27) Ἐπιθετῆ καὶ Ἰρηγόριον τὸν Μέγαν ἢ Διάλογον (+304) ἐν κεφ. 3 τῶν
 προλεγόμενων αὐτοῦ εἰς Ἰώβ.

28) Confess. XII, 21 De civit. Des XVIII, 41. De consen. Evang. I, 2, 35. 44.
 II, 12. De Genes. ad litt. II, 10. Περὶ τοῦ ἀλαθῆτου τῶν ἱερῶν συγγραφέων
 ἐπιστέλλον τῷ Ἱερωνύμῳ (Ἐπιστ. 82) γράφει: Ego enim fateor caritativae, solis
 eis Scripturarum libris, qui jam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque

quasi flagitiosa imperitis videntur, sive tantum dicta sive etiam facta sunt vel ex Dei persona vel ex hominum, quorum sanctitas nobis commendatur, tota figurata sunt, quorum ad caritatis partum enucleanda secreta sunt (αὐτ. 18) καὶ ἔτι συμφέστερον si autem exitus nullus datur, ut pie et digne Deo quae scripta sunt intelligantur, nisi figurate atque in aenigmatis proposita ista credamus, modum quem intendimus teneamus, ... ut omnes istas figuras rerum explicemus (De Genesi contr. Manich. II, 3) (29). Καθόλου δ' εἰπεῖν ὡς κανόνα τῆς ἐρμηνείας ἔχων τὴν ἀγάπην, τὴν τε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον, κατὰ ταύτην ρυθμίζει καὶ τὴν πράξιν (De doct. Chris. I, 30, 40. II, 10, 14), καὶ τὰ μὲν μὴ συνάδοντα πρὸς ταύτην ἐρμηνεύει ἀλληγορικῶς, τὰ δὲ συνάδοντα κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῶς, ἢ καὶ ἀμφοτέρως, ἱστορικῶς τε καὶ πνευματικῶς ἢ τυπικῶς (αὐτόθ. III, 12, 18-20 22, 32) (30).

* Θεσιώτης ἐν ἀρχῇ τοῦ Ὀριγένης, καὶ ὑστερον μεταστὰς εἰς τοὺς πολεμίους αὐτοῦ, ὁ ἐκ Σαριδῶνος τῆς Δαλματίας πολὺς μοναχὸς τῆς Βηθλέμ (†420), ὁ Ἰερώνυμος, ἠκολούθει καὶ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι καὶ τοῖς Ἀντιοχεῦσι, θέλων νὰ βαδίση μέσην τινὰ ὁδὸν μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν σχολῶν. Καὶ ἐν μὲν τῷ ζητήματι τῆς Θεοπνευστίας ἐκ τῶν πρώτων ὑπερμαχῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἀπτενεργείας καὶ αὐτοσυνειδησίας κατὰ τῶν μοντανιστικῶν διδασκῶν περὶ ἐκστάσεως (Præm. Jesaj), ὁμολόγει μὲν διαρρηθῆναι ὅτι οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς καὶ ὡς συγγραφεῖς καὶ ὡς ἄνθρωποι δύνανται γὰρ ἔχουσι τὰς ἐλλείψεις αὐτῶν καὶ ἀτελείας (31), ἀρ' ἐτέρου

deferre ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissime credam. Ac si aliquid in eis offendero litteris, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mendosum esse codicem, vel interpretem (δηλ. τὸν λατ. μεταφ.) non assecutum esse quod dictum est, vel me minime intellexisse non ambigam. Τῆς ἀπολύτου αὐτῆς ἐκδοχῆς ἀναγκάζεται νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐν τῇ διαφορῇ τοῦ Παύλου πρὸς τὸν Πέτρον, προκρίνων τὰ τοῦ Παύλου παρὰ τὰ τοῦ Πέτρου (αὐτόθ. § 21).

29) Ἐπιθ. αὐτόθ. VIII, 1, 4, 2, 5. Confess. V, 14. VI, 4, 6. Retract. I, 18. De morib. Eccl. 1, 1. De Catech. rud. 25, 50.

30) Πρβλ. καὶ De Civit. D. XI, 7. XIII, 12. XV, 26—27. De mend. 15, 26. Contr. Mend. 10, 24. 14, 29. Retractat. II, 24. Genes. ad litt. I, 1. VII, 1—4. IX, 12, 20—20. XI, 39, 32 κ. ἄλλ.

31) In Epist. ad Galatas c. 5, 12; Nec mirum, si Apostolus, ut homo, et adhuc vasculo clausus infirmo, vidensque aliam legem in corpore suo, semel fuerit hoc

ὁμοίως διεβεβαίον, ὅτι ἐκ τειούτων τυχὸν ἐλλείψεων ἐλάχιστα παραβλάπεται τὸ θεῖον κῆρος καὶ περιεχόμενον τῶν ἱερῶν βιβλίων (32). Ἐν δὲ ἐρμηνείᾳ καίπερ μὴ ὄν πολέμιος τῶν ἀλληγοριῶν, ὁμοίως ὡς μόνον ἀπλήν, ἀσφαλῆ καὶ βεββαίον, ὡς πρώτην καὶ αὐτὸ τοῦτο βασιλικήν (sensus primus, regius) τιμῆ τὴν κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικὴν, καὶ μάλιστα προκειμένου περὶ ζητημάτων δογματικῶν ceterum nos simplicem et veram sequamur historiam, ne quibusdam nubibus atque praestigiis involuamur (In Jerem. c. 27) (33).

Τῆς κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῆς ἐννοίας τὰ προεῖτα δὲν ἀρνοῦνται βεβαίως οὐδὲ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἄλλως φαίνονται προσκείμενοι τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι μᾶλλον ἢ τῆς Ἀντιοχεῦσι (34). Πλὴν ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς β,τι καὶ παρὰ πολλοῖς τῶν Ἀνατολικῶν (§ 11) δὲν εὐρίσκονται δηλαδὴ αὐτοὶ πρὸς ἑαυτοὺς σύμφωνοι πάντοτε, ἀναχωροῦντες μὲν ἀπὸ τῆς κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῆς ἐννοίας, προκρίνοντας δὲ ἄλλοτε ἄλλον τρόπον ἐρμηνείας, κατὰ τὰς ἐκείστοτε ἀνάγκας τῆς δογματικῆς ἢ ἠθικῆς ἐποικιοδομήσεως τῶν πιστῶν. Καὶ πρατοτυπίας δὲ στεροῦνται κατὰ κανόνα οἱ Δυτικοὶ ἐν τῇ ἐπινοήσει ἐρμηνευτικῶν ἀρχῶν. Καὶ φέρονται μὲν ὁ Ἀβγουστῖνος καὶ ὁ Ἰερώνυμος ὡς εἰσηγηταὶ νέας τινὸς ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς, ἣτις ἀναπτύχθη βραδύτερον, κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα ἐν Γερμανίᾳ παρὰ τοῖς ἐπὶ τὸ σκιαπτικώτερον ἐπιληθθεῖσι Πιπισιαῖς (εὐσεβίζοντες), καὶ καθ' ἣν ἐκείσθη γραφικὴ βῆσις οὐ μόνον εἶναι δεκακῆ, ἀλλὰ καὶ περιεκτικὴ πλῆθους βῆσις νοημάτων (35). Πλὴν καὶ ταύτης τὰ σπέρματα ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς Ἀνατολικῶς (πρβλ. Χρυσόστ. εἰς τὴν Γένεσιν Ὀμιλ. 37).

heatus, in quod frequenter sanctos viros cadere perspicimus etc. πρβλ. Ἰδιῶ. τῆν 102 αὐτοῦ ἐπιστολὴν πρὸς Ἀβγουστῖνον.

32) In Epist. ad Ephes. 3, 1: Nos, quotienscumque scelericimus aut tale quid auctoritatis, non Apostolum pulsamus, ut malevoli criminantur, sed magis Apostoli assertores sumus etc.

33) Ἐπιθ. καὶ in Amos cap. 2 καὶ εἰς Ματθαῖον 13, 33.

34) Ἐπιθ. Ἀβγουστ. De tentatione Abrahæ, καὶ Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου Homil. 40 in Evang. (c. 1): in verbis sacri eloquii prius servanda est veritas historica et postmodum requirenda spiritualis intelligentia allegoriae. Tunc namque allegoriae fructus suaviter capitur, cum prius per historiam in veritatis radice solidatur.

35) Πρβλ. Ἀβγουστ. Confess. I, 12, 30—21. De doctrina Christ. I, 36 III, 23

Δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένα τῆς τῶν Ἀνατολικῶν ἐπιδράσεως οὐδὲ τὰ ἐρμηνευτικὰ ποιήματα τῶν Δυτικῶν, ὅσα ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων περυσώθησαν ἡμῖν. Ἐξαιρέσειν φαίνονται ἂποτελοῦσαι καθ' ἕλην τε καὶ καθ' εἶδος αἱ Τυχωνίου τοῦ Δονατιστοῦ *regulae septem ad investigandam et inveniendam intelligentiam Scripturarum*, αἱ συμπερίληφθῆσαι μὲν, ὡς προῦπεδείχθη, ἐν τῇ *Doctrina Christiana* τοῦ Ἀδγουστίνου, ἀποτελέσασαι δὲ τὴν βῆσιν τῆς τριβίβλου συγγραφῆς Ἰσίδωρου τοῦ Ἰσπάλεως († 633) *Περὶ γνωμῶν*, *Sententiarum libri tres*. Ἐκ τῶν ἄλλων ἀξιοσημείωτα εἶναι :

1) *Ἰερωνύμου*, πλὴν τῶν ὑπομνημάτων αὐτοῦ καὶ ἡ *Epistola ad Pammachium de optimo genere interpretandi*.

2) *Ἀδγουστίνου*, ἡ τε πολλὰκις προσονομασθεῖσα τετραβίβλος *De doctrina christiana*, ἐν τῇ τρίτῳ βιβλίῳ δίδουσα *praecepta tractandarum Scripturarum*, καὶ τινες τῶν ἄλλων αὐτοῦ συγγραμμάτων, τῶν μὲν ὑπομνημάτων αἱ *Expositiones Psalmorum* καὶ οἱ *Libri de Genesi*, τῶν δὲ ἄλλων ἡ *Περὶ πολιτείας Θεοῦ*, *De civitate Dei*, σποράδην περιέχουσαι κανόνες ἐρμηνευτικούς.

3) *Εὐχερίου*, ἐπισκόπου Λουγδούνων († 450), *Liber formularum spiritualis intelligentiae ad (Ver) Uranium filium καὶ Institutionum divinarum litterarum libri duo*.

4) *Ἰουνίου Ἀφρικάνου* τὸ ἥδη (§ 12) μνημονευθὲν σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον καὶ *Instituta regularia divinae legis, libri duo*.

5) *Κασσιόδωρου τοῦ Συμηλικοῦ* *Institutionum divinarum et saecularium litterarum libri duo*, πρὸς τοῖς εἰσαγωγικοῖς ζητήμασι διαλαμβάνοντα καὶ περὶ ζητημάτων καὶ κανόνων ἐρμηνευτικῶν.

§ 14. Ἐρμηνεία καὶ Ἐρμηνευτικὴ κατὰ τοὺς Μέσους χρόνους.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων καθ' ἅπαντα τὸν Μεσαίωνα οὐδὲν ἀναφαίνεται ἐρμηνευτικὸν πῶνημα οὔτε ἐν Ἀνατολῇ οὔτε ἐν τῇ Δύσει, ὁποσδήποτε συντελοῦν εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ μαθήματος τούτου εἴτε καθ' ἕλην εἴτε καθ' εἶδος. Βεβαίως οὐδὲ κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἐξελίξαν ὁλοσχερῶς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Θεολόγων περὶ τὴν ἐξήγησιν

καὶ Ἰερων. *Epist. ad Paulinum*, 53. Ἐπιθι καὶ Θωμά Ἀκυνάτου *Somma Theolog.* I, quaest. I, art. 10.

τῶν Θείων Γραφῶν καὶ περὶ τὰ συναρτῆ πρὸς αὐτὰς ζητήματα, οὔτε εἰς τὰ ἄλλα οὔτε εἰς τὸ περὶ *θεοπνευστίας*. Ἐν τῇ Δύσει μάλιστα συνεζητήθη τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ πολλῆς ζωηρότητος μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Λουγδούνων Ἀγοβάρδου († 840) καὶ τοῦ Ἀββᾶ Φριδεγισίου, τούτου μὲν ἐπεκτείνοντος τὴν ἄνωθεν ἔμπνευσιν καὶ θεοπνευστίαν καὶ εἰς αὐτὸς τὰς λέξεις, ἐκείνου δὲ περιορίζοντος εἰς μόνον τὰ νοήματα, μετὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι ἡ ἐναντία ἐκδοχὴ θὰ συνεληγέτο πλεῖστα ἀποπα καὶ ἀπαράδεκτα. (36) Καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲ πρὸς τὴν ἐξετάσει καὶ τούτου τοῦ ζητήματος, καὶ διὰ ὑπὸ ἀνδρῶν, οἱοὶ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς (*Περὶ τῶν διαφόρων ἀπόρων τῆς Θ. Γραφῆς* τομ. I σελ. 200—201) καὶ ὁ Ἰερὸς Φώτιος (ἐν τοῖς Ἀκριολογίοις καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς), (37) συνετάχθησαν καὶ ἐξεδόθησαν καὶ ἑκὼν καὶ ἀξια λόγου ἐξηγητικὰ ποιήματα εἴτε ἐν εἶδει *σχολίων*, *γλωσσημάτων*, *σειρῶν καὶ λύσεων διαφορῶν*, εἴτε ὡς *συνεχῆ ὑπομνήματα* (38), καὶ ὅπερ οὐχ ἴστων σπουδαῖον, ὑπῆρχον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἴδιαι ἔδραι ἢ ἐπὶ τούτῳ διδασκαλοὶ τῆς τῶν Γραφῶν ἐρμηνείας (39). παρὰ πάντα ὅμως ταῦτα μένει ἀναντίρρητον ὅτι παρ' ἡμῶν τε καὶ ἐν τῇ Δύσει ἀντὶ πρωτοτυπίας ὑποδείγματα προῦκειντο τὰ ἔργα τῶν δοκίμων ἐρμηνευτῶν τῆς ἁγίας καὶ τῆς ὁγῆς ἑκατονταετηρίδος, καὶ διὰ ἐν ἀνατολῇ μὲν Χρυσόστομου καὶ Θεοδορητοῦ, ἐν τῇ Δύσει δὲ Ἀδγουστίνου καὶ Ἰερωνύμου. Ἡ ἐν Ἀνατολῇ ἐπικράτησις τῶν ὑποδειγμάτων τῆς Ἀντιοχείαντῆς σχολῆς συνεπήγχετο καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῆς νηφαλιωτέρας τῶν Ἀντιοχείων ἐρμηνείας, καίτοι καὶ ἡ τῶν Ἀλεξανδρέων, ἀρχαιωτέρας τε καὶ νεωτέρας σχολῆς, οὐκ ὀλίγους εἶχε ζηλωτὰς καὶ μιμητὰς. Τουναντίον δὲ ἐν τῇ Δύσει ἐπικρατεστέρα ἀπέβη ἡ τῶν Ἀλεξανδρέων, καίτοι δὲν ἔλειψαν οὐδὲ ἐκεῖ οἱ καιδόντες τὸ παράλογον τῆς ἀγαλιώτου ἀλληγορικῆς ἐρμη-

36) Quodsi, ἀπαντῆ πρὸς τὸν Φριδεγισμόν ita sentitis, quanta absurditas sequetur, quis dinumerare poterit?... Restat ergo ut sicut ministerio angelico vox articulata est in ore siniae (Bileam), ita dicentis sumari in ore prophetarum, et tunc talis etiam absurditas sequetur, et, si tali modo verba et voces verborum acceperint, sensum ignorent. Sed absit talia deliramenta cogitare... Laus divinae sapientiae in sacris mysteriis et in doctrina Spiritus invenitur, non in inventionibus verborum καλ.

37) Περὶ αὐτῶν ἐπιθ. Γ' Τόμον τῆς Ἱστορικῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας σελ. 315—442.

38) Πλεῖστον εἰς τὸ Βον μέρος τοῦ μαθήματος § 48—49;

39) Νικήτα Ἀκομινάτου Θησαυρὸς Ὁρθοδοξίας βιβλ. 24.

νείας, καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ θου αἰῶνος ἀναφέρεται καὶ διὰ ἑρμηνευτικῆς θεωρίας τε καὶ πρᾶξις θιασώτης τῆς κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῆς ἑρμηνείας, ὁ Δίτμαρος, ὁ ὑπὸ τῶν συγχρόνων ὄχι ἐπὶ ἑπαίνῳ ἐπικληθεὶς Γραμματικῶς (40). Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ περὶ τοὺς χρόνους τούτους φορὰ εἰς τὸ ἀλληγορεῖν ἐν τῇ Δύσει, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ **Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης** (*f* 127b), οὕτως ἐν τῇ *χρυσῇ* αὐτοῦ *σειρᾷ* (Catena aurea) εἰς τὰ Εὐαγγέλια, οὕτως ἐν τῇ ἐξηγήσει τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου συμμορφοῦται πρὸς ὅσα κατὰ θεωρίαν λέγει περὶ τῆς μιᾶς ἱστορικῆς ἐννοίας, ὅτι αὕτη μόνη κέκτηται ἀποδεικτικὴν δύναμιν omnes sensus Scripturae fundantur super unum sensum litteralem, ex quo solo potest trahi argumentum, non autem ex iis, quae secundum allegoriam dicuntur (Summa Theol. I. quaest. 1. art. 10).

Μετατροπὴ τις ἐπῆλθε περὶ τὰ τέλη τοῦ Μεσαίωνα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν διαφόρων εὐνοϊκῶν περιστάσεων, καὶ τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς Ἰουδαϊκῆς αἵρεσέως τῶν Καραίων ἢ Καραϊτῶν (= ἀναγνωστῶν ἢ γραμματικῶν), πρὸς ταῖς ταλμουδικαῖς παραδόσεις ἀπορριπτῶν καὶ πᾶσαν χαλαρικὴν (§ 6) ἐξήγησιν τοῦ Νόμου, διατριβόντων δὲ περὶ τὴν κατὰ γράμμα τῆς Γραφῆς ἑρμηνείαν, μετὰ μωρίας χρήσεως τῆς ἀλληγορίας, τοῦτο δὲ διὰ τὴν ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀλγυδίᾳ τῆς Εὐρώπης καλλιέργειαν τῆς τε Ἀραβικῆς γλώσσης καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς καὶ διὰ τὴν ἐνταῦθεν βαθμιαίως ἐπελθοῦσαν καὶ παρὰ τοῖς Παββίνους ἐπικρατήσιν τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης καὶ ἐξηγήσεως τῆς Π. Διαθήκης(41), οὐχ ἦτοσαν δὲ καὶ διὰ τὴν ὑποφώσκουσαν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἐν τῇ Δύσει, ἤρξατο καὶ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἡ ἀλληγορικὴ ἑρμηνεία γὰρ, ὑποχωρῆ τῇ κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῇ.

40) Ὑπερνημάτισεν ὁ Δίτμαρος τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, ἐν δὲ τοῖς προλεγόμενοις αὐτοῦ λέγει πρὸς τοὺς ἄλλους: *irrationabile mihi videtur, spiritalem intelligentiam in libro aliquo quaerere et historiam penitus ignorare, cum historia fundamentum omnis intelligentia sit, et ipsa primitus quaerenda et explicenda, et sine ipsa perfecte ad aliam non possit transire.*

41) Οἱ γνωριμώτεροι τῶν τοιούτων Ἑρμηνευτῶν, πινὲς γνωστοὶ καὶ ὡς γραμματικοὶ καὶ λεξικογράφοι, εἶναι ὁ R(abbi) Saadja Gaon, ἀπὸ τοῦ 10 αἰῶνος, ὁ R. Salomo Isaac, ὁ ἄλλως Rashi ἢ Yarchi λεγόμενος, ἀπὸ τοῦ 11, ὁ Ibn Ezra ἢ Ἀβενέζρας καὶ ὁ David Kimchi ἀπὸ τοῦ 12, ὁ Μαΐμωνίδης (ben Maimon) καὶ ὁ R. Yarchum ἀπὸ τοῦ 13, ὁ Levi ben Gerson ἀπὸ τοῦ 14, ὁ Abarbanel ἀπὸ τοῦ 15, καὶ ὁ Salomon ben Melech ἀπὸ τοῦ 16.